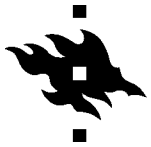

HELSINGIN YLIOPISTO

Suomalaisten ensinimien foneettinen vaihtelu 1917-2016

Jarno Porkka
Pro gradu -tutkielma
Yleinen kielitiede
Helsingin yliopisto
Toukokuu 2019

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Yleinen kielitiede
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track		
Tekijä – Författare – Author Jarno Porkka		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Suomalaisten ensinimien foneettinen vaihtelu 1917–2016		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu –tutkielma	Aika – Datum – Month and year 7.5.2019	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 96 + 6 (liitteet)
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielmassa käsitellään suomea äidinkielenään puhuville miehille ja naisille vuosina 1917–2016 annettujen ensimmäisten etunimien, ensinimien, foneettista ulkoasua ja siinä tapahtunutta vaihtelua. Tavoitteena on selvittää taustalla vallitsevaa foneettista sosiaalista makua, eli minkälaisia äänteitä nimenantajat ovat suosineet kunakin vuonna. Tätä tutkitaan nimissä tapahtuneen vaihtelun ja siinä esiintyvien trendien kautta. Osaltaan tutkielmassa pyritään myös analysoimaan trendien taustalla vaikuttavia tekijöitä.</p> <p>Aineistona toimii Kotimaisten kielten keskukselta saatu lista kaikista suomalaisista ensinimistä ja niiden antovuosista. Aineistossa on noin 6,4 miljoonaa nimeä, ja täten datan käsittely tehdään täysin koneellisesti. Tältä pohjalta data esitetään erilaisina suhteellisen yksinkertaisina kaavioina.</p> <p>Analyysityökaluna käytetään äännesymboliikkaa ja etenkin frekvenssikoodia, sonoranttihierarkiaa ja suomen äänteiden väriä. Näitä ja eufonian käsitettä avataan eri näkökulmista teorialuvussa. Osaltaan analyysi nojaa myös historialliseen yhteiskunnalliseen kontekstiin. Tutkimuksen taustana käsitellään nimien luonnetta, nimen vaikutusta kantajaansa, nimen valintaa, nimipaikkojen eroja, nimien sukupuolieroja sekä suomen kielen fonetiikkaa ja etenkin fonotaksia.</p> <p>Tutkielmassa ilmenee vahvoja äänteiden vaihtelua koskevia trendejä. Sekä miesten että naisten nimissä on esiintynyt samansuuntaista vaihtelua ensin kohti maskuliinista 1940-luvulla sodan jälkeen ja sitten etenkin 1980-luvulta kohti feminiinistä. Nimien feminiinistymisen trendi on havaittu myös Yhdysvalloissa, ja tämä tulos herättääkin kysymyksiä laajemmasta nimen ja kulttuurin muutoksesta.</p> <p>Myös moni sukupuolitetuksi mielletty nimien äännepiirre saa tutkielmassa tukea. Naisten nimet tosiaankin loppuvat poikkeuksellisen usein ⟨a⟩:han ja miesten nimet sisältävät paljon klusiileja ja ⟨r⟩:iä. Naisten nimissä esiintyy paljon pehmeitä äänteitä kuten ⟨n⟩, ⟨l⟩ ja ⟨m⟩. Vokaalien suhteen miesten nimissä esiintyy enemmän takaisia ja laveita, naisten nimissä etisiä ja suppeita vokaaleja. Tätä sääntöä tosin rikkoo naisten nimissä erittäin yleinen ⟨a⟩. Toisaalta miehiseksi mielletty loppu-⟨o⟩ ei enää näytä olevan voimissaan, ja mielenkiintoisena trendinä 2010-luvulla annetuista suomalaisista miestennimistä jo kolmannes loppuu konsonanttiiin.</p> <p>Tutkielma tarjoaa uuden tavan selvittää nimien vaihtelua ja nimitrendejä. Sen sijaan, että keskityttäisiin kokonaisiin nimiin, jolloin voi tutkia pelkästään yleisimpiä yksittäistapauksia, keskitytäänkin nimien rakennepalikoihin, grafeemeihin, sekä niitä vastaaviin foneemeihin. Näin pystytään tutkimaan koko nimistöä hyvinkin monipuolisesti. Tämä tutkielma on vasta pintaraapaisu, mutta vastaavalla menetelmällä on monenlaista potentiaalia.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords <p>sosio-onomastiikka, ensinimi, nimimuoti, sosiaalinen maku, suosionvaihtelu, fonetiikka, suomen kieli, suomen fonotaksi, äännesymbolismi, sonoranttihierarkia, frekvenssikoodi, kvantitatiivinen tutkimus</p>		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited <p>Keskustakampuksen kirjasto</p>		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information <p>In English: The phonetic variation in Finnish first names between 1917 and 2016</p>		

Esipuhe

Kirjoitan tätä nyt kolme tuntia ennen viimeistä palautushetkeä. Kahden vuoden raataminen on vihdoinkin loppuillaan ja tunteet ovat haikeat. Tähän työhön olen uppoutunut täysin ja minulla jäi vielä paljon ideoita seuraaviin projekteihin aiheen parissa. Olin aikonut vielä kaksi osatutkimusta, mutta ne jäävät tulevaisuuteen. Aika yksinkertaisesti loppui kesken.

Tutkielma on vaatinut minulta paljon ja osunut haastavaan vaiheeseen elämässäni. Olen samanaikaisesti muun muassa saanut esikoiseni, muuttanut pari kertaa, tehnyt neljää eri työtä ja toki opiskellut. Monta kertaa tuntui, etten tätä koskaan saisi valmiiksi, mutta tässä sitä viimeinkin ollaan. En kuitenkaan olisi koskaan päässyt tähän yksin.

Haluan kiittää ensinnäkin seminaarityöni ohjaajaani Ekaterina Gruzdevaa. Ilman sinua en ehkä koskaan olisi oppinut ajattelemaan gradua ”vain graduna” ja tämä ei varmaan olisi koskaan valmis. Toisena haluaisin kiittää toista ohjaajaani Terhi Ainialaa. Ilman sinua en varmaan olisi koskaan edes saanut aineistoani. Päätin tehdä työn osaltaan itselleni vieraalla alalla ja olet ollut mitä erinomaisin opas tässä maailmassa.

Haluan myös kiittää Mathias Creutzia ja Erik Axelsonia tietoteknisestä avusta aineiston käsittelyssä, ja kiitän Erikiä myös kanssani tavutustransduktorin suunnittelusta. Sen aika tulee vielä. Myös muulle laitoksen henkilökunnalle, etenkin Kaius Sinnemäelle, Matti Miestamolle ja Seppo Kittilälle, kiitokset avustanne ja tuestanne työn eri vaiheissa.

Suurkiitokset kuuluvat äidilleni, Hannele Porkalle, ja isälleni, Jouko Porkalle. Olette tuki auttaneet minua tämänkin työn kanssa, mutta vaikutuksenne on paljon sitä suurempi. Teidän esimerkkiänne seuraten minäkin olen tutkimuksen maailmaan päätenyt.

Viimeisimpänä, mikään tästä ei olisi mahdollista ilman rakasta puolisoani Jennaa, eikä varsinkaan ilman koko työn katalystiä, 30.12.2017 syntynyttä esikoistani, Florian Aleksanderia. Tuhannesti kiitoksia, kun olette jaksaneet poissaoloani päivästä toiseen. Miljoonasti kiitoksia, kun minulla on aina ollut koti, mihin palata.

Jarno Porkka

Helsingissä 7. toukokuuta 2019

Sisällysluettelo

I.	Johdanto.....	1
I.1	Tutkielman taustaa.....	1
I.2	Tutkimusasetelma ja -kysymykset.....	3
I.3	Aikaisempaa tutkimusta.....	4
II.	Nimi.....	6
II.1	Etunimet.....	7
II.1.1	Suomalainen nimilaki.....	9
II.1.2	Suomalainen nimeämiskulttuuri ja sen historiaa.....	11
II.1.3	Maskuliiniset ja feminiiniset nimet.....	13
II.1.4	Nimipaikat.....	15
II.1.5	Nimien suosionvaihtelu.....	17
II.2	Nimen vaikutus.....	18
II.3	Nimen valintaperusteet.....	20
III.	Suomen kieli.....	29
III.1	Yleistä ja frekvenssejä.....	29
III.2	Vokaalit.....	32
III.2.1	Vokaaleja koskevat fonotaktiset rajoitteet.....	34
III.3	Konsonantit.....	36
III.3.1	Konsonantteja koskeva fonotaksi.....	39
III.4	Muita fonotaktisia sääntöjä.....	42
III.5	Tavu- ja sanarakenne.....	44
IV.	Teoreettinen viitekehys.....	46
IV.1	Äännesymbolismi.....	46
IV.1.1	Frekvenssikoodi.....	49
IV.1.2	Sonoranttihierarkia.....	50
IV.1.3	Eufonia.....	51
IV.1.4	Suomen äänteiden väri.....	52
V.	Aineisto ja tutkimusmenetelmät.....	58
V.1	Aineisto.....	58
V.2	Metodologia.....	60
VI.	Analyysi.....	61
VI.1	Miesten nimistä yleisesti.....	61
VI.1.1	Alkugrafeemit.....	67
VI.1.2	Loppugrafeemit.....	69
VI.2	Naisten nimet pääpiirteissään.....	71
VI.2.1	Alkugrafeemit.....	78

VI.2.2 Loppugrafeemit.....	80
VI.3 Yhteneväisyyksiä ja eroja	82
VII. Pohdinta	84
VIII. Yhteenveto.....	89
Lähdeluettelo.....	91
Liitteet	98
A. Käytetyt Linux komennot	98
B. Miesten nimien lisäkaavioita	99
C. Naisten nimien lisäkaavioita	101

Kaavioluettelo

Kaavio 1. Nimen "Seppo" suosiokäyrä	17
Kaavio 2. Vokaalien suhteellinen osuus miesten nimissä vuosittain.	61
Kaavio 3. Vokaalit korkeuden mukaan	63
Kaavio 4. Konsonanttien suhteellinen osuus miesten nimissä vuosittain.	64
Kaavio 5. Konsonanttien vaihtelu ääntötavan perusteella.....	64
Kaavio 6. Miesten nimien grafeemien sonoranttiusindeksi aineiston ajalta.....	66
Kaavio 7. Miesten nimien grafeemien etisyysindeksi aineiston ajalta.....	66
Kaavio 8. Miesten ensinimien alkugrafeemit: vokaali/konsonanttijakauma.	67
Kaavio 9. Miesten ensinimien 14 yleisintä alkugrafeemia.	67
Kaavio 10. Miesten etunimet ääntötavan mukaan.....	68
Kaavio 11. Miesten nimien loppugrafeemit: vokaali/konsonanttijakauma.	69
Kaavio 12. Miesten nimien kymmenen yleisintä loppugrafeemia.	70
Kaavio 13. Konsonanttien suhteellinen suosio loppugrafeemina ääntötavan mukaan	71
Kaavio 14. Vokaalien suhteellinen osuus naisten nimissä vuosittain.	72
Kaavio 15. Naisten nimien vokaalien korkeus	73
Kaavio 16. Vokaalit etisyyden mukaan	73
Kaavio 17. Konsonanttien suhteellinen osuus naisten nimissä vuosittain.	74
Kaavio 18. Naisten nimien konsonantit ääntötavan mukaan.....	75
Kaavio 19. Naisten nimien sonoranttiusindeksi	76
Kaavio 20. Naisten nimien etisyysindeksi.....	76
Kaavio 21. Naisten ensinimien alkugrafeemit: vokaali/konsonanttijakauma.	78
Kaavio 22. Naisten ensinimien 14 yleisintä alkugrafeemia.....	78
Kaavio 23. Naisten ensinimien loppugrafeemit: vokaali/konsonanttijakauma.	80
Kaavio 24. Naisten ensinimien seitsemän yleisintä loppugrafeemia..	80
Kaavio 25. Konsonanttien jakauma naisten nimien lopussa.	81
Kaavio 26. Vokaalit etisyyden mukaan	99
Kaavio 27. Vokaalit pyöreiden mukaan	99
Kaavio 28. Konsonantit soinnillisuuden mukaan	100

Kaavio 29. Konsonantit ääntöpaikan mukaan	100
Kaavio 30. Konsonantit sonoranttiuden mukaan.....	101
Kaavio 31. Vokaalit pyöreiden mukaan	101
Kaavio 32. Konsonantit soinnillisuuden mukaan	102
Kaavio 33. Konsonantit ääntöpaikan mukaan	102
Kaavio 34. Konsonantit sonoranttiuden mukaan.....	103

Kuvaluettelo

Kuva 1. Nimenvallinnassa harkittavat tekijät skaaloina.....	21
Kuva 2. Suomen vokaaligrafeemien akustiset realisaatiot	33
Kuva 3. Suomen konsonanttien jaottelu yleiskielen puhujan idioletissä esiintymistodennäköisyyden mukaan.....	37
Kuva 4. Suomen konsonantit artikulaatiotavan ja paikan mukaan.....	39
Kuva 5. Whissellin (2014) kuvaus äänteiden väristä	49

Taulukkuuettelo

Taulukko 1. Suomen kielen grafeemit.....	30
Taulukko 2. Grafeemien frekvenssi Pääkkösen koko materiaalissa (n1), litteroidussa puhekielessä (n2) ja kirjakielessä (n3).	31
Taulukko 3. Suomen vokaalit	32
Taulukko 4. Suomen yleiskielen diftongit ääntöpaikan mukaan (kursivoidut harvinaisia).....	34
Taulukko 5. Suomen yleiskielen diftongit ääntöpaikan mukaan (kursivoidut harvinaisia, lihavoidut eivät esiinny ensimmäisellä tavurajalla) (Vilkuna, ym. 2008, §25, Suomi;Toivanen ja Ylitalo 2008, 50).....	34
Taulukko 6. Suomen tavujen rakenne tilastollisesti (Suomi;Toivanen ja Ylitalo 2006, 205).....	44
Taulukko 7. Vokaalien funktiot ise-verbien juurissa (Jääskeläinen 2015b, 118-119).....	55
Taulukko 8. Konsonanttiäänteiden funktiot ise-verbien juurissa (Jääskeläinen 2015b, 119-123).....	56
Taulukko 9. Vartalovokaaleiden merkitys erilaisissa imitatiiveissa (Jääskeläinen 2015a, 475-479)	56
Taulukko 10. Alkuäänteiden merkitys kolmitavuisissa onomastisissa imitatiiveissa. (Jääskeläinen 2015a)	57
Taulukko 11. Loppuäänteiden merkitys kolmitavuisissa onomastisissa imitatiiveissa. (Jääskeläinen 2015a)	57

I. Johdanto

“*Nomen atque omen quantivis iam est preti.*”

-Toxilus (Plautus 1950)

”*Tuo nimi ja enne on minkä tahansa hinnan arvoinen.*” Tällaisin sanoin orja Toxilus houkuttelee parittaja Dordalusta ostamaan kalliin orjatyttö nimeltä Lucris¹ Plautuksen (254–184 eaa) komediassa *Persa*². Juuri tämä peruste saa Dordaluksen astumaan Toxiluksen ansaan. Lopulta Dordaluksen ostama tyttö vapautetaan tytön isän todistettua hänet vapaasyntyiseksi ateenalaiseksi. Näin Toxilus kykenee myynnistä saamillaan rahoilla ostamaan rakastettunsa Lemniselenen vapaaksi. Toxiluksen toteamus linkittyy monissa nykykielissäkin esiintyvään antiikin sanontaan *Nomen est omen* eli *Nimi on enne*.

Tässä tutkielmassa selvitetään, minkälaisia enteitä ihmisille on annettu – siis minkälaisia mielikuvia ihmisiin on nimillä liitetty. Nimi on enemmän kuin pelkkä sisällön arbitraarinen lingvistinen symboli. Myös foneemit³ ja niiden yhdistelmät luovat mielikuvia ja niihin liittyy alitajuisia konnotaatioita. Foneemeilla on siis **äännesymbolinen arvo**. (Hinton, Nichols ja Ohala 1997:1-2.) Aineistona ovat suomalaiset **ensinimet**⁴ Suomen itsenäisyyden ajalta (vuosilta 1917-2016), ja tutkielma keskittyy nimien foneettisiin trendeihin pyrkien tätä kautta selvittämään suomalaisten nimenantajien foneettista **sosiaalista makua** (ks. Kiviniemi 1982:166, 170, Virkkula 2014:2, 35-36, Lieberman 2000:24, Kiviniemi 2006:68). Äännesymboliikkaa käsitellään tarkemmin luvussa IV ja sosiaalista makua luvussa II.3.1.

I.1 Tutkielman taustaa

Tutkielman ajatus syntyi puolisoni odottaessa esikoistamme. Tämä sai ajattelemaan nimiä ja johti kahteen tutkielman perustan muodostaneeseen huomioon. Ensinnäkin ihmisten suosimat nimet vaihtelevat ajallisesti. Tämä on ehkä itsestäänselvyys, mutta yleensä tällaisen sosiaalisen vaihtelun takana on jonkinlainen logiikka, mikä

¹ Nimi tarkoittaa [taloudelliset] *voitot*

² Suomeksi *persialainen* [mies]

³ *Foneemi* määritellään perinteisesti kielen äännerakenteen pienimmäksi merkitystä erottavaksi yksiköksi (Suomi;Toivanen ja Ylitalo 2006, 62)

⁴ Termi viittaa ensimmäiseen etunimeen

puolestaan kertoo jotain eri aikakausista. Toiseksi huomasin monen kertovan, että 1980–1990-luvuilla lapsensa saaneet vanhemmat olivat pyrkineet antamaan vähän erikoisemman nimen lapselleen, mutta tästä nimestä olikin tullut yksi suosituimmista muutaman seuraavan vuoden aikana annetuista nimistä.

Tutkielmaan johtanut avainoivallus oli, että henkilönnimet ovat kielen nopeimmin muuttuva aines. Leksikkoon verrattuna varsinkin annetut ensinimet vaihtuvat todella tiheään. Tätä osaltaan edesauttaa se, ettei nimillä ole samankaltaista referenssifunktiota kuin leksimeillä; nimellä viitataan tiettyyn yksilöön, mutta referenssi on uniikki, ja lähtökohtaisesti sitä on pidetty myös arbitraarisena (ks. luku II). Osaltaan etunimiin sisältyy jopa sisäistä muutospainetta: usein ihmiset liittävät vahvoja mielikuvia usein kuulemiinsa nimiin, eivätkä monet halua antaa lapselleen esimerkiksi johonkuhun keski-ikäiseen assosioimaansa nimeä (Kiviniemi 2006:201–202).

Lieberson (2000:23–24) huomauttaa myös, että henkilönnimiin ei myöskään kohdistu samanlaisia vaikutusyrityksiä organisaatioilta kuin esimerkiksi vaatemuotiin, joten se tarjoaa suhteellisen puhdasta muodista kertovaa ainesta. Toki media ja populaarikulttuuri vaikuttavat nimiin, mutta tämä on enemmänkin tahaton sivutuote kuin päämäärätietoista, aktiivista vaikuttamista. Nimiaineistossa ulkoisten tekijöiden vaikutus, sisäiset mekanismit ja historialliset tekijät ovat suhteellisen paljaina esillä. (ibid.)

Koska nimet muuttuvat nopeasti, ne myös oletettavasti parhaiten kuvastavat puhujien kulloisiakin kielellisiä preferenssejä. Mikäli haluaa siis tutkia kielenpuhujien foneettisen sosiaalisen maun vaihtelua ajallisesti, nimimuoti on niin tarpeita parhaiten vastaava tietopankki kuin aikakirjakin. Toki ongelmaksi muodostuvat nimien moninaiset antoperusteet. Ihmiset eivät anna nimiä pelkästään äänteellisestä mieltymyksestä. Esimerkiksi perinne, pyrkimys joko kuulua joukkoon tai erottua, puhujan äidinkielen fonotaksi, yhteisölliset paineet ja erilaiset nimenantajien assosiaatiot kaikki osaltaan vaikuttavat nimenantoon. (luku II.3.)

Tutkielmaa tehdessäni huomasin yllätyksekseni, että vaikka nimiä on tutkittu hyvin laajalti, nimien foneettista koostumusta ei ole perusteellisesti analysoitu koko datan pohjalta (ks. kuitenkin luku II.5). Kyse on kuitenkin valtavasta määrästä dataa, joka voi kertoa hyvinkin tarkasti nimiin liittyvästä ajallisesta vaihtelusta. Tutkielman on tarkoitus täyttää osaltaan tätä aukkoa tutkimuksessa.

I.2 Tutkimusasetelma ja -kysymykset

Tutkielmassa selvitetään suomalaisten nimien foneettista ulkoasua ja siinä tapahtuneita muutoksia viimeisen sadan vuoden aikana. Tutkielma keskittyy nimenomaan ensinimiin, sillä nimenantajat ovat useimmiten suhteellisen vapaita päättämään niistä oman mielensä mukaan, ja täten ne kuvaavat parhaiten ajan sosiaalista makua (luku II.3.1.1).

Työn teoriakehyksenä toimii äännesymbolismi (luku IV.1), josta hyödynnetään frekvenssikoodia (luku IV.1.1), sonoranttihierarkiaa (luku IV.1.2) sekä suomen foneemien väriä (luku IV.1.3). Näillä ja näiden tarjoamilla työkaluilla osaltaan pyritään selittämään aineistosta nousevia ilmiöitä.

Tämän tutkielman tutkimuskysymykset ovat seuraavat.

1. Minkälaista vaihtelua on esiintynyt vuosien 1917 ja 2016 välillä annettujen ensinimien foneettisessa koostumuksessa?
2. Minkälaiset tekijät selittävät tätä vaihtelua?

Kysymyksiä lähestytään yhdistelmällä kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia menetelmiä. Aineistosta tutkitaan ensin eri grafeemien sekä niiden pääasiallisesti edustamien foneemien eri piirteiden esiintymisfrekvenssejä nimissä ja tietyissä positioissa nimien sisällä vuosittain. Sitten näissä esiintyvää vaihtelua tutkitaan ja selitetään toisaalta äännesymboliikan tarjoamin työkaluin ja toisaalta yhteiskunnallisesti merkittävien historiallisten tapahtumien kautta.

Tutkielma on monitieteinen ja sijaitsee ehkä selvimmin *sosio-onomastiikan* ja *fonetiikan* risteyksessä. Tutkielma käsittelee nimiä ja tarkemmin vielä henkilönnimiä, joten se on *nimistöntutkimusta* ja tarkemmin vielä henkilönnimien tutkimusta eli *antroponymiaa*⁵. *Sosio-onomastiikassa* tutkitaan nimiä sosiolingvistisesti eli nimien vaikutusta yhteiskuntaan ja yhteiskunnallisiin ilmiöihin sekä yhteiskunnallisten ilmiöiden, kuten sosiaalisen maun, vaikutusta nimiin (Ainiala, Saarelma ja Sjöblom 2008:12, 75).

Tutkielma keskittyy nimenomaan foneemien vaihteluun nimissä ja sitä selittäviin tekijöihin, joten *fonetiikka* (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:15) ja siihen

⁵ Kreikan sanoista *ἄνθρωπος*, *anthropos* eli *ihminen* ja *ὄνομα*, *onumia* eli *nimeen liittyvä*, joka on johdettu muoto lekseemistä *ὄνομα*, *onoma* eli *nimi*. (Liddell ja Scott 2018a, Liddell ja Scott 2018b)

liittyen etenkin *äännesymboliikka* (Hinton, Nichols ja Ohala 1997:1) on keskeisessä roolissa. Toisaalta myös nimien välittyminen sosiaalisessa verkostossa sekä niiden metafyysinen olemus, ja täten nimien neurologinen luonne ovat myös työn kannalta kiinnostavia ilmiöitä. Näitä käsitellään osaltaan sosio-onomastiikassa ja fonetiikassa, osaltaan *neuropsychologiassa* ja monella muulla tieteenalalla.

I.3 Aikaisempaa tutkimusta

Täysin vastaavanlaista tutkimusta ei ainakaan tietääkseni ole aiemmin tehty. Ehkä lähinnä omaa tutkimustani on ollut Cynthia Whissellin (2014) työ. Hän on tutkinut äännesymbolismia tilastollisesti myös nimissä, mutta lähinnä mies-naiserottelua. Whissell on muodostanut mallin, jossa ilmenee, kuinka ihmiset kokevat kutkin foneemit ”kovina”⁶ tai ”hellinä”⁷. Tämän lisäksi hän on huomioinut tämän vaikutuksen miesten ja naisten nimeämiseen. Tietokoneen arvaustarkkuus oli 80 % sen arvatessa, onko nimi miehen vai naisen pelkkien foneettisten parametrien perusteella (Whissell 2001).

Nimien äänneasua on tutkinut angloamerikkalaisessa kontekstissa myös muun muassa Cutler, McQueen ja Robinson (1990). Tässä tutkimuksessa korostui painotetun tavun vokaalin laatu paljolti frekvenssikoodin mukaisesti (ks. IV.1.1). Etenkin korkea etuvokaali /i/ esiintyi naisten nimissä huomattavasti useammin kuin miesten, kun taas miesten nimissä yleisempiä olivat matalammat ja takaiset vokaalit kuten /ɔ/, /ʌ/ ja /u/. Tämä oli yhtenevää äänenvärin akustisen analyysin pohjalta tehtyjen ennusteiden kanssa. Naisten nimet olivat myös keskimäärin pidempiä, ja ne alkoivat useammin painottomalla tavulla. (Cutler, McQueen ja Robinson 1990.)

Näistä painoon liittyvät tekijät eivät voi vaikuttaa yhtä lailla suomen kielessä, sillä suomen kielessä paino ei ole samalla tavoin leksikaalinen kuin englannissa (tarkemmin suomen sanapainosta ks. luku III.5). Muut tekijät on kuitenkin syytä ottaa huomioon myös suomen analyysissa.

Suomessa nimistön tutkimuksen ehkä merkittävin pioneeri on professori Eero Kiviniemi, joka on tehnyt laajalti uraa uurtavaa tutkimusta ja kartoitusta niin paikannimien kuin henkilönnimienkin tutkimuksessa. Mainittakoon erityisesti tämänkin tutkielman tärkeä lähde *Suomalaisten etunimet* (Kiviniemi 2006), joka käsittelee nimien vaihtelua, valintaa, antamista ja esiintymistä hyvin monipuolisesti.

⁶ Alun perin englanninkielinen termi oli *tough*

⁷ Alun perin englanninkielinen termi oli *gentle*

Varsinaista äänteellistä analyysia hän ei kuitenkaan näy tehneen, vaan vaihtelua on analysoitu etenkin erityyppisten nimien suosionvaihtelulla ja siinä ilmenevillä säännönmukaisuuksilla. Myös monet muut Kiviniemen julkaisut sivuavat aihetta monelta kannalta (mm. 1982, 1993, 2001, 2004).

Myös Minna Saarelma-Paukkala on tehnyt laajalti ansiokasta työtä nimistöntutkimuksen saralla nykyisin yliopiston nimipäiväalmanakan ylläpitäjänä. Eri vuosien almanakoissa on tutkimukseni kannalta kiinnostavia tilastoja ja myös erinäisiä nimityyppien suosionvaihtelua ja trendejä koskevia artikkeleja. (mm. 2010, 2016.) Myös tuore *Etunimikirja* antaa ajantasaista tietoa nimitrendeistä Suomessa ja ulkomailla (Saarelma-Paukkala 2017).

Nimimuottien suosiota on pro gradu -tutkielmassaan selvittänyt Maija Sartjärvi (2011). Hän on keskittynyt naisten nimimuotteihin *-ija* ja *-nja*, näiden yleistymiseen ja suosionvaihteluihin. Sartjärvi tutkii vain kahta mallia, mutta työstä käy ilmi myös eri grafeemien suosionvaihtelu näissä malleissa niiden pohjalta rakennettujen nimien kautta. Sartjärven tutkielmassa määritellään myös tässä tutkielmassa käytettävä käsite **nimenmuodostusmalli** tai **nimimuotti**.

Toinen pro gradu -tutkielma, joka on suhteellisen lähellä omaani, on Heli Perttulan (2013a) työ. Hän on selvittänyt etunimien sukupuolta ennustavia äänteellisiä piirteitä ja kielenkäyttäjien käsityksiä feminiinisten ja maskuliinisten nimien ominaispiirteistä. Tutkimusaineistonaan hän käytti 1900-luvun sadan yleisimmän nimen listaa sekä vertailuaineistona vuoden 2008 sataa suosituinta poikien ja tyttöjen ensinimeä. Kielenkäyttäjien käsityksiä hän tutki kyselylomakkeella, jossa oli 42 pääosin sukupuolineutraalia nimeä, joista osa oli seipitettyjä. Hän on myös kirjoittanut tuloksistaan artikkelin *Etunimen sukupuoli* (Perttula 2013b).

Tutkielmani nojaa paljon äännesymboliikkaan, ja tällä saralla on mainittava erityisesti John Ohala (1997) äännesymbolismille teoreettisen viitekehyksen rakentaneine teoksineen. Tärkeä osa äännesymbolismin kehittämisessä on myös ollut mm. Richard Rhodesilla (1994) ja Leanne Hintonilla & Johanna Nicholsilla (mm. 1997).

Suomessa äännesymbolismin tutkimisella on pitkät perinteet jo ajalta ennen varsinaista teoreettista viitekehystä. Päälähteenäni toimii Anni Jääskeläisen julkaisut. Hänen väitöskirjansa (2013) ja etenkin myöhemmät artikkelinsa (2015b, 2015a) ovat tehneet etenkin kokoavaa ja kuvailevaa työtä kentän löydöksiä jäsentämiseksi.

Jääskeläisen tutkimukset ovat osaltaan mahdollistaneet suomen äännesymboliikan hyödyntämisen analyysityökaluna tässä työssä.

Nimienannon suhteen avainlähteenäni Kiviniemen lisäksi toimii Emilia Aldrinin väitöskirja (2011), joka rakentaa laajan haastattelu- ja kyselyaineiston pohjalta teoreettisen mallin nimen antamiseen useimmiten vaikuttavista tekijöistä. Tämän lisäksi hyödynnän Minna Nurmisen (2014) ja Emma Perälän (2017) pro gradu -tutkielmia, jotka kuvaavat nimenomaan suomen kontekstia yleisesti ja monikielisten perheiden näkökulmasta.

Suomen kieltä ja sen fonotaksia ovat viimeisimmäksi kuvanneet toisaalta Suomi ym. (2006, 2008) ja toisaalta Vilkuna ym. (2008).

II. Nimi

Tässä kappaleessa käsitellään nimen ontologiaa, erilaisia nimiä ja nimeen vaikuttavia tekijöitä. Kappale tarjoaa tarpeellista pohjaa analyysille määrittelemällä tutkittavan ilmiön.

Platonin Cratylus kuvaa väittelyä Cratyluksen ja Hermogeneen välillä. Cratylus väittää, että nimillä on inherentti merkitys, kun taas Hermogenes väittää niiden olevan arbitraarisia. Sokrates, joka toimii väittelyn tuomarina, tunnustaa kummatkin lähtökohdat perustelluiksi ja esittää ratkaisuksi synteisiä nimien ontologiasta. Sokrateen mukaan aakkosta vastaavalla runkoäänteellä on inherentti imitatiivinen merkitys, mutta nämä merkitykset eivät kuitenkaan koskaan voi kuvata referenttiään kokonaisvaltaisesti. Täten nimiin sisältyy sekä mielivaltaisuutta että inherenttiä merkitystä. (Sedley 2003, Lockwood ja Dingemanse 2015:2.)

Antiikin Kreikan filosofit jakoivat substantiivit kahteen ryhmään, jotka ovat osoittautuneet niin käyttökelpoisiksi, että ne ovat edelleenkin lingvistiikan valtavirtaa. Ensimmäinen ryhmä ovat *ονόματα κύρια*, latinaksi *nomina propri* eli *erisnimet* tai *proprit*. Propreilla on pääasiallisesti vain yksi referentti – ne siis viittaavat uniikkiin asiaan. Täten ne ovat monoreferentiaalisia eli yksiviitteisiä. Niiden prototyyppillinen tehtävä on siis yksilöidä tietty yksittäinen asia jostain nominiryhmästä. Toinen ryhmä ovat *ονόματα προσηγορικά*, latinaksi *nomina appellativa* eli *yleisnimet* tai *appellatiivit*. Appellatiivit taas ovat pääasiassa polyreferentiaalisia eli moniviitteisiä. Samalla appellatiivilla voi siis viitata kategoriaan asioita. (Allerton 1987:69, Ainiala, Saarelma ja Sjöblom 2008:12-14.)

Jakoa propreihin ja appellatiiveihin ei kuitenkaan voida yksiselitteisesti tehdä. Propreja voidaan käyttää polyreferentiaalisesti, esimerkiksi ”Luokallamme on kolme Jarnoa.” Toisaalta, appellatiivit voivat olla ainakin pragmaattisesti monoreferentiaalisia. Esimerkiksi ”Mennään lahden yli” Helsingissä sanottuna ei välttämättä ole monitulkintainen, sillä Helsingin vieressä on vain yksi lahti. (Esim. Anderson 2014.) Monet propriit ovat lähtöisin saman kielen appellatiiveista, eikä tällöin ole tehtävissä helppoa eroa näiden välille varsinkaan puheessa.

Vaikka rajanveto on vaikeaa, propriit kuitenkin eroavat appellatiiveista neurofysiologisesti. Useissa kielissä ihmiset erottavat proprin appellatiivista hyvin suurella todennäköisyydellä jo ensimmäisen yhden tai kahden foneemin perusteella pitkissäkin sanoissa. Samoin varmasti kaikille tuttu ”kielen päällä”-ilmiö, jossa semanttinen tieto on saatavilla, mutta fonologisen informaation hakeminen on häiriintynyt, on paljon yleisempi proprien kuin appellatiivien kanssa. (Müller 2010:355-357.)

Propreja on myös monenlaisia. Ehkä useimmin elämässämme esiintyvät henkilönnimien lisäksi topografiset nimet sekä yrityksien ja instituutioiden nimet. Tässä työssä termiä *nimi* käytetään viittaamaan henkilönnimiin, henkilöitä yksilöiviin propreihin.

Henkilönnimet jakautuvat Suomessa vielä etu- ja sukunimiin. Vuonna 1920 säädetyt sukunimilain perusteella kaikilla suomalaisilla on oltava sukunimi. (Paikkala 2012.) Sukunimi on ollut alun perin aatelissuvuissa käyttöön otettu lisänimi, joka kytkee suvun jäsenet yhteen (Kiviniemi 1982:53-54), ja se on luonteeltaan muodollisempi kuin etunimet (Blount 2014:4). Länsi-Suomessa on historiallisesti sukuniminä esiintynyt nykyisin useammin jälkimmäisinä etuniminä esiintyviä patro- ja matronyymejä, kun taas Itä-Suomessa oli paljon *-nen*-päätteisiä sukunimiä. Kansan keskuudessa yleisin muoto oli kuitenkin talonnimeen perustuva sukunimimalli. (Kiviniemi 1982:54-55.) Tässä työssä sukunimet eivät ole relevantteja, eikä niitä käsitellä tämän tarkemmin.

II.1 Etunimet

Vilkuna (1976:8) kutsuu etunimeä ”ihmisen yksilöllisimmäksi ulospäin suuntautuvaksi tiedottajaksi, hänen ominaisleimakseen”. Etunimeen assosioituu helposti koko kantajansa. Nimen kuuleminen tuo mieleen nimenkantajan ominaispiirteet ulkoisesta olemuksesta aina luonteeseen ja jopa yhteiskunnalliseen

asemaan. (Kiviniemi 1982:13.) Nämä piirteet kuitenkin liittyvät ehkä vahvimmin ihmisen ensinimeen, ensimmäiseen etunimeen. Vuoteen 2019 asti Suomen laki salli ihmiselle annettavan kolme etunimeä (ks. II.1.1). Uusi nimilaki salli myös neljännen etunimen. Eri etunimet annetaan yleensä hyvin erilaisin perustein (ks. II.3).

Historiallisesti moninimisyys on ollut harvinaista. Pienissä yhteisöissä yksi nimi riittää hyvin yksilöimään henkilön. Useissa kulttuureissa on kyllä ollut erilaisia nimiä varsinaisen yksilönimen lisäksi ja yksilönnimillekin on historiallisesti ollut erilaisia sääntöjä. Esimerkiksi myöhäisessä roomalaisessa nimijärjestelmässä henkilöllä oli kolme nimeä, mutta ne eivät olleet keskenään tasa-arvoisia: ensimmäinen oli muutamasta vaihtoehdosta valittu etunimi, *praenomen*, jota seurasi sukunimi *nomen* ja perhenimi *cognomen*. Näiden lisäksi voitiin antaa lisänimen omainen kunnianimi. (Kiviniemi 1982:80-82.)

Useimmissa kulttuureissa on vallinnut uskomus nimen magiasta ja täten onkin monia esimerkkejä, joissa henkilön oikea nimi on pidetty salaisuutena ja sitä on käytetty vain rituaalisesti. Tällaisissa kulttuureissa esiintyy usein erillinen julkinen nimi, jolla henkilöön tavanomaisesti viitataan. (Kiviniemi 1982:29-30.) Nykyisen suomalaisen nimitavan juuret ovat noin tuhannen vuoden takana etelä- ja keskieurooppalaisessa nimijärjestelmässä, mutta nykyiseen muotoonsa se on kehittynyt vasta 1900-luvun alussa. (Kiviniemi 1982:26.) Moninimisyyden juuret ovat ylemmissä yhteiskuntaluokissa, ja tapa pohjanee 1600-luvun barokin ihanteisiin, joissa suosittiin ”*långa namn och många namn*”, *useita ja pitkiä nimiä*. (Blomqvist 1993.)

Ylhäisön keskuudessa moninimisyys levisi Skandinaviaan jo 1600-luvulla, ja sitä alkoi tällöin esiintyä hiljalleen myös Suomen porvariston keskuudessa. Rahvaan keskuudessa moninimisyys alkoi yleistyä 1800-luvulla, mutta Itä-Suomessa venäläis-ortodoksinen yksinimisyys hidasti muutoksen omaksumista vielä 1900-luvun alkupuolellakin. Aineiston alussa vuonna 1917 yksinimisiä on ollut noin 20 % väestöstä ja nykypäivänä pari prosenttia. Poikien nimissä moninimisyys saavutti melkein nykyisen suosionsa toisen maailmansodan jälkeisinä aikoina, 1940-luvulla. Tytöistä hieman suurempi osa oli tällöin vielä yksinimisiä, mutta kysymys on kuitenkin alle 10 % ilmiöstä. (Kiviniemi 2006:72-75.)

Yksi syy sille, että naisille annettiin pidempään vain yksi nimi, on yhdysnimissä. Varsinkin kaksinimisten naisten puhutteluniminä on otaksuttu käytetyn kumpaakin nimeä yhdistelmänä ja lopulta tämä johti siihen, että tällaiset

nimet alettiin kirjoittaa yhdysviivalla tai yhteen ja ne saivat lopulta virallisen etunimistatuksen. Yhdysnimet pysyivät pitkään vain naisten niminä, eivätkä ne koskaan tulleet yhtä yleisiksi miehillä. Osaltaan taustalla vaikuttaa se, ettei niille ole *Annastiina*-tyylisiä vanhoja malleja ja osaltaan se, että ruotsalaiset miesten kaksoisnimet alkoivat pääasiassa yksitavuisilla nimillä, eivätkä ne sovi yhteen yhtä hyvin suomalaistetuilla kaksitavuisilla varianteilla, vrt. *Carl-Erik* ja *Kalle-Erkki*. (Kiviniemi 2006:80-81, 84-85.)

Historiallisesti on ollut tyypillistä nimetä lapset järjestyksessä isovanhempien tai pyhimysten mukaan. Tätä on selitetty Skandinaviaan rautakaudella levinneellä sielunvaellususkomuksella, jonka mukaan edesmenneet isovanhemmat palasivat maailmaan lapsenlapsissaan. Geneettisestä yhteydestä johtuvat yhteiset piirteet lienevät tukeneet tällaisia uskomuksia. (Kiviniemi 2006:129.)

II.1.1 Suomalainen nimilaki

Suomalaisten nimiä säätelevät lait ja käytänteet ovat muuttuneet muutamaaan otteeseen tutkielman käsittelemänä ajanjaksona. Suomeen säädettiin etunimilaki vuonna 1946, jonka jälkeen se on yhdistetty sukunimilakiin vuonna 1991, ja tätä yhtenäistä nimilakia on uudistettu vuonna 2005 (Kiviniemi 2006: 150-154). Vuonna 2017 säädetty uusi nimilaki astui voimaan nyt vuonna 2019 (Etu- ja sukunimilaki 19.12.2017/946). Uudessa nimilaissa sallitaan neljäs etunimi ja yhdistelmäsukenimet. Monia nimenantamisen ehtoja on myös löyhennetty. (ibid.)

Tutkielman kannalta uusi nimilaki ei ole relevantti, sillä aineisto on kokonaisuudessaan ajalta ennen sitä. Vuoden 1986 yhdistelmälaki ei myöskään muuttanut tutkielman kannalta tärkeitä kohtia vuoden 1946 etunimilaissa. Käytännössä muutokset ovat koskeneet nimenvaihtamista ja varsinkin avioliitto ja -erotilanteita. (Nimilaki 9.8.1985/694.) Lain mukaan ihmisellä saa olla korkeintaan kolme etunimeä eikä sellaiseksi voida hyväksyä:

- 1) nimeä, joka on muodoltaan tai kirjoitustavaltaan kotimaisen nimikäytännön vastainen;
- 2) pojalle naisennimeä eikä tytölle miehennimeä;
- 3) sukunimeä, ellei kysymyksessä ole isän tai äidin etunimestä muodostettu poika- tai tytärloppuinen nimi, jota käytetään muun etunimen jäljessä; eikä
- 4) nimeä, joka ennestään on sisaruksella tai puolisisaruksella, muutoin kuin toisen etunimen ohella.

Laki kuitenkin sallii poikkeuksena tällaisen nimen antamisen:

- 1) uskonnollisen tavan vuoksi;
- 2) jos henkilöllä kansalaisuutensa, perhesuhteidensa tai muun erityisen seikan perusteella on yhteys vieraaseen valtioon ja esitetty etunimi vastaa sanotussa valtiossa noudatettua nimikäytäntöä; tai
- 3) jos siihen harkitaan olevan muu pätevä syy.

(Nimilaki 9.8.1985/694, 32 §.)

Laki sallii käytännössä paljon tilaa tulkinnalle, ja toisaalla sallittu nimi saattaa toisaalla tulla hylätyksi. Kuitenkaan etunimilaki ei tullessaan vaikuttanut kovinkaan paljoa annettujen etunimien kokonaismäärään. Uniikkienimien suhteellinen osuus oli lähdössä lievään nousuun ennen nimilakia, mutta tämä nousu tasaantui nimilain jälkeen. Kuitenkin merkittävä nousu alkoi vasta 15 vuotta lain säätämisen jälkeen. (Kiviniemi 2006:32-34.)

Sanottakoon vielä, että tutkielman valmistuessa vuonna 2019 voimassa on seuraava, laveampi laki:

1 §

Etunimivelvoite ja etunimen ehdottomat edellytykset

Jokaisella tulee olla etunimi.

Etunimiä saa olla enintään neljä.

Etunimeksi voidaan hyväksyä vain nimi tai etunimestä muodostettu kokonaisuus, joka ei ole:

- 1) omiaan aiheuttamaan pahennusta;
- 2) omiaan aiheuttamaan haittaa;
- 3) etunimeksi ilmeisen soveltumaton.

2 §

Etunimen harkinnanvaraiset edellytykset

Etunimeksi voidaan hyväksyä vain nimi, joka:

- 1) muodoltaan, sisällöltään ja kirjoitusasultaan vastaa vakiintunutta etunimikäytäntöä;
- 2) on vakiintunut samalle sukupuolelle;
- 3) ei ole ilmeisen sukunimityyppinen.

Alaikäisen lapsen ensimmäiseksi etunimeksi ei voida kuin erityisestä syystä hyväksyä nimeä, joka on nimensaajan elossa olevalla sisaruksella tai

puolisisaruksella ensimmäisenä nimenä, eikä poika- tai tytär-loppuista tai vastaavalla tavalla muodostettua nimeä.

3 §

Poikkeusperusteet

Etunimi, joka ei täytä 2 §:n 1 momentissa säädettyjä edellytyksiä, voidaan kuitenkin hyväksyä:

- 1) jos nimi on väestötietojärjestelmän tietojen mukaan jo käytössä nimensaaajan kanssa samaa sukupuolta olevalla viidellä elossa olevalla henkilöllä;
- 2) jos henkilöllä kansalaisuutensa, perhesuhteidensa tai muun niihin rinnastettavan seikan perusteella on yhteys vieraaseen valtioon ja esitetty etunimi vastaa kyseisessä valtiossa vakiintunutta etunimikäytäntöä;
- 3) uskonnollisen tavan vuoksi;
- 4) jos siihen harkitaan olevan muu erityinen syy.

(Etu- ja sukunimilaki 19.12.2017/946.)

II.1.2 Suomalainen nimeämiskulttuuri ja sen historiaa

Nimilain ohella nimenannon taustalla on vaikuttanut yhteiskunnallinen asenneilmapiiri ja vallitseva yhteiskuntafilosofia. Aineiston aikana 1900-luvun alkupuolen yhteisöllisyys on tehnyt hiljalleen tilaa nykyisin vallitsevalle yksilöllisyydelle ja moniarvoisuudelle varsinkin kasvukeskuksissa. Tämä näkyy kaikkein selvimmin nimien kokonaismäärässä ja suosituimpien nimien suhteellisessa osuudessa. Vielä 1970-luvulla jonkin kymmenestä suosituimmasta nimestä on saanut yli 33 %, kun vuonna 2002 kymmenen suosituinta on kattanut 16,5 % nimen saaneista. (Kiviniemi 2006:22-23.)

Nimien kokonaismäärä on myös kasvanut räjähdysmäisesti viime vuosina. Vuonna 1982 Suomessa oli käytössä noin 34000 eri etunimeä, kun vuonna 2006 niitä oli jo 50000. (ibid.) Vuonna 2017 kaikki kieliryhmät huomioon ottaen suomalaisilla oli Väestörekisterikeskuksen mukaan käytössä yhteensä 120502 eri nimeä, joista 69030 oli naisten ja 51472 miesten nimiä. (Saarelma-Paukkala 2017:89.) Näihin nimiin sisältyvät kuitenkin myös muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvien nimet ja vieraskielisiä on Suomessa kuitenkin ollut vuonna 2016 jo 11,3 % (Saarelma-Paukkala 2016:61, 89). Muita kieliä äidinkielenään puhuvien nimistö poikkeaa monin tavoin suomalaisesta (id.:59-60), ja täten yli 500000 nimeä kymmenien eri kielten nimistöistä on toki valtava lisä uniikkien nimien kokonaismäärään.

Oman aineistoni perusteella vuosina 1917–2016 annettuja ensinimiä on noin 56000, joista yli puolet on annettu vain kerran. Aineistoni käsittää vain ensinimet, joten jälkinimet kasvattaneisivat lukua vielä merkittävästi. On monia nimiä, jotka esiintyvät vain jälkimmäisinä niminä. Jälkinimet eivät yleensä vaihtelee samaan tapaan kuin ensinimet, koska nimiä ei kanssakäymisessä juuri käytetä ja täten niihin ei liity mielikuvia samalla tavoin kuin ensinimiin (Kiviniemi 2006:182). Jopa laki on myös estänyt yhden jälkinimityypin käytön ensiniminä: patronyymejä ja matronyymejä ei ole sitten vuoden 1946 sallittu ensiniminä (Etunimilaki 20.12.1945/1265, 3 § kohta 3, Nimilaki 9.8.1985/694, 6. luvun 32 b § kohta 3). Toisaalta myös, koska uniikkien nimien määrä on ylipäänsä niin valtava, myös jälkinimistä monet lienevät vain kerran annettuja. Tästä en oman datani pohjalta voi sanoa enempää.

Suomalaisista nykynimistä hyvin merkittävä osa on kristillistä alkuperää. Tämä johtuu pakanallisen suomalaisen nimistön lähes täydellisestä korvautumisesta kristillisellä nimistöllä kristinuskon vaikutuksesta. Siirtyminen kristilliseen nimistöön tapahtui hiljalleen vuosisatojen aikana, eikä ole tarkkaa tietoa niin syistä kuin muutosnopeudestakaan asiakirjalähteiden vähyyden takia. Tiedetään kuitenkin, että 1500-luvulla oltiin siirrytty lähes täysin kristillisiin nimiin itäisessäkin Suomessa. Lapissa prosessi kesti vielä huomattavasti kauemmin, pitkälle uuden ajan puolelle. (Kiviniemi 1982: 59-66.)

Omaperäisen nimistön katoamisella on ollut Suomen nimistöön valtava vaikutus. Suomalaiset nimet ovat pääosin niin läpinäkymättömiä ja toisaalta niin vahvasti suomalaisiksi vakiintuneita, ettei niiden kaukaista merkityssisältöä tiedetä eikä sitä nimeä annettaessa usein selvitetä. (Kiviniemi 1982:77.) Tosin viimeisen sadan vuoden aikana kotoperäistä nimistöä on etenkin kansallisromantiikan myötä pyritty luomaan, ja nyt 2010-luvulla varsinkin läpinäkyvät suomalaiset nimet ovat vahvasti noususuhdanteessa (Saarelma-Paukkala 2010). Enemmistö suomalaisten nimistä on kuitenkin edelleenkin läpinäkymättömiä. 2006 omakieliset nimet muodostivat vajaa 10 % suomalaisten nimistöstä, suomalaistuneet vierasperäiset nimet noin 60 % ja vierasasuiset nimet noin 30 % (Kiviniemi 2006:265).

Vaikka nimet ovatkin paljolti kotoutuneet suomen kieleen, nimistömme kristillistymisestä asti siinä on esiintynyt jokseenkin merkittävä määrä foneettisesti vierasperäisiä äännteitä ja piirteitä. Pienimmillään vierasasuisten nimien osuus oli vuosina 1950–1960, jolloin niistä oli n. 10 % nimistöstämme. (Kiviniemi 2006:116,

265.). Vierasasuiset nimet ovat suomalaisia useammin konsonanttiloppuisia, joka johtaa siihen, että konsonanttiloppuisuus on yleisempää nimissä kuin yleiskielessä. Kalenterinimissäkin on aina esiintynyt vierasperäisiä äänteitä, vaikka kalenteria vahvasti suomalaistettiinkin vuonna 1908 ja etenkin vuonna 1929 ruotsinkielisten saadessa oman kalenterinsa (Saarelma-Paukkala 2017:29-30, Nimipäiväalmanakka 1929). Käsittelen näitä asioita tarkemmin analyysiluvussa (luku VI).

II.1.3 Maskuliiniset ja feminiiniset nimet

Sanaloppuinen ⟨a⟩ on tyypillisesti feminiinisen nimen markkeri monissa indoeurooppalaisissa kielissä. Tämä pohjaa genuksen ilmaisuun monissa kantakielissä, mm. klassisessa latinassa, antiikin kreikassa ja muinaiskirkkoslaavissa. ⟨a⟩:n kanssa vaihtelussa tässä tehtävässä on esiintynyt sanaloppuinen ⟨e⟩. (Cantor 2015a.)

Germaanisissa ja kelttiläisissä kielissä vokaalimarkkeri ei kuitenkaan ole ollut läheskään yhtä yleinen. Länsigermaanisissa on ollut feminiininen ⟨a⟩ ja maskuliininen ⟨o⟩, mutta itägermaanisissa nämä päätteet ovat olleet päinvastaisia (Haubrichs 2014:7, 12). Germaanisissa ja kelttiläisissä kielissä feminiininen genus on usein ollut konsonanttiloppuinen, ja tätä kautta ⟨a⟩-loppuinen feminiininen genus on myöskin kadonnut kielikontaktissa ranskasta. Täten Pohjois-Euroopassa esiintyy suhteellisesti vähemmän ⟨a⟩- ja ⟨e⟩-loppuisuutta feminiinisyyden markkerina. Itäiset kieliperheen edustajat, kuten persia tai armenia, ovat kehittyneet eri suuntaan, ja niistä tämä markkeri puuttuu. (Cantor 2015a.) ⟨a⟩-loppuisuus on suomen kielessäkin pääasiassa feminiininen piirre (Perttula 2013a:90), vaikkei kielessä esiinnykään kieliopillista genusta (aiheesta tarkemmin analyysiluvussa VI).

⟨a⟩-loppuisia maskuliinisia nimiä esiintyy indoeurooppalaisessa nimistössä kyllä, vaikka ne ovatkin vähemmistössä. Tällaiset nimet ovat usein muuttuneet siirtyessään kielestä toiseen. Kreikan ⟨s⟩-loppuiset nimet ovat usein menettäneet ⟨s⟩:n foneettisista syistä lainautuessaan ja täten on saatu esimerkiksi nimi *Nikita*. (Cantor 2015b.) ⟨o⟩ esiintyy maskuliinisuuden markkerina useissa romaanisissa nimipareissa kuten *Emilia/Emilio*, *Silvia/Silvio*, *Julia/Julio* tai *Alessandra/Alessandro*. On myös joitakin suomalaisia näin käyttäytyviä nimipareja kuten *Risto/Krista*. ⟨o⟩-loppuisuus on suomalaisissa naisten nimissä myös harvinaista, ja sen esiintyessä kyse on useimmiten nimen sisällöstä, esimerkiksi *Siro*, *Kielo*, *Vuokko* (Kiviniemi 2006:116).

Miesten nimet ovat perinteisesti olleet konservatiivisempia (Kiviniemi 1982:131), mikä osaltaan lieenee johtanut naisten nimien suurempaan määrään. Whissell (2014) kuvaa tyttöjen ja poikien nimien foneettisia eroja osaltaan pohjaten Fónagyn (1991), Jakobsonin & Waughin (2002) ja Crystalin (1995) tutkimuksiin. Hänen mukaansa keskimäärin amerikkalaisten poikien nimissä on merkittävästi enemmän ”kovia” äänteitä kuten [r], [k], [t], [p] ja valkoisten tyttöjen nimissä taas ”pehmeitä” äänteitä kuten [m], [l], [n]. (Whissell 2014:9-10.)

Samanlaisia äänteellisiä trendejä on havainnoinut suomen kielessä Heli Perttula (2013b), joka huomasi, että 00-luvun sadan suosituimman miehen- ja naisennimen listan naisten nimet koostuivat melkein puoliksi grafeemeista ⟨a⟩, ⟨i⟩ ja ⟨n⟩. Hän myös huomioi näiden muodostavan sanan *nainen*. Gradussaan hän huomasi naisten nimien olevan keskimäärin hieman pidempiä, jos lasketaan kaikki nimet, mutta pelkästään vuoden 2008 ensinimissä tätä eroa ei ilmene. (Perttula 2013a:89)

Naisten nimissä esiintyi miesten nimiä enemmän konsonanttiklustereita ja etenkin konsonanttigeminaattoja, joista suosituin oli ⟨nn⟩. Perttula huomioi myös naisten nimien olevan selkeämmin merkittyjä, kun taas miesten nimissä vaihtelua ilmenee enemmän. (id.:90.) Hän myös havaitsee, että naisten nimille tyypillisempää on tietynlainen äänteellinen muoto ja että naisten nimet koetaan äänteellisesti kauniimpina (id.:91). Osaltaan tähän voi vaikuttaa äitien korostunut rooli nimenannossa (Perälä 2017:96-97). Toisaalta miesten näyttää olevan helpompi keksiä miesten nimiä ja naisten naistennimiä, mikä voi osaltaan johtaa siihen, että miehet tarjoavat useammin nimen poikalapsille ja naiset tyttölapsille (Perälä 2017:71). Tämä saattaa osaltaan lisätä nimien sukupuolittuneisuutta.

Perttulan työhön sisällytetyssä kyselytutkimuksessa (2013a:92-93) miesten nimien piirteiksi miellettiin usein ”kulmikas” ⟨r⟩ ja ⟨o⟩-loppuisuus. Miesten nimien luonnehdinta oli hyvin vaihtelevaa, mutta se liittyi usein *voimaan*, *väkivaltaisuuteen* ja *vauhtiin*. Naisten nimiä luonnehditaan termeillä *pehmeys*, *kauneus*, *soinnikkuus*, *keveys*. Piirteinä huomioitiin ⟨i⟩, ⟨ni⟩-pääte, ⟨k⟩ sekä ⟨a⟩-päätteisyys. Sukupuolineutraaleina koettiin lähinnä merkitykseltään neutraalit yleissanat ja harvinaisena pidetyt nimet tai ilmaisut, joita ei edes mielletty nimiksi, sekä nimet, joita pidettiin enemmänkin eläimille sopivina. (ibid.) Vastaavanlaisia havaintoja miesten ja naisten nimiin liitetyistä piirteistä ja etenkin sisällökkäistä nimistä on tehnyt myös Lampinen (2001).

Huolimatta trendeistä ja ihmisten mielikuvista suomen kielessä ei ole mitään varmaa keinoa erottaa naisten ja miesten nimiä toisistaan. Vierasperäiset trendit ovat sekoittuneet täällä. Esimerkiksi nimi *Vanja* on Ruotsissa naisen nimi, mutta Suomessa ja Saksassa niin miehen kuin naisenkin. *Runo* taas on monitulkintainen ruotsin *Runar*-nimen puhuttelumuotona ja myös omaperäisenä läpinäkyvänä nimenä. *Rae* voi olla luontonimi tai *Rachel*-nimestä polveutunut variantti. Trendeinä kuitenkin kasvikunnan nimet ovat useimmiten naisten nimiä. Miesten luontonimistä monessa on loppu-⟨u⟩ tai ⟨y⟩, kuten *Havu*, *Myrsky* tai *Pyry*. Näistäkin *Tuisku* on useammin naisen kuin miehen nimi, ja ylipäänsä hyvin harva uudempi kotoperäinen nimi on selvästi vain miehelle annettu. (Kiviniemi 2006:122-126.)

II.1.4 Nimipaikat

Nimipaikalla viitataan nimen sijaintiin etunimiyhdistelmässä. Suomalaisissa etunimissä on siis pitkään ollut maksimissaan kolme nimipaikkaa ja nyt uusi laki sallii neljännen (ks. luku II.1.1). Ensinimi on ensimmäisellä paikalla, toinen nimi toisella paikalla ja kolmas nimi kolmannella. Otin tämän termin käyttöön, koska muuten on hyvin hankala viitata nimien järjestykseen. Tämän kappaleen nimi olisi muuten ollut pakko muotoilla *Ensimmäiset, toiset, kolmannet ja neljännet nimet* tai epätäsmällisemmin *Ensi- ja jälkinimet*, joka osaltaan luo mielikuvaa, että käsittelen vain ensinimien ja jälkinimien eroa, vaikka eroja on myös toisilla ja kolmansilla nimillä.

Suomessa ensinimi ja jälkinimet⁸ ovat luonteeltaan nykypäivänä varsin erilaisia. Vuoden 2019 alusta voimaan tulleen nimilain sallima neljäs nimi noudattanee samoja sääntöjä kuin muut jälkinimet. Ensinimi annetaan useimmiten käyttönimeksi ja jälkimmäiset nimet palvelevat muita tarkoituksia. Näin ei liene kuitenkaan aina ollut. Barokin aikana ihannoidut useat pitkät nimet olivat kaikki tarkoitettu yhdessä käytettäväiksi. Nykyisin kuitenkin on yleensä yksi käyttönimi ja muut nimet palvelevat muita tarkoituksia (Kiviniemi 2006:73, Perälä 2017:96).

Vanha tapa nimetä lapsia sukulaisten mukaan siirtyi osaltaan useiden etunimien yleistyessä jälkinimiin (Kiviniemi 1982:131). Jälkimmäisinä etuniminä esiintyy myös jonkin verran patro- ja matronyymejä, mutta ensiniminä näitä ei ole

⁸ Termi viittaa muihin kuin ensimmäiseen etunimeen. Pitkään oli mahdollista olla kaksi jälkinimeä ja uuden lain myötä niitä voi olla kolme.

sallittu sitten vuonna 1946 voimaan astuneen etunimilain (Etunimilaki 20.12.1945/1265, 3 § kohta 3, Nimilaki 9.8.1985/694, 6. luvun 32 b § kohta 3). Uusi nimilaki tosin tuo tähän muutoksen: nämä nimet ensiniminä ovat edelleenkin kiellettyjä alaikäisiltä, mutta eivät enää aikuisilta (Etu- ja sukunimilaki 19.12.2017/946, 1. luvun 2 §).

Jälkinimet eivät myöskään kulu käytössä samoin kuin monet etunimet. Tämä osaltaan johtaa jälkinimien suurempaan konservatiivisuuteen: suosituimmat jälkinimet kuten *Juhani* ja *Maria* ovat huomattavasti suositumpia kuin suosituimmat ensinimet. (Saarelma-Paukkala 2017:39.)

Vaikka sitä ei tässä tutkielmassa olekaan mahdollista käsitellä, nimi on myös kokonaisuus. Ei ole ollut kovinkaan harvinaista, että varsinkin moninimisyyden ollessa uudempi ilmiö annettiin lapsille *puhuvia nimiyhdistelmiä* kuten *Aito Jalo Taito*, *Heimo Veli* tai *Ilta Rauha*. Nykyaikaa lähestyttäessä on siirrytty astetta arkisempiin yhdistelmiin kuten *Sini Marja* tai *Meri Tuuli*. Monet näistä esiintyvät rinnakkain nimiyhdistelminä ja yhdysniminä, esimerkiksi *Meri Tuuli*, *Meri-Tuuli* ja *Merituuli*. Näistä kahden nimen yhdistelmät ovat selvästi yleisimpiä. (Kiviniemi 2006:77-78.)

Jälkinimet ovat usein foneettisesti erilaisia kuin ensinimet. Kahden nimen yhdistelmissä tätä ohjaa usein nk. *viskurilaki*, eli raskaimman kieliaineksen tendenssi esiintyä ilmaisun lopussa. Täten ensinimet ovat tyypillisesti kaksitavuisia ja vokaaliloppuisia, mutta toiset nimet taas joko useampitavuisia tai konsonanttiloppuisia. Konsonanttiloppuiset umpitavut⁹ ovat avotavuja¹⁰ raskaampia, ja täten esimerkiksi *Markus* on kaksitavuisuudestaan huolimatta suhteellisen raskas nimi verrattuna vaikkapa ensinimenä tyypilliseen *Juusoon*. (Kiviniemi 2006:108-112.)

Kolmen nimen yhdistelmissä tavurakenne on usein 3 + 2 + 3 tai 2 + 2 + 3, joissa kolmas nimi on kyllä viskurilain mukaisesti raskas, mutta usein myös ensimmäinen. Poikien nimistä selvästi suurempi osa noudattaa tätä trendiä. Kolmi- tai useampitavuiset myös ensiniminä esiintyvät nimet ovat melkein poikkeuksetta yleisempiä jälki- kuin ensiniminä. Kaksitavuiset tyypilliset ensinimet taas ovat harvinaisia jälkinimiä, ja niiden esiintyessä asia selittyy usein muutoin kuin

⁹ Termi tarkoittaa tavua, joka loppuu konsonanttiiin.

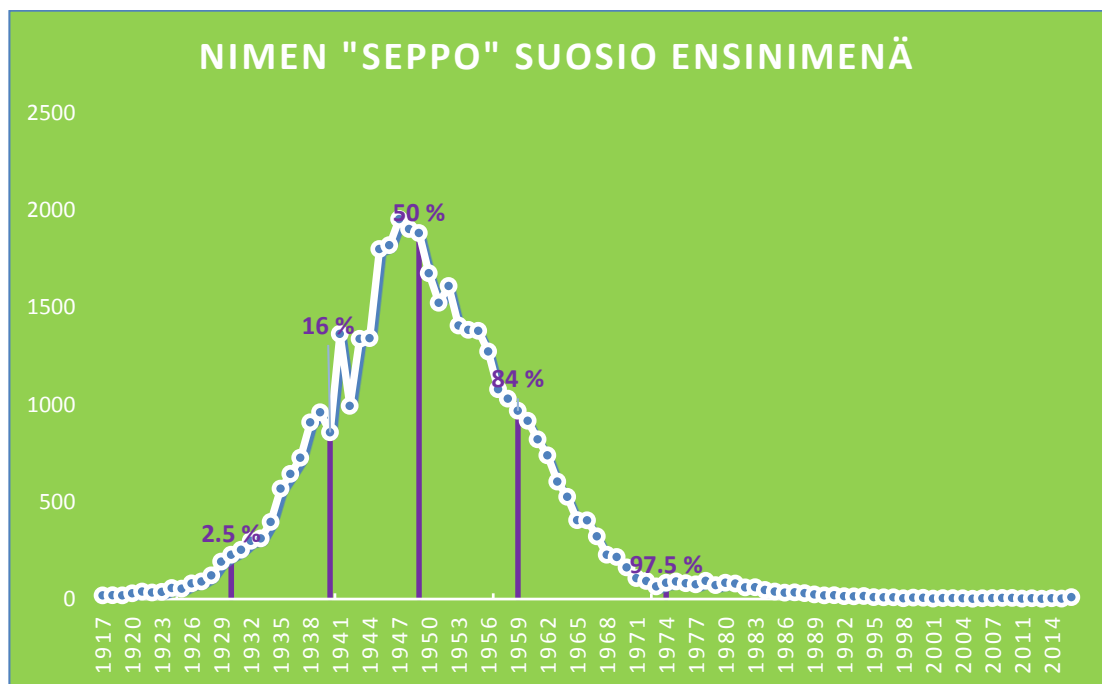
¹⁰ Termi tarkoittaa tavua, joka loppuu vokaaliin.

rytmiikan kautta. Tällaiset nimet joko esiintyvät myös yhdysnimissä usein jälkiosina tai ne on valittu sisältönsä perusteella, esimerkiksi *Sisko*. (ibid.)

II.1.5 Nimien suosionvaihtelu

Nimien suosio toimii kuin muoti. Kiviniemi puhuukin nimimuodista, jolla hän viittaa nimien suosionhuippuihin ja notkoihin. Suosittuja nimiä käytetään yleensä kolmisenkymmentä vuotta varsin pitkälle normaalijakauman mukaisesti. Kiviniemi on kuvannut tätä ilmiötä Everett Rogersin innovaatioiden leviämismallin mukaan, joka näyttää soveltuvan ilmiöön hyvin. (Kiviniemi 2006:171.) Teorian mukaisesti nimenantajat jakautuvat neljään karkeaan ryhmään: varhaisiin omaksujiin (n. 16 %), harkitsevaan enemmistöön (n. 34 %), myöhäiseen enemmistöön (n. 34 %) ja vitkastelijoihin (n. 16 %). Näistä varsinaiset innovaattorit muodostavat n. 2,5 % osuuden varhaisista omaksujista. (Rogers 1983:11, 247.)

Nimien suhteen terminologia ja syyt lienevät vähän erilaisia kuin innovaatioiden kanssa yleensä. Kiviniemi (2006:171) mainitsee merkittäväksi eroksi muihin innovaatioihin erilaisten vaihtoehtojen määrän. Hän pitääkin suorastaan ihmeellisenä, että jopa ennen minkäänlaista julkista datan kartoitusta tai pääsyä dataan ihmiset ovat merkillisesti onnistuneet valitsemaan samat nimet näinkin suurella prosentilla, vaikka monesti pyrkimys onkin ollut jopa päinvastainen.

Kaavio 1. Nimen "Seppo" suosiokäyrä on varsin lähellä normaalijakaumaa.

Jotkin nimet nousevat uudestaan suosioon suosionhuippunsa jälkeen. Noin neljännes Kiviniemen tutkimasta 450 nimestä kuului tähän kategoriaan. Suurimman ryhmän näistä muodostivat nimet, joiden suosionhuippujen väli on yli 100 vuotta. Seuraavaksi suurimmassa ryhmässä suosionhuippujen väli on noin 100 vuotta. Yhdessä nämä kaksi kategoriaa kattavat 75 % Kiviniemen tutkimista nimistä. Jäljellejäävässä neljänneksessä suurimmalla osalla suosionhuippujen välit ovat noin 80–90 vuotta, mutta lyhimmillään väli on vain noin 50 vuotta. Tästä Kiviniemi antaa esimerkkinä nimen *Maija*. (Kiviniemi 2006:179.) Oletusarvoisesti tutkimuksen alussa ja lopussa pitäisi siis olla jonkin verran päällekkäisyyttä suosituimmissa esiintyvissä nimissä ja täten myös äänteissä.

II.2 Nimen vaikutus

Onko tosiaankin perusteltua väittää, että nimet vaikuttavat kantajiinsa? Kansa on tiennyt olla montaa mieltä asiasta: suomen kielessä on esimerkiksi sanonta ”*Ei nimi miestä pahenna*” ja toisaalta myös toinen puoli ”*Ellei mies nimeä*”. Vastaavia ilmaisuja esiintyy useissa kielissä. On myös fraaseja kuten ”*nimen pilaaminen*” ja ”*tehdä itselleen nimeä*”. Kaikkiin näihin sisältyy ajatus kantajan ja nimen välisestä vuorovaikutussuhteesta. Ajatus nimestä pelkästään viitteellisenä välineenä on riittämätön kuvaamaan niiden funktiota. Tällainen viitenimi ei juuri edes eroaisi henkilönumerosta, jota kuitenkin käytetään hyvin eri tavalla kuin nimeä. (Kiviniemi 1982:9, 18-22, Blount 2014:2.)

Nimen vaikutusta kantajaansa tutkitaan **nominatiivisena determinisminä**. Alan pohjat nykytieteessä löytyvät psykoanalyysista. Tietääkseni ensimmäisenä psykoanalyytikkona aihetta käsitteli Wilhelm Stekel artikkelissaan *Die Verpflichtung des Namens* (1911), *Nimen velvoite*, jossa hän toi esille outoja sattumanomaisia yhteyksiä ihmisten nimien ja uravalintojen tai persoonallisuuden piirteiden välillä. Tähän artikkeliin viitaten myös Carl Jung (1952:10) pohti, onko todellakin sattumaa, että Freud (*ilo*) puolustaa mielihyväperiaatetta, Adler (*kotka*) tahtoa valtaan, Jung (*nuori*) uudelleensyntymää, jne.

Useat tutkijat ovatkin huomanneet erinäisiä yhteyksiä nimien ja kantajiensa tapojen välillä. Lawrence Casler (1975) rajasi efektille kolme mahdollista vaikutuskanavaa: nimen vaikutus minäkuvaan, nimen vaikutus kanssakäymiseen muiden ihmisten kanssa ja sitä kautta heijastuvat arvot sekä saman sukunimen omaavien geeniperimän yhteneväisyydet.

Nimen vaikutusta minäkuvaan, *implisiittistä egotismia*, on tutkinut etenkin Brett Pelham eri kokoonpanoilla (mm. Pelham, Mirenberg ja Jones 2002, Pelham, DeHart ym. 2011, Pelham ja Mitsuru 2011, Pelham ja Carvallo 2015). Näistä tutkimuksista on saatu paljon dataa, jonka perusteella ihmiset muun muassa suosivat oman nimensä kanssa kaupunkia ja ammatteja, joilla on saman kuuloinen nimi. Esimerkiksi *Louis*-nimisiä ihmisiä asuu tilastollisesti odottamattoman paljon *St. Louis*'ssa ja *Denise*-nimisiä ihmisiä työskentelee poikkeuksellisen paljon hammaslääkäreinä, *dentisteinä*. Saman suuntaisia tuloksia ovat saaneet myös esimerkiksi Michalos (2009) ja Coulter & Grewal (2014). Jälkimmäisessä huomattiin jopa, että ihmisillä on preferenssi oman etunimensä kanssa alkusointuisiin hintoihin, siis vaikka *Fred*-niminen henkilö suosii *four*-alkuisia hintoja verrattuna *three*-alkuisiin.

Implisiittisen egotismin vaikutus näyttää kuitenkin riippuvan vahvasta itsearvon tunteesta ja tähän pohjaavasta mieltymyksestä nimeensä. Ihmiset, joilla on heikko itsetunto tai alhainen arvostus omaa sosiaalista ryhmäänsä kohtaan, tapaavat myös osoittaa heikompaa tai jopa negatiivista assosiaatiota nimeensä liittyviin asioihin. (Raymond 2009.) Esimerkiksi tietoisessa itsearviointissa afroamerikkalaisten ja latinoiden Rosenberg-itsearviointipisteet olivat yhtä korkeat kuin valkoihoisilla, mutta he pitivät sukunimiensä alkukirjaimista huomattavasti vähemmän (Pelham ja Carvallo 2015:694). Implisiittinen egotismi oli myös poikkeuksellisen vahvaa Yhdysvaltojen eteläisissä osavaltioissa asuvien keskuudessa, missä kollektivistinen kulttuurillinen orientaatio näyttää saavan ihmiset arvostamaan sukunimiään erityisen paljon (Pelham ja Carvallo 2011:28).

Muita hypoteeseja ovat testanneet mm. Vorarek ym. (2015). Vorarek ym. tutkivat eroja *Taylor*¹¹- ja *Smith*¹²-sukunimisissä ihmisissä Saksassa, Itävallassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Näissä valtioissa kyseiset sukunimet olivat alun perin ammatinharjoittajasukuja ja ryhmät paljolti endogaamisia sekä naimisiinmenon että oppipoikuuden suhteen, joten on perusteita olettaa, että ryhmät olisivat sisäisesti geneettisesti samankaltaisia ja keskenään erilaisia. (Vorarek ym. 2015:2.) He huomasivatkin eroja itsearviointissa omasta näppäryydestä ja voimasta sekä *Smith*-sukuisten eliittuurheilijoiden määrässä voima-pohjaisissa yleisurheilulajeissa. *Smith*-

¹¹ Räätäli

¹² Seppä

sukuisten korkeammat pisteet voimaa mittaavissa kysymyksissä olivat tilastollisesti merkitseviä, mutta *Tailor*-nimisten pisteet näppäryyttä mittaavissa kysymyksissä eivät. Vorarek ym. uskovatkin, että tässä tilanteessa geneettinen selitys on vahvempi kuin implisiittinen egotismi. (Vorarek ym. 2015:9-10.)

Zwebner ym. (2017) ovat tutkineet nominatiivista determinismiiä ulkopuolisen havainnoitsijan näkökulmasta. He havaitsivat, että sekä ihminen että kone pystyvät arvaamaan vieraan ihmisen kasvojen pohjalta tämän nimen oikein useasta vaihtoehdosta huomattavasti useammin kuin olisi todennäköistä puhtaalla arvauksella. Tätä kutsutaan *face-name matching effect*:ksi, *kasvo-nimi - vastaavuusefekti*ksi.

Jokin siis yhdistää tietyn nimisiä henkilöitä ulkoisesti. Zwebner ym. (id.) päätyivät selitykseen, jonka mukaan selittävänä tekijänä toimivat ne kasvojen piirteet, joihin ihminen pystyy itse vaikuttamaan kuten kasvokarvoitus. Tältä pohjalta siis kyse on itse tiedostamattomasti nimeensä liittyviin stereotypioihin identifioitumisesta, jota pohjustaa sosiaalisten stereotyyppien omaksuminen sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta.

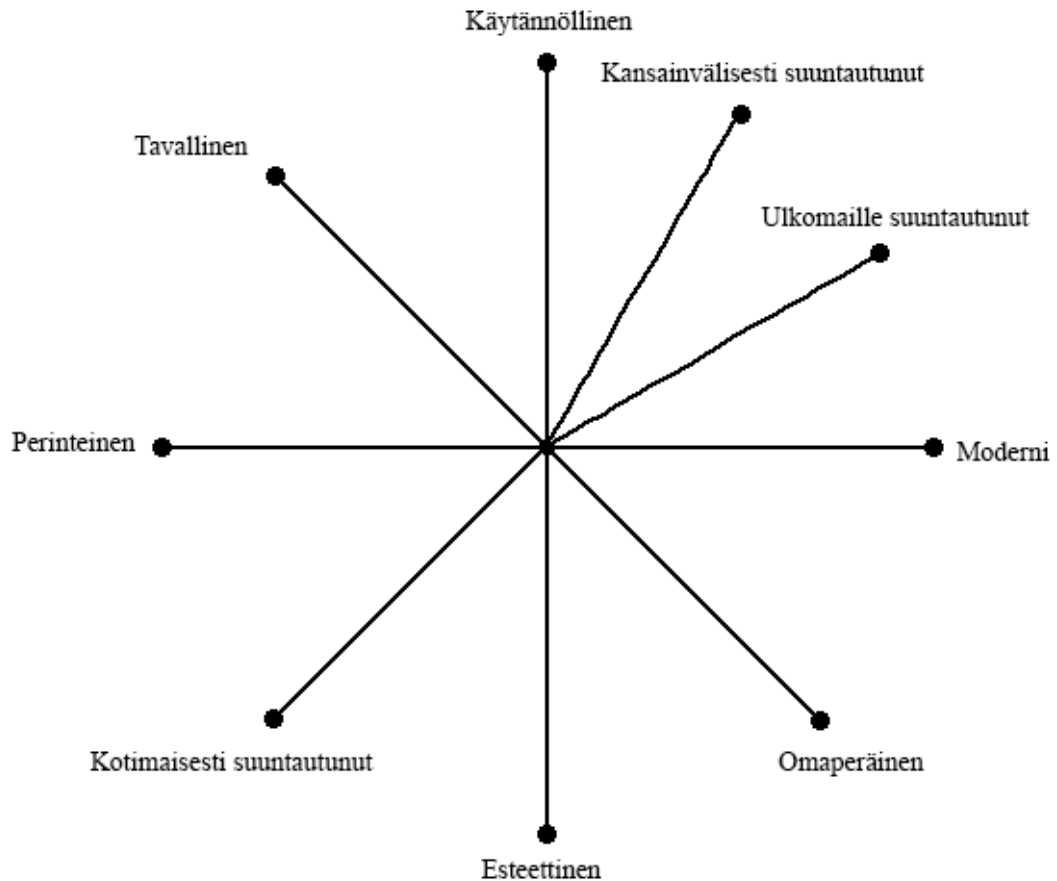
II.3 Nimen valintaperusteet

Nimien valitseminen on monimutkainen prosessi. Vanhempien nimenvallintaan vaikuttaa yleensä tiedostamaton **sosiaalinen maku** (esimerkiksi Kiviniemi 1993:10, 2006:140-142) ja erilaiset yhteiskunnallisesti merkittävät tapahtumat sävyttävät nimiä (Liebersson 2000:19). Tässä työssä painotetaan nimenomaan fonesteettista näkökulmaa, mutta koko matriisissa esteettisyys on kuitenkin vain yhden skaalan yksi pää. Suomalaista nimenantoa on laajasti käsitellyt Kiviniemi (mm. 1982, 2004, 2006) sekä useat tuoreemmat gradut (mm. Nurminen 2014, Perälä 2017).

Vuoden 1979 nimipäiväalmanakkaan sisältyneellä kyselyllä Kiviniemi ym. selvittivät, mitä nimenantajat tiesivät oman nimensä antoperusteista ja millä perustein he olivat valinneet lapsensa nimen. 60 % aineiston nimistä oli annettu vuosina 1940–1979, loput aiemmin. Tärkeitä esille nousseita valintaperusteita olivat muun muassa nimen oleminen suvusta, perheyhteys (esimerkiksi alkusointu perheenjäsenten nimien kesken), muut henkilöesikuvat (esimerkiksi raamatulliset), nimen esteettisyys, nimen ongelmattomuus eri kannoilta, nimen merkityssisältö sekä nimipäiväkalenterin nimet syntymä- tai kastepäivältä. Kiviniemi on myös kerännyt pienempimuotoista aineistoa netistä 1970–2000-luvun lapsista, joiden

nimenantoperusteet ovat olleet yllättävän samankaltaisia kuin aiemmilla sukupolvilla. (Kiviniemi 2006:130-132.)

Aldrin (2011) on haastatteluaineistonsa pohjalta hahmotellut mallin, jossa yleisimmät nimenantoon vaikuttavat tekijät on esitetty neljällä skaalalla kuvan 1 mukaisesti.

Kuva 1. Nimenvaivinnassa harkittavat tekijät skaaloina (Aldrin 2011, 68)

Kaikilla skaaloilla esiintyy ainakin jollain tasolla toisensa poissulkevia päämääriä, mutta on toki mahdollista olla kotimaisesti suuntautunut nimi, joka on myös kansainvälinen.

Ehkä intuitiivisin skaala on tavallisuus vastaan omaperäisyys. Toisaalta on vanhempia, jotka haluavat lapsensa nimen sulautuvan massaan ja olevan osa puhujayhteisöä. **Tavallisen nimen** haluavat vanhemmat arvostanevat yhteisöllisyyttä ja haluavat seuraan sopivan nimen. Toisaalta he halunnevat varmistaa, ettei lasta kiusata nimen perusteella – turvallisuus on tärkeä arvo. Tavallisuuteen sisältyy toive nimen vakiintuneisuudesta tai ”oikeasta nimestä”, ei oudon kuuloisesta seipelmästä.

Mallissa tämä ulottuvuus on luontaisesti yhteydessä *perinteisyyteen* ja *käytännöllisyyteen*. (Aldrin 2011:70-82.)

Omaperäisen nimen valinneet taas vaikuttavat haluavan nimen, josta he pitävät ja välittävät vähemmän nimestä johtuvista mahdollisista ongelmista. Nämä ihmiset eivät joko pidä oudosta nimestä mahdollisesti myöhemmin koituvia vaikeuksia erityisen merkittävinä tai he eivät olleet ajatelleet niitä. Omaperäisen nimen antavat perheet ovat usein monikielisiä ja/tai -kulttuurisia. Toisaalta monet yli sata vuotta vanhat nimet kuulostavat omaperäisiltä nykyihmisten korviin. Täten monet omaperäisyyteen pyrkivät antavat vanhan, suosioon palaavan nimen ja asettuvat suosiohuipun nousukauteen. (Aldrin 2011:82-98.)

Omaperäisiä nimiä hakevilla vanhemmilla on usein mielikuva tavallisista nimistä tylsinä; toisaalta omaperäisyys saattaa osaltaan liittyä myös kotimaassa harvinaisiin, kansainvälisiin nimiin. Yksi tärkeä vaikutin omaperäisiä nimiä hakeville ja antaville on myös nimen oma leksikaalinen sisältö. Mallissa tämä ulottuvuus kytkeytyy *moderniuteen* ja *esteettisyyteen*, mutta myös *perinteisyyteen* tai *käytännöllisyyteen*. (ibid.)

Omaperäinen vastaan tavanomainen -oppositio ei varsinaisesti näy Kiviniemen tutkimuksessa mainituissa valintaperusteissa. Omaperäisyys esiintyy kuitenkin jokseenkin *nimen ongelmattomuus* -perusteessa; lähinnä siitä näkökulmasta, ettei olisi liikaa kaimoja esimerkiksi koulussa. Kiviniemi huomioi myös, että tällaista perustetta monet vastaajat eivät ole tulleet maininneeksi, vaikka se olisikin valintoihin vaikuttanut, koska peruste voi vaikuttaa niin monella tavalla minkä tahansa muun perusteen rinnalla. (Kiviniemi 2006:148-150.) Nurmisen (2014:114-118) aineistossa n. 7,5 % vastaajista mainitsee nimen yleisyyden valintaan vaikuttaneena tekijänä. Etenkin haluttiin usein välttää liian yleisiä nimiä (ibid.), mikä voi ainakin osaltaan kuulua *omaperäisyys*-kategoriaan.

Perinteisen nimen valitsevat hakevat nimen kautta historiallista kuuluvuutta, jatkuvuutta, sukulaisuutta tai osallisuutta. Tällaiset vanhemmat eivät halua nykyaikaista, modernia tai trendikästä nimeä ja heille on usein tärkeää, että lapsen nimi sopii sukunimeen tai sisarusten nimeen. Usein näille nimille löytyy inspiraatio suvusta ja nimenomaan suvun yhteenkuuluvuus on tärkeä arvo. Vain pieni osa näistä vanhemmista haluaa nimen olevan varsinaisesti vanhanaikainen, mutta merkittävämpi osa haluaa ajattomia, klassisia tai perinteisiä nimiä, jotka voi kuitenkin yhdistää vanhempaan aikaan. Mallissa tämä kategoria liittyy usein

kotimaahan suuntautuneisuuteen tai tavallisuuteen, mutta myös jossain määrin omaperäisyyteen. (Aldrin 2011:99-113.)

Perinteiset nimet valitaan usein noin 4–5 sukupolven eli pyöreästi sadan vuoden takaa, kun nimien kantajia ei enää ole muistissa. Osaltaan perusteena on Kiviniemen aineistossa mainittu nimen esiintyminen suvussa, mutta jotenkin perinteisiäkin nimiä suosivat onnistuvat usein valitsemaan ajan maun mukaisia tai tasaisesti suosittuja nimiä. Perinteisyys ei siis tällöin välttämättä ole pääasiallinen peruste, mutta se on kognitiivisesti pinnalla tiedostettuna syynä. (Kiviniemi 2006:133-134.) Myös Nurmisen (2014:97-103) aineistossa suvussa esiintyminen oli hyvin tärkeä valintakriteeri ja yli puolet lapsista sai ainakin yhden nimen suvustaan. Myös perheen muihin nimiin sointuminen mainittiin perusteeksi noin 5 % nimistä (id.:121-123).

Moderneja nimiä hakevat etsivät nimessä enemmänkin trendikkyyttä ja nykyaikaan kuuluvuutta kuin historiallista jatkuvuutta. Nämä nimet ovat monesti myös innovatiivisia ja tämä yhdistyykin osaltaan omaperäisiin nimiin. Monesti moderneja nimiä antavat pyrkivät seuraamaan nimitrendejä, antamaan kaksitavuisia nimiä, hakemaan kuuluvuutta dominoivaan angloamerikkalaiseen kulttuuriin tai haluavat nimiä, jotka taipuvat hyvin englanniksi. (Aldrin 2011: 114-120.)

Kaksitavuisia nimiä tosin antoi suurin osa Aldrinin aineistosta, mutta hän katsoo tämän osaltaan johtuvan usein kulttuuristen trendien tiedostamattomasta vaikutuksesta enemmän kuin tiedostetusta asenteesta. Motivaationa on usein pyrkimys välttää vaikeita, vanhanaikaisen tuntuksia tai huononkuuloisia nimiä. (Aldrin 2011:114-120.) Täten tätä ulottuvuutta hakevat ihmiset haluavat mukautua nykykulttuuriin ja he toimivat todennäköisesti tietämättään kielikorvansa pohjalta; nykyajan vaikutus saa vanhat nimet kuulostamaan heidän korvassaan rumilta. Mallissa tämä ulottuvuus kytkeytyy monesti *omaperäisyyteen* tai *esteettisyyteen*.

Yksi tärkeä tekijä nimenannossa, jonka voi oikeastaan liittää vain tähän akseliin, on nimenantohetkellä ajankohtaisten esikuvien mukaan annetut kaimanimet (Kiviniemi 2006:135-136, 1982, 130). Esimerkiksi *Armi*-nimen suosio seitsenkertaistui Armi Kuuselan voitettua *Miss Universum* -tittelin. Vuonna 1951 oli kastettu 33 Armia, kun taas Kuuselan voittaessa tittelin vuonna 1952 Armeja kastettiin peräti 222. Toisena esimerkkinä on Taina-nimen suosion yhtäkkinen nousu. Suosion ollessa jo laskussa 1950-luvulla nimen suosio lähti yhtäkkiä ennätykselliseen nousuun oletettavasti tanssija Taina Elgin vaikutuksesta (Kiviniemi

2006:137). Samoin laulaja Erinin vaikutuksesta nimen suosio nousi 2010-luvun alle 50:stä nimetystä 112:sta Eriniin vuonna 2013 (Saarelma-Paukkala 2017:87). Nurmisenkin aineistossa (2014:118-121) tämä kriteeri nousi esiin 6,5 % vastauksista.

Käytännöllisyyttä hakevat etsivät nimen funktionaalisia arvoja. Muut pohjaavat nimivalintansa usein tyylillisiin ja esteettisiin seikkoihin, mutta käytännöllisyyttä hakevat haluavat eri tilanteisiin soveltuvan nimen, josta ei koidu ongelmia. He haluavat nimen, joka on helppo niin puhujalle kuin kuulijallekin. Tähän voi myös sisältyä sisaruksille samankaltaisten nimien antaminen, jotta ne olisi helppo sanoa peräkkäin. He haluavat välttää monimutkaisia, epäluontevan kuuloisia ja pitkiä nimiä sekä nimiä, joista voitaisiin kiusata. Nimenomaan nimen äännettävyys näyttää korostuvan tekijänä monikielisissä perheissä. Mallissa tämä ulottuvuus esiintyy jossain määrin kaikkien muiden kanssa. (Aldrin 2011:121-129.)

Kiviniemen aineiston *Nimen ongelmattomuus* -kategoria on osaltaan tätä, mutta paljon laajempi. Kuten aiemmin tuli jo ilmi, siihen sisältyy myös pragmaattisesta näkökulmasta esimerkiksi nimen omaperäisyys. Toisaalta suku- tai perheyhteys Kiviniemen aineistosta osuu myös Aldrinin mallissa tähän skaalaan. (Kiviniemi 2006:132, 148-150.) Nurmisen tutkimissa monikielisissä perheissä reilusti tärkeimmäksi kriteeriksi (vastanneista 60 % mainitsema) nousi se, että nimi on helppo ääntää toisaalta vanhempien kielissä ja toisaalta mahdollisimman monissa kielissä. (Nurminen 2014:81.) Myös *lyhyys* nousi eri tavoin perustelluksi käytännölliseksi miellelyksi nimen piirteeksi 8,8 % kutsumanimistä. (Nurminen 2014:123-124.)

Esteettisyyttä hakevat taas kiinnostuvat ennen kaikkea nimen kauneudesta ja sen foneettisista piirteistä. Eri vanhemmat arvostavat kuitenkin eri foneettisia piirteitä: toiset haluavat kauniita, sieviä nimiä kun taas toiset suosivat rohkeita, ”cooleja” nimiä. Noin puolet vanhemmista piti tätä Aldrinin tutkimuksessa tärkeimpänä perusteena nimenvallintaan. Toisaalta jotkut arvostavat foneettista kauneutta, toisista taas on kiva, että nimi näyttää kirjoitettuna kauniilta. Osaltaan tähän liittyvät myös nimestä heräävät assosiaatiot ja koko nimen rytmiset piirteet. Joillain vanhemmilla tähän liittyi myös toivomus siitä, että lapsesta tulisi nimensä kaltainen: esimerkiksi söpö ja pehmeä tai vahva ja uskalias. Tähän ryhmään kuuluu myös vanhempia, joille on tärkeää, että nimi sopii lapsen muiden nimien tai sisaruksien nimien kanssa. Mallissa tämä yhdistyy usein *moderniuteen* tai *omaperäisyyteen*. (Aldrin 2011:129-137.)

Kiviniemen aineistosta tätä on toki erityisesti *Nimen esteettisyys* -kategoria, joka on sinällään hyvin vaikea määritellä ja voi tarkoittaa myös montaa asiaa. Kiviniemellä *esteettisyyteen* kuului myös *mieltymys nimeen*, johon sisältyi muihin akseleihin kuuluvia perusteita kuten nimen suomalaisuus, nasevuus, konstailemattomuus tai muuta vastaavaa. (Kiviniemi 2006:140-142.) Näinkin luonnehditut nimet olivat useimmiten ajan muotinimiä, joten näiden perusteiden taustalla vaikuttanee kuitenkin sosiaalinen maku siinä missä *esteettisyys*-perusteenkin.

Nurmisen (2014:104-107) tutkimissa kansainvälisissä perheissä esteettisyyden ilmoitti kriteeriksi kutsumanimen valintaan 27,9 % vastanneista. Tämä tuntuu osaltaan alhaiselta osuudelta, mikä on kuitenkin osaltaan odotettavaa, sillä vastaukset kerättiin kyselylomakkeella ja esteettinen preferenssi ei ole usein tiedostettu peruste (tarkemmin luvussa II.3.1.1). Toisaalta erikseen mainittiin myös yhteensopivuus muiden etunimien tai sukunimen kanssa (Nurminen 2014:112-114), mikä on osaltaan myös fonesteettisyyttä.

Kotimaahan suuntautuneita nimiä antavat haluavat nimen kotimaisen kulttuurin piiristä ja nimenomaan kotimaahan liittyen. Nimellä voi olla etymologiansa puolesta sidoksia kotimaahan, tai se voi linkittyä siihen jotenkin muuten. Toisaalta tässä ulottuvuudessa ilmenee myös ulkomaisten nimien vastustaminen. Nimenomaan englanninkielinen nimi saattaa herättää vahvaa vastustusta tässä ryhmässä, ja täten kirjoitusasu halutaan myös pitää mahdollisimman kotoperäisenä. Toisaalta vastustus koskee myös kansainvälisesti yleisiä nimiä; nimen pitää olla selkeästi kotimainen. Ulottuvuuteen liittyy toisinaan myös käytännöllisiä näkökulmia kuten lapsen nimensaanti: nähdään, että kotoperäisesti nimetyillä on paremmat mahdollisuudet työmarkkinoilla. Mallissa tämä ulottuvuus yhdistyy usein *perinteisyyteen* ja *tavallisuuteen*. (Aldrin 2011:138-149.)

Kansainvälisesti suuntautuneet nimenantajat ottavat huomioon koko kansainvälisen kontekstin ja pyrkivät laajalti sopivaan nimeen, jota voi käyttää niin kotimaassa kuin ulkomaillakin. Siihen voi myös sisältyä toive siitä, että nimen kirjoitusasu mahdollistaa sen ääntämisen useammalla kielellä. Monikieliset perheet ovat useammin kansainvälisesti suuntautuneita, ja vielä useammin kriteerinä on, että nimen olisi toimittava kummassakin perheessä puhutussa kielessä. Näissä perheissä suositaan usein kansainvälistä kirjoitusasua esimerkiksi nimistä *Lucas* tai *Oscar*. Tämä valintaperuste näyttää pätevän miltei ainoastaan ensinimiin. Mallissa tämä

ulottuvuus esiintyy miltei kaikkien muiden ulottuvuuksien kanssa. (Aldrin 2011:149-160.)

Ulkomaille suuntautuneet nimet kohdistuvat johonkin tiettyyn vieraaseen kulttuuriin. Tämä voi johtua esimerkiksi monikielisen perheen orientaatiosta tai toisen kulttuurin, esimerkiksi angloamerikkalaisen, ihannoinnista. Yksikielisissä perheissä ulkomaille suuntautumista tapahtuu lähinnä moderneissa perheissä, kun taas monikielisissä perheissä tällaisen nimen antaneet perheet ovat yleensä perinteisiä. Tästä voidaan päätellä, että monikieliset ulkomaille suuntautuneet perheet painottavat perheessä vaikuttavaa vieraasta kulttuuria ja sen perinteitä. Varsinkin monikielisissä perheissä kuitenkin on suhteellisen tyypillistä, että toinen nimi annetaan kotimaan kulttuurin mukaisesti. (Aldrin 2011:160-169.)

Tätä skaalaa edustaa Kiviniemen aineistossa mm. *nimen ongelmattomuus*, johon sisältyy nimen kotimaisuus, ja toisaalta hieman yllättäen myös *nimen esteettisyys* (Kiviniemi 2006:140-145, 148-150). *Nimen ongelmattomuus* voi olla niin kansainvälistä kuin ulkomaille suuntautunutta, mutta toisaalta myös kotimaisesti suuntautunutta viiteryhmästä riippuen. Nimen esteettisyyteen sisältyy myös mielikuvia, ja tällä perusteella nimen antaneista toinen saattaa arvostaa ”kunnon suomalaisuutta” ja toinen taas kansainvälisyyttä. (ibid.)

Nurmisen (2014:74-75) Pro gradu -tutkielmassa ilmeni, että suomalaisissa monikielisissä perheissä suosittiin pelkästään kansainvälisistä etunimistä koostuvia etunimiyhdistelmiä. Tällainen nimi annettiin 27,7 % perheitä. Usein tällaisia nimiyhdistelmiä annettiin perheissä, jossa puhuttiin suomea ja jotain vierasta eurooppalaista kieltä (ibid.). Perheet myös ilmoittivat yleisinä kriteereinä nimen helpon äännettävyyden monissa kielissä, nimen toimimisen eri maissa, nimen käytössäolon eri maissa ja nimen helpon kirjoitusasuun (Nurminen 2014:81).

Toisiksi yleisimpänä oli kansainvälisen kutsumanimen ja ulkomaille suuntautuneen jälkinimen yhdistelmä (12,3 %) ja tätä hieman harvinaisempana ulkomaille suuntautunut kutsumanimi ja kansainväliset jälkinimet (10 %). Kummassakin näistä ryhmistä vanhempien kielitausta oli hyvin vaihteleva. Kaksi eri nimeämismallia olivat yhtä yleisiä (9,2 %): kotimaisesti suuntautunut kutsumanimi ja ulkomaille suuntautuneet jälkinimet sekä kansainvälinen kutsumanimi ja kotimaisesti suuntautuneet jälkinimet. 8,5 % lapsista sai pelkästään ulkomaille suuntautuneita nimiä. (Nurminen 2014:74-75.)

Yksi tärkeä ulottuvuus, joka esiintyi myös Nurmisen (2014:107-112) työssä, mutta ei välttämättä tule riittävästi esille Aldrinin mallissa on nimen semanttinen sisältö. Toisaalta sen voi ymmärtää osaksi kaikkia ulottuvuuksia, sillä nimeä voi arvioida niin muodon kuin sisällönkin kautta, mutta monelle se on tärkeä valintaperuste. Nurmisen aineistossa perusteeksi 19,1 %:lle kutsumanimistä mainitaan nimen semanttinen sisältö. Jälkinimissä tämä valintaperuste oli kuitenkin vähäisemmässä roolissa. (ibid.)

II.3.1.1 Sosiaalinen maku

Sosiaalinen maku tai **muoti** määritellään tässä työssä sosiaalisen intuition pohjalla vaikuttavana tekijänä, johon sisältyy tietoisuus sosiaalisista trendeistä ja muodista. Lieberson (Lieberson 2000:xii) huomauttaa, että ihmiset eivät yleisesti halua ottaa muotia tosissaan, eivätkä usko sen vaikutuksiin. Syyksi hän mainitsee, että muodista vallitsee mielikuva usein joutavana, järjettömänä ja vähäpätöisenä, ja ihmiset liittävät sen useimmiten vain vaatetukseen ja ulkoisiin valintoihin (ibid). Tämä selittää sen osaltaan sitä, miksi nimimuodin vaikutusta nimenantoon, ja sen taustalla vaikuttavia mielikuvia, on tutkittu suhteellisen vähän.

Kiviniemi (1993:10, 2006:140-142) puhuu sosiaalisesta mausta **sosiaalisena vaistona**, joka mahdollistaa toisistaan täysin riippumattomien nimenantajien tiedostamattoman samojen nimien toistuvan valitsemisen vuosikymmenestä toiseen. Virkkula (2014:2) laajentaa Kiviniemen vaatekaappianalogiaa, jossa olemme alitajuisesti tietoisia siitä, minkälaiset vaatteet sopivat tiettyyn tilanteeseen, mutta tämän valikoiman sisälläkin on valtavasti valinnanvaraa. Sosiaalinen maku määrittää ne nimet, joita pidämme sopivina, mutta tähän rajaukseen mahtuva repertuaari on varsin suuri (ibid.).

Tässä työssä puhun muun muassa Virkkulan kuvaamasta ilmiöstä **sosiaalisena makuna** ja keskityn ennen kaikkea sen foneettiseen puoleen. Joka aikakauden nimillä on tiettyjä äänteellisiä trendejä, jotka ilmenevät sinä aikana suosituissa nimissä, ja täten kunakin vuonna annettuja nimiä analysoimalla voimme tutkia foneettisen sosiaalisen maun vaihtelua. Liebersonin (2000:24) mukaan sisällytän termiin *nimeen liittyvät mielikuvat, vanhempien näkemykset lapsensa tulevaisuudesta, käsitykset muiden reaktiosta nimeen, tietoisuuden nimistä median ja sosiaalisesti välittyvän tiedon kautta, vanhempien mielikuvan sopivista nimistä heidän sosiaaliseen viitekehukseensä kuuluville ihmisille ja institutionaalisista*

normeista. Painotus tässä työssä on etenkin nimeen liittyvillä mielikuvilla, sillä se näkyy vahvimmin nimeen liittyvissä foneettisissa valinnoissa.

Sosiaalinen maku ei itsessään usein esiinny eri kyselyissä nimervalintaperusteena, sillä ihmiset eivät ole pääasiassa siitä tietoisia, mutta se vaikuttaa nimervalintaan monen valintakriteerin taustalla. Sosiaalinen maku määrää pohjimmiltaan, mitkä nimet miellämme kauniiksi tai rumiksi, mitkä kotimaisiksi tai kansainvälisiksi, mitkä tavallisiksi ja mitkä omaperäisiksi, jne. Kiviniemi (mm. 2006: 133-134, 140-142, 148) huomauttaa toistuvasti, kuinka ilmoitetuista valintaperusteista riippumatta hyvin usein päädytään johonkin ajan trendinimeen.

Sosiaalinen maku myös selittää, miksi niin monet ihmiset luulevat antavansa omaperäisen nimen, mutta päätyvätkin antamaan tavanomaisen. Touboul (2014) loi matemaattisen mallin, joka osoitti, että antikonformistit päätyvät samaan ratkaisuun tiedon välitysviiveen takia. Sovelletuna nimenantoon omaperäisyyteen pyrkivät ihmiset siis antavat pääasiassa hetken trendinimiä, koska he saavat tiedon muiden antamista nimistä liian myöhään. Täten he tekevät valintansa sosiaalisen intuitionsa kautta omaksumiensa preferenssien perusteella, joiden avulla he päätyvät vielä hetki sitten harvinaiseen, mutta ajanhengen mukaiseen kauniiseen nimeen.

Kiviniemi (2006:140-142) ihmettelee sosiaalisen vaiston tarkkuutta: tiedostamattomasti välittynyt tieto johtaa ihmisiä miltei poikkeuksetta valitsemaan samoista muotinimistä, vaikka maantieteellinen välimatka olisikin suuri ja informaatio kulkisi hitaasti.

II.3.1.1.1 Ruotsin ja Amerikan nimitrendejä

Tällä hetkellä nimitrendit ovat länsimaissa varsin kansainvälisiä. Monet samat ilmiöt vaikuttavat nimenantoon kaikissa länsimaissa, varmastikin ainakin osaksi sitkeästi kenttää dominoivan amerikkalaisen viihdeteollisuuden ansiosta. Sanottakoon siis, että ruotsalaisessa nimistössä kansainväliset angloamerikkalaiset vaikutteet näkyvät vahvasti nimissä kuten *Charlie* tai *William*. Toisaalta myös raamatulliset nimet kuten *Lucas*, *Anna*, *Eva*, *Peter* ovat voimissaan ja toisaalta leimallisesti skandinaaviset nimet kuten *Ingrid*, *Astrid*, *Olof* ja *Lars* ovat myös suosittuja. Naisten nimet ovat useammin ruotsalaistyyllisiä etymologiasta riippumatta kuten *Alva* tai *Siri*, kun taas poikien nimet ovat useammin selkeästi ulkomaalaista, usein angloamerikkalaista, alkuperää kuten *Liam* tai *Michel*. (Saarelma-Paukkala 2017:202-204, Aldrin 2014:176-179.)

Kuten on jo aiemmin mainittu, ruotsin kielessä on myös tällä hetkellä selkeä jako vokaaliloppuisiin naisten nimiin ja konsonanttiloppuisiin miesten nimiin. Naisten nimissä ovat myös yleisempiä lyhennetyt muodot kuten *Tess* tai *Bella* ja vuosituhanen vaihteen muotoinimet kuten *Elsa* tai *Selma*. (Aldrin 2014:id.)

Amerikassa on myös havaittavissa trendi raamatullisiin nimiin. Etenkin *Lucas* ja sen variantit ovat nauttineet jo pitkään kansainvälisestä suosiosta, mutta nimet kuten *Abigail*, *Benjamin*, *David*, *Elijah*, *Elizabeth* ovat myös nousseet suosioon. Tämän on otaksuttu olevan paluuta ensimmäisiin siirtolaispolviin, joissa tällainen nimistö oli hyvin yleistä. Toisaalta myös sukupuolineutraalit nimet ovat yleistyneet hyvin nopeasti: esimerkiksi *Hayden*, *Charlie*, *Emerson*, *Rowan*, *Finlay* ja *River* ovat olleet yleisesti suosittuja, ja niitä antaneissa perheissä lapsiin viitataan usein sukupuolineutraalein termein. (Saarelma-Paukkala 2017:205-208.)

Barry ja Harper (1995) ovat myös esittäneet, että nimet olisivat ylipäänsä feminiinistymässä. He testasivat hypoteesiaan pisteyttämällä amerikkalaisten nimet niiden painon ja loppufoneemin perusteella. Vokaaliloppuisuus luokiteltiin feminiiniseksi, obstruenttiloppuisuus maskuliiniseksi. Mikäli paino oli toisella tai myöhemmällä tavulla tai nimi oli yli kaksitavuinen, piirrettä pidettiin feminiinisenä, kun taas yksitavuisuutta ja kaksitavuisia yli kuusifoneemisia alkupainollisia nimiä maskuliinisina. Näillä piirteillä mitattuna sekä naisten että miesten nimet olivat saaneet keskimäärin noin 0,6 pistettä lisää feminiinisyyttä vuodesta 1960 vuoteen 1990. (Barry ja Harper 1995: 812-815.) Vaikka analysoituja piirteitä on suhteellisen vähän, tulos on kiinnostava, sillä se vastaa osaltaan suomalaisissa nimissä tapahtuvaa muutosta (ks. luku VI).

III. Suomen kieli

Tämä kappale pohjustaa sitä ympäristöä, jossa tutkittu ilmiö esiintyy. Henkilönnimet ovat osa kieltä ja täten ne noudattavat pääasiassa samoja sääntöjä kuin muutkin kielenaineokset. Jotkut säännöt tosin ovat löyhempiä kielissä ja ne toteutuvatkin usein enemmän tendenssinomaisesti.

III.1 Yleistä ja frekvenssejä

Suomi on malliesimerkki **kvantiteettikielestä**, jossa erot äänteiden pituuksissa ovat foneemisia. Suomessa sekä vokaalit että konsonantit esiintyvät niin pitkinä kuin lyhyinä sekä pitkän että lyhyen vokaalin tai konsonantin jälkeen, ja tämä kontrasti

esiintyy sekä painollisissa että painottomissa tavuissa. Difoneemisen tulkinnan perusteella kaksoiskonsonantteja ja vokaaleja pidetään kahden identtisen foneemin sarjoina. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2008:39.)

Perusperiaatteena suomen kielessä on **grafeemi-foneemi -vastaavuus**; jokaista foneemia merkitään yksittäisellä grafeemilla (Suomen kielen lautakunta 2005). Maksimaalisesti laskettuna kielessä on 25 foneemia, 8 vokaalia ja 17 konsonanttia. Näille on käytössä 31 grafeemia (ks. alla). ⟨c⟩, ⟨x⟩, ⟨z⟩ ja ⟨å⟩ eivät juuri esiinny suomen yleiskielessä muuten kuin lainasanoissa ja nimissä. Ne eivät yleensä symboloi erillisiä äänteitä, vaan ⟨c⟩:llä viitataan joko /k/:n tai /s/:n¹³, ⟨x⟩:llä /ks/:n, ⟨z⟩:lla /ts/:n ja ⟨å⟩:lla /o/:n. Joskus ⟨z⟩ saa tosin arvon /z/, mutta tätä tapahtuu lähinnä vierasperäisissä nimissä, ja ⟨ž⟩ esiintyy ainoastaan nimiä kirjoitettaessa. Ainoa suomen foneemi, jolle ei ole omaa grafeemiaan, on /ŋ/. (Vilkuna ym. 2008:§ 7)

Konsonantit						Vokaalit		
b	c	d	f	g	h	a	e	i
j	k	l	m	n	p	o	u	y
q	r	s	š	t	v	å	ä	ö
w	x	z	ž					

Taulukko 1. Suomen kielen grafeemit

/ŋ/-äännettä voidaan kuitenkin pitää omana foneeminaan yleiskielessä minimiparien kuten *rannan* vs. *rangan* perusteella. On kuitenkin murteita, missä äänne on puhtaasti allofoni – näissä esimerkiksi *langan* ääntyy /lanʃkan/. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2008:31-32.) /g/ on suomen kielessä /ŋ/:ää harvinaisempi esiintyen vain lainasanoissa kuten *gaala* tai *taiga*, joten voisi periaatteessa puhua /ŋ/:stä ⟨g⟩:n normaalina foneettisena realisaationa. Tosin tätä tulkintaa vastaan puhuu toki ⟨nk⟩:n realisoituminen [ŋk]:na, mutta tässä tapauksessa voitaisiin yksinkertaisesti puhua [ŋ]:stä sekä /n/:n allofonina että ⟨g⟩:n äännearvona. Ajatus kaatunee kuitenkin siihen, että /ŋ/:n merkintä ⟨g⟩:llä vaatii aina ⟨n⟩:n.

Eri grafeemien suhteellisille esiintymistajuuksille suuntaa antaa Pääkkösen (1991) tutkimus eri grafeemien esiintymistä kirjoitetussa ja puhutussa (litteroidussa) tekstissä. Pääkkönen tutki vuosina 1968-1970 kerättyä suomen yleiskielen otosta korpuksena, joka sisälsi sanoma- ja aikakauslehtiä, tieto- ja kaunokirjallisuutta,

¹³ Latinakantaisissa sanoissa ⟨c⟩ ääntyy /k/:na /a/:n, /u/:n ja /o/:n edessä ja /s/:nä /i/:n ja /e/:n edessä.

litteroituja radio-ohjelmia ja nauhoitettua ja litteroitua vapaata yleiskieltä. Tämän lisäksi käytettiin korpusta, joka pohjautui kansanedustajien haastatteluihin ja virallisiin puheisiin eduskunnassa. ⟨x⟩ ja ⟨z⟩ jäivät tutkimuksen ulkopuolelle, sillä niitä oli käytetty proseduraalisiin funktioihin tutkimuksessa. Pääkkönen ei mainitse grafeemeista ⟨š⟩ ja ⟨ž⟩ mitään. Oletettavasti ne eivät olleet korpuksia laadittaessa käytettävissä, sillä suomen kielen lautakunta (2005) suosittelee niiden käyttöä sekaannusten estämiseksi mahdollisuuksien mukaan. Perusteena on juuri suomen kirjoitusasun foneemisuus: jokaiselle foneemille pyritään pitämään oma grafeemi.

	n1				n2				n3		
#	⟨ ⟩	f	%		⟨ ⟩	f	%		⟨ ⟩	f	%
1.	A	457350	11,62		A	160812	11,14		A	296538	11,90
2.	I	421366	10,71		I	156359	10,83		I	265007	10,64
3.	T	388711	9,88		T	145442	10,07		T	243269	9,77
4.	N	341181	8,67		N	125270	8,68		N	215911	8,67
5.	E	323087	8,21		E	118642	8,22		E	204445	8,21
6.	S	309350	7,86		S	113675	7,87		S	195675	7,85
7.	L	226627	5,76		L	85074	5,89		L	141553	5,68
8.	O	208923	5,31		O	78378	5,43		K	132990	5,34
9.	K	207520	5,27		Ä	74880	5,19		O	130545	5,24
10.	U	196678	5,00		K	74530	5,16		U	126164	5,06
11.	Ä	189134	4,81		U	70514	4,88		Ä	114254	4,59
12.	M	137972	3,51		M	55700	3,86		M	82272	3,30
13.	V	96316	2,45		V	33536	2,32		V	62780	2,52
14.	R	85116	2,16		J	28370	1,96		R	57822	2,32
15.	J	75961	1,93		R	27294	1,89		J	47591	1,91
16.	H	71733	1,82		Y	26648	1,85		H	45503	1,83
17.	Y	71316	1,81		H	26230	1,82		Y	44668	1,79
18.	P	65358	1,66		P	22076	1,53		P	43282	1,74
19.	D	33148	0,84		D	12078	0,84		D	21070	0,85
20.	Ö	18655	0,47		Ö	6467	0,45		Ö	12188	0,49
21.	G	4151	0,11		G	1005	0,07		G	3146	0,13
22.	B	2068	0,05		B	475	0,03		B	1593	0,06
23.	F	1934	0,05		F	395	0,03		F	1539	0,06
24.	C	1091	0,03		C	52	0,00		C	1041	0,04
25.	W	329	0,01		W	22	0,00		W	307	0,01
26.	Å	52	0,00		Å	20	0,00		Å	30	0,00
27.	Q	26	0,00		Q	1	0,00		Q	25	0,00
Yht.		3935153	100			1443945	100			2491208	100

Taulukko 2. Grafeemien frekvenssi Pääkkösen koko materiaalissa (n1), litteroidussa puhekielessä (n2) ja kirjakielessä (n3).

Annetut ensinimet muistuttanevat enemmän asultaan kirjakieltä, sillä puhekielessä lempinimet esiintyvät usein varsinaisten annettujen nimien sijaan. Kuitenkaan en pidä eroja frekvensseissä niin merkittävinä, että olisi syytä käyttää muuta kuin koko aineistoa vertailuun. On huomioitava, että aineisto 1960-luvulta on jo hyvin vanhaa, mutta yleiskielen muutos on hitaampaa kuin nimistön muutos, joten aineisto suunnilleen nimiaineiston keskivaiheilta lienee itse asiassa hyvin soveltuvaa tällaiseen tutkimukseen keskiarvona nimiaineiston alku- ja loppuaikoina käytetystä kielestä.

III.2 Vokaalit

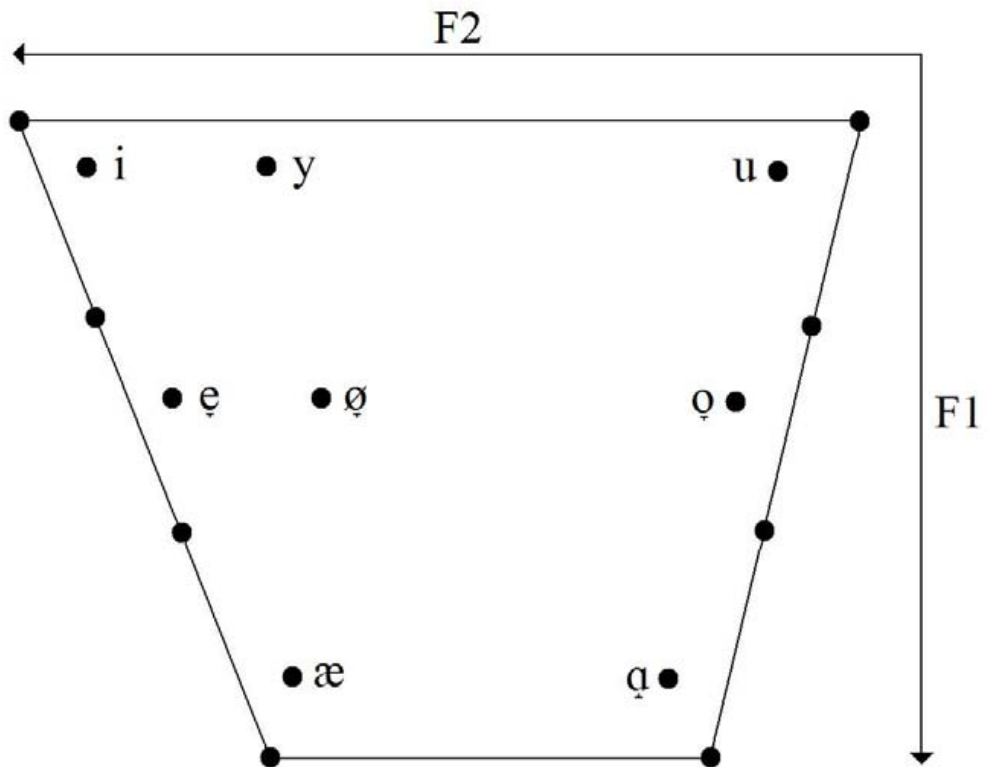
Suomen vokaalit vastaavat **International Phonetic Alphabetin** (IPA)

kardinaalivokaaleja suhteellisen hyvin, mutta välivokaalien /e/, /ø/, /o/ foneettiset realisaatiot ovat oikeastaan puolivälissä IPA:n [e]:tä ja [ɛ]:tä, [ø]:tä ja [œ]:tä sekä [o]:ta ja [ɔ]:ta. Loput suomen vokaaleista ovat lievästi keskisempiä kuin IPA:n kardinaalivokaalit [i], [y], [u], [æ], [ɑ]. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2008:20-21.)

Käytän tässä työssä foneemeista Suomen ortografian mukaisia merkkejä /a/, /e/, /i/, /u/, /o/, /ä/, /y/, /ö/, sillä työssä ei käsitellä muita foneemeja, eikä täten ole tarpeellista erotella esimerkiksi /a/:ta ja /ɑ/:sta.

	Etuvokaalit		Takavokaalit	
	Laveat	Pyöreät	Laveat	Pyöreät
Suppeat	/i/	/y/		/u/
Puolisuppeat	/e/	/ö/		/o/
Väljät	/ä/		/a/	

Taulukko 3. Suomen vokaalit

Kuva 2. Suomen vokaaligrafeemien akustiset realisaatiot (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2008:21)

Vokaaleita esiintyy vähintään yksi ja maksimissaan kaksi tavussa. Pidempiä vokaalisarjoja esiintyy kyllä sanoissa kuten esimerkiksi *kaaos*, mutta näiden keskellä on aina tavuraja. Sekä pitkät vokaalit että diftongit ovat mahdollisia. Maksimissaan siis esiintyy peräkkäin neljä vokaalia, kaksi kummassakin tavussa joko diftongina tai pitkänä vokaalina. Diftongin jälkimmäinen vokaali ei saavuta yleensä akustisesti täyttä realisaatiota, mutta muodollisesti /ai/ koostuu foneemeista /a/ ja /i/. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2008:49-50.)

Diftongeja on suomen yleiskielessä perinteisesti laskettuna 56:sta mahdollisesta käytössä 18, jotka voidaan edelleen jakaa *korkealoppuisiin*, *tasaisiin* ja *matalaloppuisiin*. *Matalaloppuisissa* jälkimmäinen vokaali on väljempi, ja näitä on käytössä kolme: /ie/, /yö/ ja /uo/. Nämä ovat syntyneet myöhäiskantasuomen kielessä tapahtuneesta ääntenmuutoksesta /e:/, /o:/, /u:/ > /ie/, /uo/, /yö/. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:186-187.) *Tasaisia* ovat /yi/, /ui/, /iy/ ja /iu/, ja *korkealoppuisia* ovat /ai/, /äi/, /oi/, /ei/, /öi/, /au/, /ou/, /eu/, /äy/, /ey/, /öy/. (Vilkuna ym. 2008:§ 21.)

Alkuääänne	Loppu-/i/	Loppu-/y/	Loppu-/u/	Matalenevat
/i/		/iy/	/iu/	/ie/
/y/	/yi/			/yö/
/u/	/ui/			/uo/
/e/	/ei/	/ey/	/eu/	
/ö/	/öi/	/öy/		
/o/	/oi/		/ou/	
/ä/	/äi/	/äy/		
/a/	/ai/		/au/	

Taulukko 4. Suomen yleiskielen diftongit ääntöpaikan mukaan (kursivoidut harvinaisia)

Vokaaliyhtymiä on perinteisen laskutavan mukaan 20. Yleensä yleiskielessä samat äänneparit eivät voi toimia sekä diftongeina että vokaaliyhtyminä, mutta tämä sääntö ei ole absoluuttinen. (Suomi;Toivanen ja Ylitalo 2006, 188.) Kuitenkin on tapauksia kuten *teri.en*, jotka eivät perinteiseen kahteenkymmeneen mahdu. Diftongien ja vokaaliyhtymien määrää karsivat erinäiset fonotaktiset rajoitukset.

VY	/i/	/y/	/u/	/e/	/ö/	/o/	/ä/	/a/
/i/					<i>eli.ö</i>	<i>hi.o</i>	<i>teri.ä</i>	<i>di.a</i>
/y/				<i>ky.etä</i>			<i>kysy.ä</i>	
/u/				<i>tu.et</i>				<i>nukku.a</i>
/e/					<i>lipe.öidä</i>	<i>te.os</i>	<i>tärke.ä</i>	<i>se.assa</i>
/ö/				<i>säilö.essä</i>			<i>säilö.ä</i>	
/o/				<i>ko.e</i>				<i>sano.a</i>
/ä/				<i>sä.e</i>	<i>nä.ön</i>			
/a/				<i>ta.e</i>		<i>va.ot</i>		

Taulukko 5. Suomen yleiskielen diftongit ääntöpaikan mukaan (kursivoidut harvinaisia, lihavoidut eivät esiinny ensimmäisellä tavurajalla) (Vilkuna ym. 2008:§ 25, Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2008:50)

III.2.1 Vokaaleja koskevat fonotaktiset rajoitteet

Vokaalien esiintymistä rajoittaa sääntö, johon viitataan termillä **vokaalisointu** tai **vokaaliharmonia**. Vokaaliharmonia koskee etu- ja takavokaaleja: siis /a/, /u/, /o/ ja /ä/, /y/, /ö/ eivät voi esiintyä samassa sanassa ainakaan kotoperäisissä sanoissa. /i/ ja /e/ eivät kuitenkaan ole vokaaliharmonian piirissä, vaan se koskettaa ainoastaan niitä kolmea takavokaalia, joille on etuvokaalivastineet suomen kielessä (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2008:51-54.). Tämä karsii kielestä diftongit ja vokaaliyhtymät, joissa nämä etu- ja takavokaalit esiintyisivät yhdessä.

Sääntö ei kuitenkaan ole täysin ilman poikkeuksia. Yleiskielen portmanteau *tällainen*, yhteenliittymä sanoista *tämän* ja *lainen*, ei ainakaan toistaiseksi ole muuttunut yleiskielessä muotoon *tälläinen**, vaikka sanan foneettisessa realisaatiossa

onkin käyttäjäkohtaista vaihtelua. Myös lainasanat kuten *föönata* rikkovat sääntöä. (Vilkuna ym. 2008:§ 15.) Vokaaliharmonia näyttää kuitenkin olevan poikkeuksista huolimatta keino, jolla suomalaiset segmentoivat puheenvirtaa.

Hölynpölyääntämyksestä *puhymy* suomalaiset tunnistivat sanan *hymy* huomattavasti nopeammin kuin hölynpölyääntämyksestä *pyhymy*. (Suomi, McQueen ja Cutler 1997.) Suomi (1983) esittääkin vokaaliharmonian funktioksi alun perin ensimmäisen tavun jälkeen eroteltavien vokaaliäänteiden määrän vähentämisen.

Nimissä sääntö ei myöskään aina päde. Vierasperäisissä nimissä yhdistelmät, esimerkiksi *Fanny*, ovat mahdollisia, ja kyseinen nimi on suomen kielessä jopa suhteellisen yleinen. Pelkkien grafeemien pohjalta on toki mahdotonta sanoa, äännetäänkö kutakin nimeä [i]:llä vai [y]:llä, mutta oletettavasti kumpaakin muotoa esiintyy.

Toinen vokaalien esiintymistä, nimenomaan diftongeja rajoittava sääntö, on **labiaaliharmonia**, joka koskee /i/:tä, /e/:tä, /y/:tä ja /ö/:tä. Näistä foneemeista koostuvista diftongeista sallitaan vain ne, joissa huulten asento on kummassakin sama (pyöreä/lavea). Eli /i/ voi esiintyä vain /e/:n kanssa ja /y/ vain /ö/:n kanssa. Sääntö ei kuitenkaan ole absoluuttinen: /ey/ esiintyy vaikka sanassa *leyhytellä*, /öi/ sanassa *löi*, /yi/ sanassa *lyijy* ja /iy/ proprissa *Kiysaari*. Labiaaliharmoniaa rikkovat diftongit ovat kuitenkin erittäin harvinaisia varsinkin ensimmäisissä tavuissa ja vapaissa morfeemeissa. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:187.)

Kolmas diftongeja koskeva sääntö estää matalia vokaaleja esiintymästä jälkimmäisenä vokaalina. Siispä /Va/ ja /Vä/-diftongit eivät ole mahdollisia. Viimeinen sääntö vaatii korkean etuvokaalin jälkivokaalin ollessa keskinen. Tämä yhdistettynä labiaaliharmoniaan ja vokaaliharmoniaan rajoittaa yleiskielen keskivokaaliloppuiset diftongit /ie/:n, /uo/:n ja /yö/:n. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:187-188.)

Vokaaliyhtymien säännöt eroavat diftongeja säätelevistä. Korkealoppuisia yhtymiä ei ole, vaan kaikissa toisena vokaalina esiintyy joko keskinen tai matala vokaali. Eräiden yhtymien sijainnilla sanoissa on myös esiintymisrajoitus: /eä/, /eö/, /iö/ tai /öe/ eivät voi esiintyä ensimmäisen ja toisen tavun rajalla. Syyksi on esitetty /ö/:n suhteellista uutuutta. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:188.) Ensimmäisellä tavurajalla harvinaisia ovat myös /ao/, /eo/, /äö/, /ua/ ja /ya/ (Vilkuna ym. 2008:§ 25).

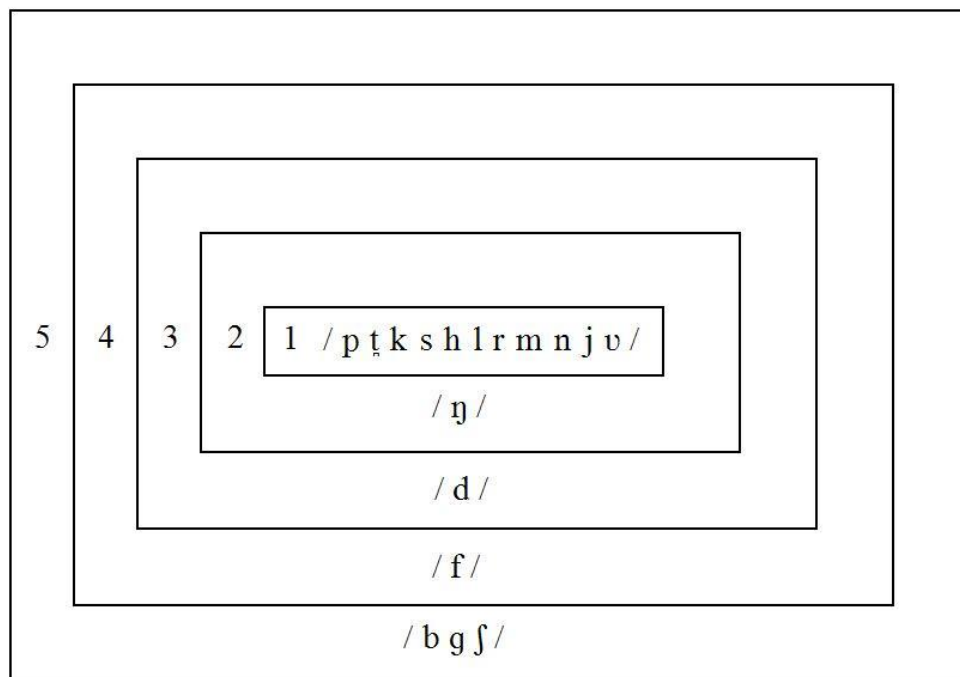
Vokaaliyhtymän tavurajalla /i:/n ja /U:/n jälkeen voi puheessa esiintyä siirtymä-äänne. /i:/n jälkeen siirtymä-äänteenä toimii /j/, /U:/n jälkeen /v/ tai vastaava bilabiaalinen approksimantti. (ibid.)

III.3 Konsonantit

Suomen konsonanttifoneemien määrä on puhujakohtaista. Yleiskielessä niitä on enimmillään 17, mutta monesti varsinkin /b/, /g/, /f/ ja /f/ ääntyvät lähempänä kantasuomalaisia vastineita /p/, /k/, /s/ ja /v/, johon tästedes viitataan suomen grafeemia vastaavalla merkillä /v/. Varsinkin korkeasti koulutetuilla, vieraita kieliä taitavilla, nuorehkoilla puhujilla ovat nämä foneemit inventaariossaan (Suomi;Toivanen ja Ylitalo 2008, 23-38), mutta suuri osa väestöstä ei käytä näitä ja täten esimerkiksi nimen *Gabriel* foneettinen realisaatio lieneekin usein ollut /kapriel/. Vastavuoroisesti soinnittomat klusiilit /t/, /p/ ja /k/ realisoituvat usein soinnillisina nopeasti puhuttaessa tai luettaessa. (ibid.)

Myös ⟨d⟩ realisoituu joissain murteissa foneemina /t/, mutta yleiskielisesti /d/:tä voidaan pitää foneemina. Suomen /d/ on kuitenkin hyvin erikoinen foneemi, jolle ei oikeastaan ole sopivaa IPA-merkkiä. Kyse on oikeastaan apikaalisesta alveolaarista, ja ilmavirran pysäytys on suomen /t/:hen verrattuna todella lyhyt. Oikeastaan suomen /t/ on myös dentaalinen [t̪], ei alveolaarinen [t], mutta tässä työssä äännettä merkitään [t]:nä. Suomen /d/ on myös erikoistapaus koartikulaation suhteen. Se ei koartikuloidu vokaalien kanssa vaan apikaalinen kontakti siirtyy eteenpäin hammasvallia pitkin, vaikka seuraava äänne olisikin takavokaali. (ibid., Suomi 1980.)

Suomen /d/ on oikeastaan jossain yksitavuisen tremulantin ja klusiilin puolivälissä. Tästä johtuen /t/:n ja /d/:n oppositio on huomattavasti monimutkaisempi kuin pelkkä soinnillisen ja soinnittoman äänten, eikä /d/:n osaava ihminen välttämättä pysty analogian kautta tuottamaan /b/:tä tai /g/:tä, eikä erottelemaan näitä niiden soinnittomista vastakappaleista. Alun perin nyky-/d/ on nähtävästi ollut [ð]-äänne, joka ruotsalaisen ortografian vaikutuksesta kirjoitettiin ⟨dh⟩, ja ruotsin puhujat äänsivät sen virallisissa tilanteissa lähinnä /d/:nä. Hiljalleen [ð] katosi, mutta /d/:tä on ajettu vahvasti kielessä ja nyt se on osa yleiskieltä, vaikkei murteellisesti olekaan kovin laajalti käytössä. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2008:23-38.)

Kuva 3. Suomen konsonanttien jaottelu yleiskielen puhujan idiolektissä esiintymistodennäköisyyden mukaan (Karlsson 1983)

Kuvan 2 jako esittää äänteiden ydinjoukon esiintymistodennäköisyyden niin, että kaikilla puhujilla on perusjoukon äänteet, ja ryhmän 5 äänteet ovat harvinaisimpia. Yleensä laajemman ryhmän äänteet hallitseva puhuja osaa myös kaikkien sisempien ryhmien äänteet. Siispä puhuja, jolla on /b/ inventaariossaan, osanee myös kaikki muut äänteet jaosta. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2008:23-38.)

Perusjoukkoon kuuluvat frikatiivi /s/, klusiilit /p/, /t/, /k/, lateraalinen approksimantti /l/, tremulantti /r/, nasaalit /m/ ja /n/ sekä sentraaliset approksimantit /j/ ja /v/ sekä glottaali kontinuantti /h/. /h/ realisoituu vaihtelevasti [h]:na, [ɦ]:na, [x]:nä ja [ç]:nä eri ympäristöissä. Perinteinen luokittelu äänteelle olisi frikatiivi, mutta Suomi ym. (2008:28) argumentoivat termin ”glottaali” puolesta, sillä kurkunpäässä ei voida tehdä frikatiiveille tyypillistä eroa aspiroituneen ja ei-aspiroituneen soinnillisen konsonantin välillä. Vaikka ääntötapana on rajoitettu ilmavirta kurkunpään läpi, mikä tekee termistä *frikatiivi* semanttisesti perustellun, suomen fonotaksin kuvauksessa /h/ ei esiinny obstruenttien kanssa (ks. III.3.1), eikä /h/:lla ole äännesymbolisesti juuri mitään yhteyttä toiseen suomen frikatiiviin, /s/:n (ks. IV.1.4).

Melkein kaikilla puhujilla on foneemi-inventaariossaan toisen ryhmän nasaali /ŋ/, mutta on murteita, joissa se esiintyy vain /n/:n allofonina. Näissä murteissa esimerkiksi /sangen/ ääntyisi [saŋken], jolloin /ŋ/:n pitäminen foneemina ei ole perusteltua. Yleiskielessä kuitenkin pitkä [ŋŋ] luo minimipareja, esimerkiksi ⟨rangan⟩ > [raŋ:an], ⟨rannan⟩ > [ran:an] ja ⟨ramman⟩ > [ram:an]. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:168-169.)

Myös kolmannen ryhmän /d/ on suhteellisen laajalti yleiskielen puhujien inventaarioissa, mutta murteellisesti äänne on harvinaisempi. Vanhoissa kotimaisissa sanoissa /d/:n distribuutio on varsin kapea: se esiintyy vain väleissä V_V ja h_V. Karlsson (1983) kutsuukin /d/:tä defektiiviseksi foneemiksi. Yleisissäkin tuoreemmissa lainasanoissa äänne kuitenkin esiintyy suhteellisen vapaasti, esimerkiksi *demokratia*, *indeksi*. Vanhemmissa sanoissa se on korvautunut /t/:llä, esimerkiksi *dill* > *tilli* tai *domare* > *tuomari*. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2008:23-38.)

Neljännän ryhmän /f/ esiintyy lähinnä suhteellisen tuoreissa lainasanoissa kuten *filmi* tai *filosofia* – vanhemmissa se on korvautunut /v/:llä, esimerkiksi *fara* > *vaara* tai *soffa* > *sohva*. Ruotsin kanssa pitkään vahvassa kielikontaktissa olleissa läntisimmissä murteissa äänne on vakiintunut, mutta monilta yleiskielen puhujilta se puuttuu. Viidennen ryhmän äänteiden tilanne on hyvin vastaavanlainen kuin /f/:llä. Nämä ovat lähinnä nuorten, kaupungeissa asuvien ja korkeasti koulutettujen vieraita kieliä taitavien foneemi-inventaariossa. Monelle puhujalle *baletti* ja *paletti* ovat homonyymejä. Puhujille, joiden puheessa ei tätä oppositiota ole, myös klusiilien soinnillistuminen nopeassa puheessa on tyypillistä. (ibid.)

Suomi ym. (id.) esittävät /ʃ/:n olevan marginaalisempi kuin /b/:n ja /g/:n äänteen harvinaisuuden ja osittaisen grafeemittomuuden takia. Grafeemia ⟨š⟩ käytetään paikoittain, mutta tyypillistä on kirjoittaa esimerkiksi *shakki*, jossa suomen foneemi-grafeemi -periaatteen vastaisesti *sh* ilmaisee yksittäistä äännettä. Tämä yksittäisen äännettä ilmaisevan grafeemin harvinaisuus vaikuttanee osaltaan äänteen yleisyyteen.

	Bilabiaali	Labiodentaalinen	Laminaalinen dentoalveolaari	Apikaalinen alveolaari	Laminaalinen alveolaari	Palatoalveolaari	Palataali	Velaari	Glottaali
Klusiili	p (b)		t̪					k (g)	
Semiklusiili				d					
Frikatiivi		f			s	(ʃ)			h
Nasaali	m			n				ŋ	
Tremulantti				r					
Lateraali				l					
Puolivokaali		ʋ					j		

Kuva 4. Suomen konsonantit artikulaatiotavan ja paikan mukaan (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2008:38).

III.3.1 Konsonantteja koskeva fonotaksi

Kaikki suomen konsonantit voivat esiintyä sananalkuisesti paitsi /ŋ/. Toki ne kuitenkin ääntyvät puhujan foneemi-inventaarion mukaisesti. Pidempiä kuin yhden konsonantin klustereita ei suomen kielessä ole perinteisesti sananalkuisesti kuitenkaan esiintynyt. Tämä näkyy myös vanhemmissa lainasanoissa, kuten *strand* > *ranta*. Uudempien lainojen mukana CC ja jopa CCC-klusterit ovat kuitenkin hiljalleen mahdollistuneet suomen kielessä. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:193.)

Sananalkuisina esiintyy viisi klusiilin ja likvidan jonoa, /pr/ esimerkiksi *presidentti*-sanassa, /pl/ esimerkiksi *planeetta*-sanassa, /tr/ esimerkiksi *transistori*-sanassa, /kr/ esimerkiksi *kruunu*-sanassa ja /kl/ esimerkiksi *klaani*-sanassa. Ainoa yhtymä, joka ei vaikuta olevan mahdollinen, on /tl/. Tämän on esitetty johtuvan tällaisen yhdistelmän puuttumisesta myös kielissä, joista suomeen sanoja on pääasiassa lainautunut. (ibid.)

Toinen merkittävä ryhmä sananalkuisia konsonanttiyhdistelmiä suomen kielessä muodostuu /s/:n ja klusiilien yhdistelmistä, esimerkiksi *stereo*, *spagaatti*, *skaala*. Vaikkakin niiden määrä on vähäisempi, esiintyy myös muita yhdistelmiä, kuten *fluori*, *psykye*, *tsaari*, *draama* tai vaikkapa *gramma*. CCC-klustereista mainittakoon /spr/ ja /str/, esimerkiksi *sprintti*, *stressi*. Kuitenkin on puhujia, joiden puheessa vain viimeinen konsonantti sananalkuisesta klusterista ääntyy, esimerkiksi /stressi/ > [ressi]. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:193-194.)

Sanansisäisinä konsonantteina voivat myös esiintyä yksittäisinä kaikki paitsi /ŋ/. /ŋ/ ei voi esiintyä kahden vokaalin välissä, vaan sen kanssa esiintyy lähinnä /k/ tai /ŋ/. Lainasanoissa on myös muita mahdollisuuksia, mutta niissäkään /ŋ/ ei koskaan esiinny yksin. Geminaattoina mahdottomia ovat /jj/ ja /vv/ ja äärimmäisen harvinaisena /hh/, joka esiintyy vain sanassa *hihhuli* ja joissain huudahduksissa. Vierasperäiset äänteet /d/, /f/, /g/, /b/ ja /ʃ/ esiintyvät kaikki geminaattoina joissain lainasanoissa. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:194.)

Kahden konsonantin yhtymissä on myös rajoituksia. /d/ esiintyy vain yhdistelmässä /hd/ ja /ŋ/ yhdistelmässä /ŋk/. Uudemmissa lainoissa kuten *magneetti* esiintyy myös muotoa /ŋn/. Näitä yhdistelmiä rajoittaa myös joukko sääntöjä, tosin lainasanat rikkovat näitä usein. Täten säännöstöä voidaankin pitää lähinnä etenkin kotoperäisiä sanoja kuvailevana. Nämä säännöt eivät kuitenkaan kata kaikkia rajoituksia, ja kattavankin säännöstön lisäksi on myös monia vahvoja tendenssejä. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:195-196.)

- 1) Klusiilit eivät yhdy nasaaleihin. Lainoina kuitenkin *hypnoosi*, *tekniikka*.
- 2) /l/ ei yhdy /r/:n.
- 3) Nasaalit eivät yhdy likvidoihin. Lainoina kuitenkin *genre*, *englanti*.
- 4) Puolivokaalit eivät yhdy konsonantteihin, sillä ne esiintyvät vain tavun alussa.
- 5) Obstruentit eivät yhdy /h/:n. /th/ ja /sh/ kuitenkin morfeemirajan yli *saat+han*, *mies+hän*.
- 6) /k/ tai /p/ ei yhdy puolivokaaliin. Lainoissa kuitenkin /kv/, esimerkiksi *akvaario*.
- 7) Nasaaliin yhtyvät vain saman supraglottaalisen ääntöpaikan konsonantteihin. Suhteellisen vanhatkin lainat kuten *linja*, *hymni* sekä nimet kuten koko *Anja-*

muotti kuitenkin rikkovat tätä sääntöä. /nh/ esiintyy kantasuomalaisissa sanoissa kuten *vanha*, mutta koska /h/:ssa kieli ei ole aktiivinen elin, tämä ei oikeastaan riko sääntöä vastaan.

- 8) Kaikki klusiiliyhtymät paitsi /tk/, esimerkiksi *matka*, ovat mahdottomia. Lainoina kuitenkin *apteekki*, *kapteeni*, *optimismi*, *traktori*. /tp/ esiintyy morfeemirajan yli kotoperäisesti, esimerkiksi *olet+pa*. (ibid.)

Kolmen konsonantin jonot ovat suomen kielessä myös yleisiä. Kotoperäisissä sanoissa ne ovat melkein aina muotoa likvida tai nasaali + kaksi obstruenttia. Obstruentit voivat joko muodostaa geminaatan tai olla konsonanttiyhtymä, mutta tavuraja on aina niiden välissä. Nämä siis ovat paljolti *sonoranttijäsennysperiaatteen* mukaisia (ks. IV.1.2). Kotoperäisistä sanoista *horsma* on huomionarvoinen tätä sääntöä rikkovana. Puhekielisissä sanoissa esiintyy myös kolmen obstruentin jonoja, esimerkiksi *jätski* ja *matsku*. Uudemmissa lainoissa esiintyy paljon vaihtelevammin eri CCC-jonoja, esimerkiksi *impressio*, *röntgen*, *mordva*, ja jopa CCCC-jonoja kuten *instrumentti*, *hamstrata*. Huomioitakoon myös murteellinen sana *venkslata*. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:196-197.)

Sananloppuiset konsonantit ovat kirjakielessä harvinaisia. On muutamia lainasanoja kuten *preesens* ja *morjens*, onomatopoeettisia interjektioita kuten *poks*, *pum*, *tirsk*, sekä vanhojakin sanoja kuten *kiitos*, *olut*, *kauan*, *manner* tai *sävel*. Kotoperäisissä sanoissa sananlopussa sallittuja konsonanttiaanteita ovat siis koronaaliset äänteet /t/, /s/, /l/, /n/ ja /r/. Puhekielisesti loppuvokaalin elisio on kuitenkin suhteellisen yleistä. ja täten muodot kuten *miks*, *täältä*, *tuuks*, jne. esiintyvät puheessa yleisesti. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:197-198.) Kuitenkin tämä tutkielma keskittyy nimien kirjakielisiin muotoihin, eivätkä täten puhekieliset muodot niin nimistä kuin sanoistakaan ole kovin relevantteja.

Lainasanat sovitetaan suomen fonotaksiin lisäämällä niiden loppuun vokaali ja tarvittaessa väliin konsonantti. Tämä näkyy edelleenkin esimerkiksi sanoissa *president* > *presidentti*, *trend* > *trendi* tai *CD-rom* > *romppu*. Nykyään johdannaisiin lisätään miltei aina *i*, mutta aiemmin vokaali on ollut vapaa, esimerkiksi *strand* > *ranta*, *mast* > *masto* tai *sylt* > *syltti*. Myös koronaalikonsonanttiin loppuvat sanat saavat loppu-/i/:n, esimerkiksi *kravat* > *kravatti* tai *printer* > *printteri*. Kuitenkin jotkin lainasanat loppuvat konsonanttiin, esimerkiksi *tennis*, *anis* tai *neon*, ja joihinkin ei yleiskielessä lisätä loppuvokaalia,

mutta se ilmenee monien puhujien käytössä, esimerkiksi *Eeden(i)*, *röntgen(i)* tai *nailon(i)*. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:198.)

Sananloppuinen äänne näyttää yleensä kahdentuvan lainattaessa varsinkin alkuperäisen sanan ollessa yksitavuinen yhden konsonantin klusteriin päättyvä ja mikäli sanan vokaaliaines korvautuu suomeksi yksittäisellä vokaalilla. Suomen ym. esimerkkejä ovat mm. *bus* > *bussi*, *pin* > *pinni*, *pop* > *poppi*, jne. Karlsson (1983) esittää perusteena osaltaan suomen nykyisin epäproduktiivisen astevaihtelun, joka pätee kaksitavuistuviin lainasanoihin, mikäli näissä ei olisi konsonanttigeminaattaa. Nämä ovat kaikki tendenssejä, eivät sääntöjä, mutta yleensä suomen kielessä vältellään redusoimattomissa muodoissa olevia loppukonsonantteja. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:199.)

Suomessa on myös tendenssinomainen **kaukovaikutuslaki**, joka rajaa jossain määrin samassa tavussa esiintyviä konsonantteja. Sana koskee ensimmäisen tavun vokaaliaineksen eri puolin esiintyviä konsonantteja, siis konsonantteja C_α rakenteessa $\#C_\alpha V(V)C_\alpha.X$. Tällaisessa rakenteessa ei juuri esiinny molemmiin puolin samaa resonanttia neutraalissa suomen sanastossa. /r/, /j/ ja /v/ ovat mahdottomia ja /l/, /n/ ja /m/ esiintyvät ainoastaan ekspressiivisessä sanastossa (ks. IV.1 ja IV.1.4). Esimerkkejä jälkimmäisistä voisivat olla esimerkiksi *nänni*, *nynny*, *lellikki* tai *mömmö*. Myös erilikvidaiset ja erinasaliset yhdistelmät, /rV(V)l/, /lV(V)r/, /nV(V)m/ ja /mV(V)n/, ovat lähinnä ekspressiivisiä. Näitä voisivat olla esimerkiksi *rilli*, *lerpattaa*, *nympi* ja *mänty*. Näistä /mV(V)n/-rakenne sisältää selkeästi eniten neutraalia sanastoa. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:201.)

Obstruenttien tapauksessa perussanaston muotoja esiintyy tässä asetelmassa enemmän ja varsinkin /k/:lla on laajalti neutraalia sanastoa tässä positiossa, esimerkiksi *kukka*, *kyykky*, *keksiä*, *kokki*, jne. /p/ kuitenkin on selvästi harvinaisempi, eikä etuharmonisia esimerkkejä ole lainkaan. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:199-201.) Tämä liittyy osaltaan CVC-juuren rooliin ekspressiivisessä sanastossa (ks. IV.1.4).

III.4 Muita fonotaktisia sääntöjä

Vokaalien ja konsonanttien yhdessä esiintymistä rajoittavia sääntöjä ei ole kovin montaa. Sananalkuisia jonoja rajoittaa sääntö, joka estää samankaltaisia puolivokaaleja ja vokaaleja esiintymästä peräkkäin oletettavasti äännejonojen keskinäisten erotteluvaikeuksien takia. Sääntö kattaa /j/:n osalta /#ji/, /#je/, /#ii/ ja

/#ie/-alkuiset sanat. Muutamia tällaisia lainasanoja on olemassa, kuten *jeeppi* ja *jiddiś*, sekä harvoja kotoperäisiä sanoja kuten *ies*, *iikka* ja *jekku*. Kotoperäisiä /#ji/-alkuisia sanoja ei suomen kielessä näytä olevan ollenkaan. Toinen rajoitus koskee /#vu/- ja /#uo/-alkuisia sanoja, joista /#vu/ esiintyy kotoperäisesti vain muodossa /#vuo/. /#vuo/:n /uo/ oli vielä varhaiskantasuomen kielessä /oo/ ja täten muutos /oo/ > /uo/ on luonut tämän poikkeuksen. Sääntöä rikkovat osaltaan myös muutamat harvinaiset murre sanat kuten *vuitti* ja *vunukka* sekä uudemmat lainasanat kuten *vulgääri*, *vulkaaninen*, jne. /#uo/-alkuisia kotoperäisiä sanoja löytyy ainoastaan /uoma/ sekä joitakin murteellisia sanoja. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:202-204.)

Myös #(C)VVCC-jonoille on joitakin rajoituksia. Suomi (1990) mainitsee näistä kolme huomionarvoisinta. Konsonanttijonon CC resonantti ei voi yhtyä tässä positiossa eripaikkaiseen konsonanttiin, poikkeuksena /rm/ esimerkiksi sanassa *kuorma*. /h/ ei myöskään voi yhtyä resonanttiin tässä positiossa. Ainoa yleiskielen poikkeus on *kiehnätä*. Ei-koronaalinen resonantti ei myöskään voi yhtyä toiseen konsonanttiin. Näitä esiintyy tosin morfeemirajan yli, esimerkiksi *saan+pa* tai *syön+pä*. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:204.)

Suomen sanojen tai morfeemien rajoilla vaikuttaa neljä **Sandhi-ilmiötä**: nasaaliassimilaatio, loppukirjaimen kato ja rajageminaatio/glottalisaatio. Ainoa suomen nasaali, johon **nasaaliassimilaatio** näyttää vaikuttavan, on /n/. /m/ esiintyy sanaloppuisesti joissakin lainasanoissa, mutta se näyttää realisoituvan [m]:nä kaikissa tapauksissa. Sananloppuinen /n/ kuitenkin realisoituu klusiilin edessä sen ääntötavan mukaan: [m]:nä bilabiaalin edessä, [ŋ]:nä velaarin edessä ja [ɲ]:nä dentaalin edessä. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2008:43-47.) /m/:n edessä se yleensä assimiloituu, ja assimilaatio tapahtuu myös yhdyssanan sisällä morfeemirajalla, esimerkiksi /eläinmuseo/ → [eläimmuseo]. Sananloppuiset /n/ ja /t/ voivat myös korvautua seuraavan sanan alkulikvidalla tai puolivokaalilla. (Vilkuna ym. 2008:§ 34.)

Rajageminaatio toteutuu yhdyssanoissa ja liitepartikkeleiden sekä -lAinen- ja -mAinen-adjektiivijohtimien edellä. Säännöllisimmin sitä tavataan perusmuodon näköisen infinitiivin, verbien kieltomuotojen (ei konditionaalisten), 2. persoonan infinitiivien, eräiden adverbijohtimien ja tiettyjen /e/-loppuisten nominien nominatiivin kanssa. Rajageminaatiossa seuraavan sanan ensimmäinen konsonantti kahdentuu, esimerkiksi /tule tänne/ realisoituu [tule^ttänne], taikka vokaalin

tapauksessa esiintyy ja kahdentuu glottaaliklusiili [ʔ], esimerkiksi /anna olla/ → [annaʔolla]. (Vilkuna ym. 2008:§ 34.)

Vokaalin katoa sanan lopussa kutsutaan **loppuheitoksi**. Tätä tapahtuu etenkin sananloppuiselle /i:/lle /s:/n jälkeen puheessa. Tämän lisäksi esiintyy myös nk. legatoääntämystä elision yhteydessä, jossa sananloppuinen vokaali, usein /a/ tai /ä/ katoaa vokaalialkuisen sanan edellä ja ensimmäisen sanan loppukonsonantti liittyy seuraavan sanan alkutavuun. (Vilkuna ym. 2008:§38.)

III.5 Tavu- ja sanarakenne

Suomessa **tavun** katsotaan koostuvan alusta ja riimistä. Alku on mahdollinen alkukonsonantti, riimi tavun loppuosa. Avonaisia ovat vokaaliin päättyvät tavut, muut ovat umpinaisia. Lyhyet tavut päättyvät lyhyeen vokaaliin, muut ovat pitkiä. Mora taas on foneemien määrä riimissä, eli tavun foneemien määrä lukuun ottamatta mahdollista alkukonsonanttia. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:111, 123-124.)

Perustavutyyppejä suomen kielessä on kymmenen. Nämä tavut esiintyvät kotoperäisissä sanoissa, ja ne kaikki rakentuvat vokaalin tai vokaaliparin ympärille. Maksimaalisesti perustavut ovat neljä foneemia pitkiä ja niitä voidaan kuvata mallilla (C)V(X)(C), jossa X on joko konsonantti tai vokaali. Häkkisen (1978) aineistossa eri tavujen esiintymisfrekvenssit ovat taulukon X mukaisia. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:205-206.)

Tavun rakenne	%	Esimerkiksi	tyyppi	morat	riimi	liittymä
CV	40,4	ta.lo	lyhyt	1	V	avo
CVC	27,5	tas.ku	pitkä	2	VC	umpi
CVV	12,7	saa.ri	pitkä	2	VV	avo
CVVC	9,6	viet.to	pitkä	3	VVC	umpi
VC	3,9	es.te	pitkä	2	VC	umpi
V	3,9	o.sa	lyhyt	1	V	avo
VV	1,2	au.to	pitkä	2	VV	avo
CVCC	0,6	kilt.ti	pitkä	3	VCC	umpi
VVC	0,3	aal.to	pitkä	3	VVC	umpi
VCC	0,1	ark.ku	pitkä	3	VCC	umpi

Taulukko 6. Suomen tavujen rakenne tilastollisesti (Suomi;Toivanen ja Ylitalo 2006:205)

Näiden lisäksi suomen kielessä esiintyy slangi- tai lainasanoissa tavarakenteita CVVCC (esimerkiksi *juots.ka*), CCV (esimerkiksi *pro.sentti*), CCVC (esimerkiksi *trak.tori*), CCVCC (esimerkiksi *prons.si*), CCVV (esimerkiksi *kruu.nu*), CCVVC (esimerkiksi *kriit.tinen*), CCCV (esimerkiksi *stra.tegia*), CCCVC (esimerkiksi *stres.si*) ja CCCVCC (esimerkiksi *sprint.teri*). (Suomi, Toivanen ja

Ylitalo 2006:206.) Olettaen suomen kielessä olevan 13 konsonanttifoneemia, mahdollisten tavujen määrä olisi noin 28000, joista fonotaksi karsii kaikki paitsi noin 5000 (Häkkinen 1978). Näistä kuitenkin on käytössä vain noin 3000, eli suomen kielessä on noin 2000 fonotaksin mukaista merkkijonoa, jotka eivät vaikuta olevan käytössä (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:207).

Kaikki suomen tavutyypit esiintyvät sananalussa, mutta monet vain monitavuisissa sanoissa. Vain osa niistä voi esiintyä myöhemmin sanoissa (Karlsson 1983:137). Sanojen perusmuodot ovat yleensä kaksitavuisia ja vokaaliloppuisia. Yleisimpiä rakenteita ovat (C)VCV, (C)VCCV, (C)VVCV, (C)VVCCV ja (C)VCCCV. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:207-208.) Kuitenkin, vaikka kaikki yleisimmät rakenteet ovat maksimissaan 6 grafeemia ja usein paljon vähemmän, varsinaisessa tekstissä ja translitteroidussa puheessa saneen keskipituus on noin 7 grafeemia (Pääkkönen 1991). Tämä johtunee lähinnä päätteistä, mutta myös suomen monet poikkeuksellisen pitkät yhdyssanat vetänevät keskiarvoa ylöspäin.

Yksitavuisista rakenteista avorakenteet ovat selvästi suositumpia. VV-rakenteista 12% on käytössä, CV-rakenteista 8% ja CVV-rakenteista 17%. Vastaavasti taas suljetuista yksitavuisista VC-rakenteista on käytössä 8%, CVC-rakenteista 1% ja CVVC-rakenteista 1%. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:208-209.)

Yksitavuisia sanoja ei näy enää muodostuvan. Suurin osa yksitavuisista sanoista kuuluu suljettuihin kategorioihin. CVV-sanat muodostavat poikkeuksen, mutta tämä on systemaattista. Avoimiin sanaluokkiin voi muodostua vain sanoja, jotka koostuvat kahdesta soinnillisesta morasta. Oletettavasti tämä johtuu siitä, että suomen lauseaksentti vaatii vähintään kaksi soinnillista moraa, ja avoimia sanaluokkia aksentoidaan useimmin. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:209.)

Sanapaino on suomen kielessä aina ensimmäisellä tavulla, tosin nimissä merkitään joskus aksenttimerkeillä tästä poikkeavaa pääpainoa, esimerkiksi nimessä *Virén*. Sivupaino taas on yleensä myöhemmillä parittomilla tavuilla paitsi ei viimeisellä. Lyhyt toiseksi viimeisin tavu voi kuitenkin siirtää sivupainon pitkälle viimeiselle tavulle. (Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006:131.)

IV. Teoreettinen viitekehys

Tässä kappaleessa esitellään työssä käytetty teoreettinen viitekehys ja sen tarjoamat työkalut aineiston analysoimiseen. Olen ottanut äännesymbolismin kattokäsitteeksi ja sijoittanut kaikki muut sen alle ilman hierarkiaa. On selvää, että suomen äänteiden väri on yksinkertaisesti äännesymbolismia suomen kielessä ja eufonia voisi olla rinnakkainen ilmiö äännesymbolismin kanssa. Valitettavasti tällaiseen tutkimukseen hyödynnettävää aineistoa on eufoniasta kuitenkin saatavilla kovin vähän ja lopulta äännesymbolismi kattaa yhtä lailla äänteiden ja segmenttien luomat positiiviset assosiaatiot kuin muunkinlaisen äänteiden värin.

IV.1 Äännesymbolismi

Cratyluksen dialogissa (ks. luku II) Sokrates päätyy toteamaan, että nimiin sisältyy sekä niiden ominainen, äänteistä johdettu merkitys, että arbitraarinen suhde referenttiinsä. Väittämä osaltaan haastaa Saussuren ajatuksen lingvistisen symbolin mielivaltaisuudesta. Vaikka Saussure itsekin on huomioinut poikkeuksena onomatopoeettiset sanat ja erilaiset huudahdukset, hän pitää näitä marginaalisina ilmiöinä. (Saussure 1916:100-103.)

Saussuren näkemys ohjasi nykykielitiedettä vuosikymmeniä. 1990-luvun alkuun mennessä oli kuitenkin kertynyt niin paljon dataa erilaisesta ikonisesta kielenkäytöstä useissa eri kielissä, että Saussuren näkemystä ei enää voitu pitää perusteltuna. Äännesymbolismi käsittelee tätä äänen ja merkityksen suoraa yhteyttä kaikissa sen eri muodoissa. (Hinton, Nichols ja Ohala 1997:1.) Aiheesta järjestettiin konferenssi ja siellä käsitellyt esitelmät koottiin perusteokseen *Sound Symbolism* (Hinton, Nichols ja Ohala 1997). Teoksessa Hinton, Nichols ja Ohala (1997:1-8) loivat äännesymbolismin typologian, jossa he jakoivat eri vahvuiset ilmiöt ikonisuuden ja merkityksen suhteellisen osuuden perusteella eri tasoihin.

Vahvimmin ikoninen äännesymbolinen ilmiö on **ruumiillinen äännesymbolismi**¹⁴, joka käsittää suoraan elehtijän sisäisestä tilasta viestivät usein tahattomat toiminnot kuten yskiminen, hikka, itkeminen, jne. Nämä eivät oikeastaan useinkaan ole kielellisiä: ne ovat itsessään kokonaisia ilmaisuja, eivätkä ne varsinaisesti noudata minkään kielen fonotaksia tai foneemi-inventaariota. On rajanvetokysymys, voidaanko näitä eleitä laskea enää äännesymbolismiksi, mutta ne

¹⁴ Corporeal sound symbolism

sisällytettiin typologiaan, koska ne muodostavat ilmiölle selkeän ääripään ja lienevät myös kielellisemmän äännesymbolismin alkuperä. (ibid.)

Astetta leksikaalisemmalla tasolla ovat **imitatiivit** ja vahvasti onomatopoeettiset tai deskriptiiviset ilmaisut kuten *bang, pum, riksaks*, jne. Nämäkään eivät useinkaan noudata kielen fonotaksia ja niihin saattaa sisältyä kielen foneemi-inventaarioon kuulumattomia äänteitä. Imitatiiveilla on kuitenkin yleensä oma sisäinen kielioppinsa. Termillä ”onomatopoeettinen” on se rajoitus, että se viittaa nykykäytössä vain ääntä muistuttavaan, mutta imitatiivit voivat myös mallintaa muiden aistien kokemuksia. Tämän takia Afrikan kielten tutkimuksessa on käytetty termiä **ideofoni** viittaamaan myös esimerkiksi väriä koskeviin ekspressiivisiin ilmauksiin, mutta termi on määritelty hyvin vaihtelevasti. (Hinton, Nichols ja Ohala 1997:3-4, Voeltz ja Kilian-Hartz 2001, Jääskeläinen 2015a:464-466.)

Mikone (2001:224) määrittelee ideofonit yksinkertaisesti kielen neutraalin sanaston vastakohtaksi, ekspressiiviseksi sanoiksi. Suomalaisessa tutkimuksessa deskriptiiviset ja onomatopoeettiset sanat yhdessä on määritelty ekspressiiviseksi sanastoksi, joista tässä työssä käytetään tästedes termiä **e-sanat** (Jääskeläinen 2015a:464-465) ottamatta tarkemmin kantaa siihen, minkä aistin tai aistien kokemuksia ne kuvaavat tai minkälaisia mielikuvia ne yrittävät herättää. Kielillä on usein taipumus käyttää esimerkiksi rytmikkään liikkeen ja äänen kuvaamiseen samankaltaisia äännesymbolisia keinoja, joten liikkumisimitatiivit voidaan luokitella tähän ryhmään myös Hintonin, Nicholsin ja Ohalan (1997:4) typologiassa.

E-sanat on perusteltua jakaa edelleen Rhodesin (1994) mukaan **kesyihin**, kielen fonotaksia ja foneemi-inventaariota pääpiirteissään noudattaviin, ja **villeihin**, jotka käyttävät myös muita keinoja, kuten kieleen kuulumattomia äänteitä tai äänneyhdistelmiä, äänenkorkeuden ja -voimakkuuden muutoksia, vihellyksiä tai narinaa. (Jääskeläinen 2015a.) Villejä e-sanoja löytyy harvoin sanakirjoista, mutta niitä käytetään paljon esimerkiksi sarjakuvissa (Hinton, Nichols ja Ohala 1997:3).

Hintonin, Nicholsin ja Ohalan (id.) luokittelussa kolmannen tason muodostaisi **synesteettinen äännesymbolismi**, johon kuuluu esimerkiksi frekvenssikoodin (luku IV.1.1) mukainen suppeiden vokaalien tai palataalikonsonanttien käyttö pienten asioiden kuvaukseen tai syvä ääni ja vokaalinpidennys jonkin suuruuden painottamiseen, kuten ”Se oli *i-i-iso* kala”. (Hinton; Nichols ja Ohala 1997:4-5.) Tämän tutkielman osalta ei ole kuitenkaan

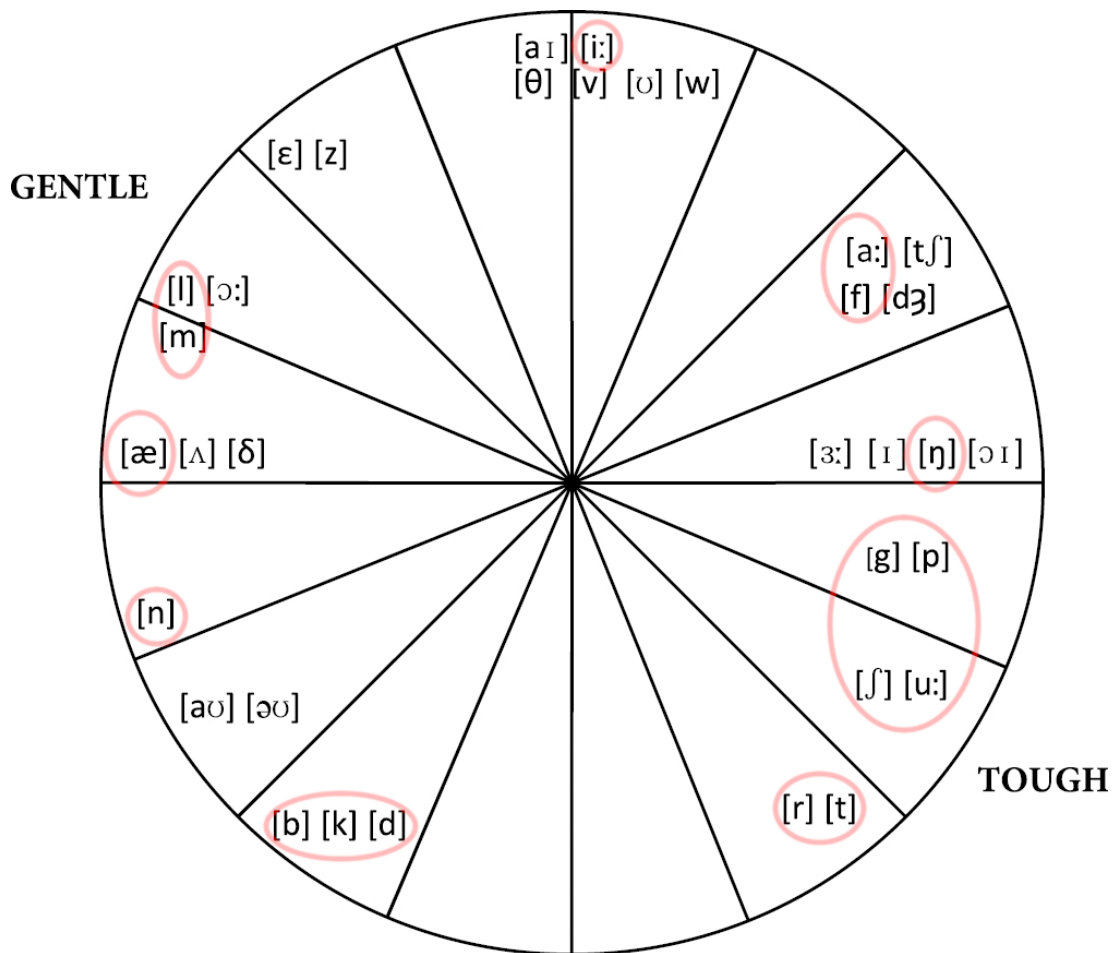
kovinkaan relevanttia tehdä erottelua synesteettisen ja imitatiivisen äännesymbolismin välillä. Tutkielmaa kiinnostaa foneemien äännesymbolinen käyttö nimissä, joten kummankin kesympi pää kertonee meille myös siitä, minkälaisia mielikuvia nimien äänteet voivat mahdollisesti herättää.

Viimeinen varsinainen kategoria Hintonin, Nicholsin ja Ohalan (id.) luokittelussa on **konventionaalinen äännesymbolismi**. Tämä on näistä kategorioista vahvimmin kielikohtainen, ja voidaankin esittää, että kyse on enemmänkin kielten fonesteettisista morfeemeista kuin yleisistä säännöistä. Esimerkkinä tästä on englannin *gl-* alku esimerkiksi sanoissa *glitter*, *glisten*, *glow*, *glimmer*, jne. (Hinton, Nichols ja Ohala 1997:5-6.) Suomen /ö/:n ja /y/:n ekspressiivisyyden (Austerlitz 1994:252-255) voisi liittää osaltaan tähän kategoriaan.

Näiden lisäksi Hinton, Nichols ja Ohala (id.) jakavat **metalingvistisen symbolismin** omaksi kategoriakseen. Tähän kuuluu segmenttien valinta ja intonaatio keinoina viestittää lingvististen rakenteiden tai funktioiden piirteitä. (Hinton, Nichols ja Ohala 1997:6.) Tutkielman kannalta tällainen symbolismi ei oikeastaan ole relevanttia, eikä sitä käsitellä tarkemmin.

Dingemanse ym. (2016:e126) selvittivät äännesymbolismin rajoja. Osa aiemmasta tutkimuksesta on saattanut nojata prosodiaan, joka ilmeni tärkeänä tekijänä epäsanojen merkityksien päättelyssä. Kuitenkin myös äännesymbolismin efekti oli tilastollisesti merkitsevä, ja puhujat ilman pohjatietoja pystyivät arvaamaan sanojen merkityksiä paremmin kuin sokeasti arvattaessa pelkkien äänteiden perusteella. Miall (2001:69) huomauttaa äännesymbolismin terminä olevan harhaanjohtava; tulkinta riippuu ympäröivistä foneemeista ja niiden tarjoamista kontrasteista. Täten kyse on enemmänkin äänteiden ikonisuudesta kuin symbolisuudesta.

Whissell (2014) on tutkimuksissaan tuottanut luokittelun eri foneemien koetusta kovuudesta tai hellyydestä. Valitettavasti tämä typologia pohjaa englannin foneemeihin, ja koska äännesymbolismissa on kielikohtaisia piirteitä (esim. Hinton, Nichols ja Ohala 1997:5-7), se ei ole täysin yleistettävissä. Kielten foneemi-inventaariotkin ovat hyvin erilaisia. Kuitenkin kielten vastaavien foneemien analyysit ovat jokseenkin lähellä toisiaan, joten uskon kuvan olevan näyttämisen arvoinen niiltä osin kuin se pätee suomeen.

Kuva 5. Whissellin (2014) kuvaus äänteiden väristä. Toisiaan lähellä olevat äänteet ovat väriltään samankaltaisia, vastakkaiset taas päinvastaisia. Suomessa esiintyvät äänteet ympyröity punaisella. Kuvaa käytetty tekijänoikeuksien haltijan luvalla.

IV.1.1 Frekvenssikoodi

Vanhin, jo Sapirin (1929) tutkima äännesymbolinen ilmiö on korkeiden etuvokaalien kuten /i/, /ɪ/, /y/, /e/ ja pienuuden sekä matalien takavokaalien kuten /ɑ/, /ʌ/, /ɔ/, /o/ ja suuruuden välillä. Tämän lisäksi suuruuteen on yhdistetty [+grave] konsonantit, soinnilliset konsonantit ja matala tooni. Pienuuteen vastavuoroisesti [-grave]/[+acute] konsonantit, soinnittomat konsonantit ja korkea tooni. (Ohala 1997.) Tältä pohjalta ja tutkien muiden kädellisten ääntelyä Ohala (1997) postuloi kädellisille yhteisen **frekvenssikoodin**, jossa korkea akustinen frekvenssi symboloi pienuutta ja matala suuruutta.

On kuitenkin olemassa kieliä, joissa frekvenssikoodi käyttäytyy eri tavalla tai efekti on jopa käänteinen. Esimerkkinä tästä Hinton ym. (1997:10) antavat Mon Khmerin äännesymbolisen vokaalien käytön.

Hübscher, Borràs-Comes ja Prieto (2017) ovat argumentoineet frekvenssikoodin yleistettävyyttä vastaan käyttäen esimerkkinään katalaanin kohteliasta, muodollista rekisteriä. Tämä ei kuitenkaan itsessään puhu missään määrin frekvenssikoodia itseään vastaan, vaan nimenomaan vastaan frekvenssikoodin ilmaisemien merkitysten yleistettävää roolia kohteliaisuudessa.

IV.1.2 Sonoranttihierarkia

Toinen tutkielman kannalta mielenkiintoinen trendi on **sonoranttihierarkia**. Yuri Tambovtsev (2010) on tutkinut matemaattisesti määriteltyä eufoniaa kielten sanoissa yksinkertaisena vokaalien ja sonoranttien suhteena. Tambovtsevin (2010:100) mukaan foneemien esteettisyys on ääntöväylän sulkeutuneisuuden funktio, ja täten sonoranttihierarkialla korkeat äänteet ovat melodisempia kuin hierarkiassa matalalla olevat. Hän myös väittää melodisuuden olevan hyvin eufonista. Tambovtsev ei perustele väittämäänsä sen tarkemmin, mutta äännesymbolisen analyysin pohjalta väittäminen näyttää perustellulta (ks. IV.1 ja IV.1.2), joten tätä trendiä hyödynnetään myös tässä tutkielmassa.

Perinteinen sonoranttihierarkia olisi jotakuinkin:

vokaalit > puolivokaalit > likvidat > nasaalit > obstruentit

(Parker 2017:2)

Toki esimerkiksi obstruentit voitaisiin edelleen jakaa frikatiiveisin ja klusiileihin, joista frikatiivit ovat sonorantimpia (Frisch 2015:14-15).

Sonoranttihierarkian piirissä on tutkittu *sonoriteettimodulaatiota*¹⁵, joka ennustaa tavun konsonanttiklusterien rakennetta. Konsonanttiklustereissa siis oletettavasti esiintyisi enemmän suuria sonoranttisuusvaihteluita kuin pieniä tai olemattomia. *Puolivokaali > obstruentti* tai *obstruentti > puolivokaali* olisi siis todennäköisempi kuin *obstruentti > obstruentti*. Frischin aineistossa kielet toteuttivat tätä n. 72 %:sti. (Frisch 2015:10-12, 16.)

Toinen Frischin tutkima efekti on *sonoriteettijäsennysperiaate*¹⁶, jonka mukaan konsonanttiklustereissa on todennäköisempää, että klusterin konsonantit ovat järjestyksessä matalasta sonoranttiudesta korkeaan sonoranttiuteen tavun vokaalin edellä. Siis esimerkiksi *obstruentti – likvida – vokaali* olisi todennäköisempi kuin *likvida – obstruentti – vokaali* tai *nasaali – likvida – vokaali*. Tämä efekti ei

¹⁵ Sonority modulation

¹⁶ Sonority sequencing principle

ollut aivan yhtä yleinen kuin sonoriteettimodulaatio, mutta se toteutui tavun alussa ja keskellä tavua n. 70 %:sti. Tavun lopussa sääntöä toteutti vain 58 % esimerkeistä. (Frisch 2015:11-16.)

On teoretisoitu, että nämä tendenssit ovat syntyneet, koska tällaiset äännesekvenssit ovat ekonomisempia tuottaa ja helpompia ymmärtää. (Frisch 2015:11-12.) Suomessa efektit ovat tosin suhteellisen irrelevantteja, sillä kielessä ei esiinny juurikaan konsonanttiklustereita luonnostaan.

Parkerin (2017) meta-analyysi tukee sonoranttihierarkian roolia kielissä. Hänen tarkastelemistaan tutkimuksista yli puolet vahvistivat sonoranttihierarkian olemassaolon ainakin jollain tasolla. (Parker 2017:22-23.)

IV.1.3 Eufonia

Eufonia tarkoittaa korvalle mielekästä äännettä tai äänneyhdistelmää. Runoudessa eufoniaa on käsitelty paljonkin, mutta lingvistiikan piirissä sitä ei yllättäen ole juurikaan tutkittu. Jossain määrin monenlainen äännesymbolismi voitaisiin laskea myös eufoniaksi. Täten äännesymbolismin tutkimus lienee osaltaan vienyt alaa eufonialta. Tässä tutkielmassa käsittelen sitä äännesymbolismin alla, sillä äänteiden mielekkyys on toki äänteen sanalle antamaa sävyä.

David Crystal (1995) on tutkinut englannin kauneimpina pidettyjä sanoja. Näissä sanoissa painottuvat tietyt äänteet, mutta niissä kuitenkin esiintyy niin etisiä kuin takaisiakin foneemeja, ja obstruenteja siinä missä likvidoitakin. Muutamia esimerkkejä tällaisista sanoista ovat *tranquil*, *gossamer*, *murmuring*, jne. Toisen trendin mukaan ainakin englannin puhujat näyttävät keskimäärin pitävän pidempiä sanoja kauniimpina. Tämä tuntuu erikoiselta, sillä nimet usein lyhenevät käytössä kutsumanimiksi, mutta toisaalta, kuten Kiviniemestä (2006:142) käy ilmi, erittäin kauniinakin pidetyistä nimistä tulee usein tavanomaisempia kutsumanimiä käytöstä, kuten *Mimosa*:sta *Mimmi*. Kauneus ei siis usein ole käyttöön valitun muodon valintaperuste, joten nimien lyhentymisen ei välttämättä tarkoita sitä, että lyhyempää muotoa pidettäisiin kauniimpana, eikä kyse lopulta olekaan ehkä mitenkään erikoisesta ilmiöstä.

Crystalin löydökset lienevät kuitenkin osaltaan spesifejä englantiin. Esimerkiksi sanan paino on oleellinen osa englannin keinoja muodostaa mielikuvia, mutta suomen prosodia on luontaisesti hyvin erilaista eikä tällaista keinoa pystytty oikeastaan suomen kielessä edes käyttämään.

Bishop (1975:14-20) on runouden piiristä ehdottanut kolmea eufonian päälakia. Näistä tämän tutkielman kannalta kiinnostavimmat ovat myös parhaiten perustellut, identiteetin ja proksimateetin lait. **Identiteetin lain** perusteella saman äänteen toistuminen kohtuullisissa määrin lyhyen ajan sisällä on kaunista. (ibid.) Tämän voisi tulkita pätevän myös esimerkiksi nimen sisällä.

Proksimateetin laki taas ehdottaa, että foneettinen liukuma äänteestä toiseen samankaltaiseen äänteeseen, esimerkiksi /e:/stä /ɛ:/hen, luo eufonisen vaikutelman. Tällainen efekti muodostuu äänteiden liikkua yhdellä akselilla: etisestä takaiseen kuten /e:/stä /o:/hon tai suljetusta avoimeen kuten /e:/stä /a:/han. (ibid.) Oikeastaan tämä laki on osaltaan jo koodattu suomen vokaaliharmoniaan etu- ja takavokaalien, /ä/, /y/, /ö/ ja /a/, /u/, /o/ osalta.

Kolmantena eufonian sääntönä Bishop ehdottaa **progressiivisuuden sääntöä** eli ääntöpaikan mukaan eteneviä äänteitä (ibid.). Tätä hän kuitenkin pitää lisää tutkimusta vaativana, enkä ole löytänyt aiheesta uudempaa tutkimusta, joten sääntö ei liene perustellusti hyödynnettävissä.

IV.1.4 Suomen äänteiden väri

Äännesymbolismin universaaliutta on selvittänyt mm. Teija Waaramaa (2015:134). Tutkimuksessa selvitettiin eri kulttuurista tulleiden ihmisten reaktioita tunteelliseksi miellettyyn ääneen, jossa ei ollut semanttista sisältöä. Tutkimuksessa ilmeni, että äänen melodisuus ja laatu korreloivat tunteiden ja valenssin hahmottamisen kanssa. Näytti kuitenkin siltä, että yhteinen kielitausta ja kulttuurikonteksti kuitenkin vaikuttivat tunteiden tulkintaan, eli äänen tunnesisällön tulkinta ei vaikuta olevan universaalia. (ibid.) Täten käytän pääasiassa universaalimmiksi väitettyjä ilmiöitä tukena ja missä mahdollista, hyödynnän erityisesti suomen kieltä kuvaavaa äännesymbolista tutkimusta.

Suomen äännesymboliikkaa ovat kuvanneet mm. Palm (1966), Austerlitz (1994) ja Jääskeläinen (2015a, 2015b). Fennistiikan piirissä äänneasultaan merkitykselliset sanat, **ekspressiiviset sanat eli e-sanat**, jaetaan perinteisesti deskriptiivisiin ja onomatopoeettisiin. Näistä **onomatopoeettiset sanat, o-sanat**, pyrkivät äänneasultaan vastaamaan jotakin ääntä ja **deskriptiiviset sanat, d-sanat**, taas pyrkivät äänneasultaan jäljittelemään jotakin muuta kohteensa ominaisuutta kuin ääntä. Tästä kuitenkin seuraa määrittelyongelmia, sillä e-sanat ovat usein

synesteettisiä, eikä täten ole mahdollista lokeroida kaikkia tällaisia sanoja yksiselitteisesti. (Jääskeläinen 2015a:464-467.)

Fennistiikan piirissä terminologian määrittely on ollut vaihtelevaa ja ajoittain jopa sekavaa (Jääskeläinen 2015a:464-465) kuten myös yleisemmin kielitieteen piirissä ideofonin käsitettä määriteltäessä (Voeltz ja Kilian-Hartz 2001:1-3). Tutkielman kannalta kiinnostavia ovat lähinnä äänteiden affektiivisia funktioita kuvaavat kesyt imitatiivit.

Suomen kesyt imitatiivit ovat kuitenkin jo varsin viljejä. Ne ovat taipumattomia, niillä on omia konstruktioita ja sanahahmot ovat usein jokseenkin erikoisia muun leksikon näkökulmasta. (Jääskeläinen 2015a:466-467.) On äänneyhdistelmiä, jotka esiintyvät vain e-sanoissa: esimerkiksi *rsk* ja *lsk* sanoissa *hölskyä* tai *kirskua* eivät muuten esiinny suomen kielessä (Jääskeläinen 2015a:465).

Suomen imitatiivit rakentuvat sanan alussa olevan **juuren**¹⁷ ympärille. Juuri on yleensä muotoa (C)VC, tosin äänteiden pidennykset voivat muokata tätä. Juurella on oma juurihahmonsa, jolla on oma merkityksensä. Esimerkiksi pVf toteutuu ainakin vokaaleilla a, i, o, u, ö; tähän pohjaavat imitatiivit ilmaisevat mm. lyöntejä, ilmapirtta tai taikomista. Merkitykseen vaikuttavat myös muotit¹⁸, joihin juuri asetetaan. Saman juuren eri realisaatioista muodostuukin monimuotoisia sanapoikueita¹⁹, joilla on selkeä yhteinen juuren fonesteemistä käyttöä heijastava merkityskomponentti. (Jääskeläinen 2015a:474-476.)

Avainhuomiona juuri on sanan alussa, ja juuren vokaali määrittää paljon affektiivisen sanan sävyä, ja suomen kielessä sananpaino on aina ensimmäisellä tavulla. Myös virossa paino on pääasiassa ensimmäisellä tavulla, ja ensimmäisen tavun vokaalilla on ekspressiivisessä sanastossa suurin affektiivinen painoarvo (Heinsuu ja Saar 2015). Toisaalta englannissa nimien sävy määräytyy nimenomaan painollisen tavun vokaalin mukaan (Cutler, McQueen ja Robinson 1990:479-480). Tältä pohjalta voidaan esittää, että yleisestikin sanan sävyä määrittää kaikkein eniten

¹⁷ Termiä *juuri* on käytetty vaihtelevasti. Tässä käytän termiä Jääskeläisen (2015a, 474) kautta Jarvan (2003) mukaan viittaamaan korrelaatiosuhteessa olevien e-sanojen perheen yhteiseen osaan. Työhön ei siis sisälly väitettä, että juuri sellaisenaan olisi lekseemi.

¹⁸ Kokonaisuudessaan käytössä näyttää olevan 11 konsonanttia ja 8 vokaalia. Ensimmäisen position konsonantti voi myös jäädä pois (Koivisto 2013), esimerkiksi *äheltää*, *ähistä*, *ähkyä*. Näiden lisäksi länsimurteissa voi esiintyä alkukonsonanttina /f/ kuten sanoissa *färistä*, *filistä*, ja konsonanttirykelmillä alkavia sanoja kuten *kropista*, *fritistä*. (Jääskeläinen 2015b, 106)

¹⁹ Esimerkiksi *kolista*, *kolahtaa*, *kolkkaa*, *kolin*, *koli*, *kolk* (Jääskeläinen 2015a, 476)

painollisen tavun, suomen tapauksessa siis miltei poikkeuksetta ensimmäisen tavun, vokaali.

Etuvokaalit /y/, /ä/, /ö/ ovat vahvemmin ekspressiivisiä niiden takaisiin korrelaatteihin verrattuna. Etenkin /ö/ koetaan usein epämiellyttävänä. Austerlitz esittää tämän johtuvan /ö:n ja /y:n suhteellisesta tuoreudesta mahdollisesti germaanisina lainoina. Äänteiden muuntamisella etisiksi tai pyöreiksi on yleinen affektiivinen funktio, ja täten jo valmiiksi pyöreiden äänteiden, /u/ ja /o/, affektivisointiin on jäljellä vain palatalisaatio, josta seuraa /y/ ja /ö/. Austerlitz myös argumentoi, että pitkä /y:/ on todennäköisesti vanhempi kuin /y/ eikä täten affektiivinen. /y/ siis lienee syntynyt osaltaan analogian kautta. (Austerlitz 1994:254-255.)

Uudet tai harvinaiset foneemit näyttävät sisältävän vahvemman äännesymbolisen merkityksen. Austerlitzin (1994) aineistossa yleisimmät alkukonsonantit ovat /h/, /k/, /r/ ja /p/ ja yleisimmät keskikonsonantit /r/, /l/, /h/ ja /p/. Näistä /k/, /p/ ja /l/ ovat vanhoja äänteitä, mutta alku-/h/, keski-/h/ ja /r/ ovat suhteellisen tuoreita, ja /r/ on suhteellisen harvinainen normaalissa sanastossa. /s/ on myös e-sanoissa hyvin yleinen alkuääne, joka ei kuitenkaan esiinny ollenkaan toisessa positiossa. (Austerlitz 1994:255.)

Minkälaista äännesymboliikkaa siis käytännössä esiintyy? Deskriptiiviverbeissä nopeaa liikkumista kuvaavat useimmiten /i/, /e/ tai /u/, ja hidasta /a/, /o/ tai /ö/. Tämä on yhtenevää frekvenssikoodin kanssa. Tässä funktiossa merkittävää näyttää olevan vokaalin korkeus, sillä /u/:ta käytetään nopeuden merkityksessä. Tietyissä tapauksissa /ö/ esiintyy myös nopeaakin liikkumista ilmaisevissa sanoissa, esimerkiksi *tömistellä* tai *pötkiä*, mutta näissä tapauksissa nopeus on enemmänkin implisiittistä ja varsinainen merkitys viittaa kovaan ääneen (*tömistellä*) tai ilmaisee pejoratiivista suhtautumista toimintaan (*pötkiä*). Pitkät vokaalit ja diftongit taas korostavat ilmaisun ekspressiivisyyttä: *viipottaa* vaikuttaa vieläkin nopeammalta kuin vaikkapa *hilpaista*, kun taas *lyyhätä* on poikkeuksellisen hidasta etenemistä. (Palm 1966.)

Alkukonsonantilla ei itsessään näy olevan niin vahvaa merkitystä, vaan se saa merkityksensä muun juuren kautta tulkittuna. Vartalokonsonantin vaikutus on johdonmukaisempi. /r/ esiintyy erittäin nopeaa liikkumista ilmaisevissa verbeissä, /j/ esiintyy korkeiden vokaalien kanssa luoden sujuvuuden mielikuvaa, ja nopeutta kuvaavat myös /p/ ja /h/. Hitaampaa liikettä taas ilmaisevat lähinnä geminaatat ja

konsonanttiyhdistelmät. (ibid.) Symboliikka siis ylettää yksittäisistä äänneistä äänneyhdistelmien tasolle; pidemmät äänneyhdistelmät tapaavat olla myös hitaampia.

Terävät **konsonanttiyhdistelmät** kuten /ps/ tai klusiiligeminaatat /k:/ ja /p:/ viittaavat nopeuteen, pehmeät ja pitkät kuten /nn/ taas hitauteen. /l/ ja /r/-alkuiset yhdistelmät, esimerkiksi *hilpaista* tai *porhaltaa*, ovat pääosin nopeita, mutta /lk/ esiintyy hitaissa sanoissa kuten *jolkuttaa* tai *hölkyttää*. (ibid.) On huomionarvoista, että nopeissa yhtymissä myös toinen konsonantti tapaa itsenäisenä ilmaista nopeutta.

-ise-verbien perusteellinen kartoitus on paljastanut laajempia yleistyksiä. Vokaalien vaihtelun merkitys näyttää johtuvan äänen eri parametreista. Merkittäviä ovat äänenkorkeus, äänenvoimakkuus, sointiväri (tuottaja) ja äänen sävy (harmonia). Näin esimerkiksi /i/ voi kuvata korkeaa ääntä (*inistä*), hiljaista ääntä (*himistä*) tai kimeää sointiväriä (*kimistä*). Myös *kilistä*, ”soida kirkkaasti”, kuvaa lähinnä sointiväriä. (Jääskeläinen 2015b:118-119.)

Merkittäviä huomioita ovat mm. vokaalialkuisten *ise*-verbien käyttö ainoastaan elollisten ääntelyn tai puheen kuvauksessa (Jääskeläinen 2015b:119). Frekvenssien suhteen harvinaisimmat vokaaliäänteet e-sanoissa ovat /e/ ja /y/. Haarala (1974:29) ja Kiviniemi (1971:21) ovat käsitelleet /e/:n harvinaisuutta. Oletettavasti kyse on aiemmin ollut ekspressiivisestä äänneestä, joka hiljalleen menetti symboliikkaansa /i/:lle ja toisaalta huomattavasti vahvemmin ekspressiiviselle, lainana omaksutulle /ö/:lle (Jääskeläinen 2015b:109). Jääskeläisen hahmottelemat yleistyksen äänneiden merkityksille ovat koottuna taulukoissa alla. Lihavoituna esiintymiseen ja sävyyn liittyvät huomiot.

Vokaali	Vokaalin funktio juuressa (CVC)
/a/	Neutraali
/ä/	Pejoratiivinen , neutraali (<i>säristä</i>)
/o/	Kumeat, ontot äänet (<i>kohista</i>)
/ö/	Pejoratiivinen , puhe, elolliset (<i>höristä</i>)
/u/	Useita käyttöjä, tietyt juuret painottuvat elollisiin (<i>turista</i>)
/y/	Harvinainen , voimakkaat äänet (<i>jyristä</i>), /hU/-juuri poikkeus (<i>hyristä</i>)
/i/	Hiljaiset, kimeät, korkeat äänet, pieni määrä (<i>tiristä</i>)
/e/	Ei juuri esiinny (poikkeus: <i>helistä</i>)

Taulukko 7. Vokaalien funktiot ise-verbien juurissa (Jääskeläinen 2015b:118-119)

Kons.	Juuren alussa (CVC)	Juuren lopussa (CVC)
/Ø/	Elollisten ääntely, puhe	Ei mahdollinen
/s/	Neutraali	Ei juuri esiinny
/m/	Ääntely; puhe	Kumea; onto; soinnukas; voimakas
/n/	Elollisten ääntely; hankaava ääni	Elollisten ääntely; pejoratiivinen
/r/	Rikkonaiset, rumat, rapisevat äänet	Yleisin ; koneet, rikkonaiset, vesi, eläimet. <i>Usein monimerkityksellisiä</i>
/l/		Vesi; elollisten ääntely, puhe
/v/	Liike	Liike; ääni sivumerkityksenä
/j/	Liike; sujuvuus; nopeus	Harvinainen
/k/	Kolina (/kVI/-juuri)	Harvinainen ; puhe tai elollisten ääntely
/p/		Puhe; kopina; rapina; vesi
/t/		Liike; tärinä; alkukonsonantin mukainen
/h/	Ilma, vesi, puhe, ääntely, liike	Hengitys; suihin; ilmavirta kuvallisesti

Taulukko 8. Konsonanttiäänteiden funktiot ise-verbien juurissa (Jääskeläinen 2015b:119-123)

Toisaalta äänteitä käytetään myös elottomissa imitatiiveissa. Alla olevat taulukot kuvaavat säännönmukaisuuksia juuren alku- ja loppuosien merkityksissä. Vähemmän ekspressiivisiä äänteitä esiintyy vähänlaisesti; esimerkiksi /n/ ja /t/ ovat yleiskielessä tyypillisiä tavun loppukirjaimia, joten ne eivät juuri esiinny imitatiiveissa tässä positiossa. Sama pätee alkukonsonantteihin /v/ ja /j/. (Jääskeläinen 2015a:475.)

Vokaali	Vokaalin funktio imitatiiveissa
/a/	Keskivoimakas ääni, neutraalius
/ä/	Pejoratiivinen , keskivoimakas ääni, terävä
/o/	Korkea; sointuva, mutta matala
/ö/	Pejoratiivinen , keskivoimakas ääni
/u/	Voimakas, nopea
/y/	Voimakas
/i/	Hiljaiset, kimeät, korkeat äänet
/e/	Ei juuri esiinny

Taulukko 9. Vartalovokaaleiden merkitys erilaisissa imitatiiveissa (Jääskeläinen 2015a:475-479)

Äänne	Äänteen merkitys juuren alussa (CVC/CVC)
/l/	Läjähdykset, neste; loksahdukset
/p/, /b/	Voimakkaat äänet
/t/	Törmäykset; kosketus
/r/	rikkoutuminen
/k/	kova tai kuiva tuottajamateriaali
/hu/	ilmavirta, nopeus, yllätyksellisyys
/f/	ilmavirta, nopeus (lähes sama kuin /h/)
/v/	ilmavirta, nopeus (osin sama kuin /h/)
/j/, /jU/	erityisen voimakkaat äänet

Taulukko 10. Alkuäänteiden merkitys kolmitavuisissa onomastisissa imitatiiveissa. (Jääskeläinen 2015a)

Äänne	Äänteen merkitys juuren lopussa (CVC/CVC)
/r/	toisteiset äänet (surina), koneen äänet; rikkoutuminen
/m/, /ŋ/; /mp(s)/, nasaalit	voimakkaat, sointuisat, soivat äänet; soittimet
/h/	ilmavirta ja akustisesti vastaavat äänet, kahina
/iu(h)/	ilmavirta, nopeus
/ui(h)/	ilmavirta, nopeus

Taulukko 11. Loppuäänteiden merkitys kolmitavuisissa onomastisissa imitatiiveissa. (Jääskeläinen 2015a)

Myös pidemmällä ketjuilla on joskus sävylatausta. Esimerkiksi sanansisäinen konsonanttiklusteri likvida + klusiili + /s/, esimerkiksi *lonksua* tai *vinksahtaa*, sisältää erikoisen sävyn ja siihen liittyviä sivumerkityksiä (Suomi;Toivanen ja Ylitalo 2006:196). Tämä ei näy olevan minkään yksittäisen äänteen äännesymboliikkaan sidoksissa, vaan vaikutelma syntyy nimenomaan äännejonosta keskellä sanaa.

Yksi hyvin tärkeä, toistuva huomio äännesymboliikan suhteen on, että vaikka /r/ on likvida ja varsin sonorantti äänne, sen äännesymbolinen käyttö on miltei aina rumien, rikkinäisten, mekaanisten äänten kuvauksessa. /r/ koetaan myös hyvin vahvasti ekspressiiviseksi. Täten fonesteettisesti /r/ kuuluu enemmänkin kovien frikatiivien ja klusiilien joukkoon kuin hyvin sonoranttisten lateraalien ja puolivokaalien. Toinen tärkeä /r/:n piirre on toistuvuuden kuvaus, sillä äänteen tuottaminen vaatii toistuvaa liikettä. Täten järkevämpi kategorisointi näyttäisikin olevan approksimantit ja nasaalit vastaan obstruentit ja tremulantit, mikäli tremulantteja ei tässä tapauksessa lueta approksimanteiksi.

/h/ on toinen vaikea äänne; se ei vaikuta ainakaan saavan negatiivista konnotaatiota, muttei selvästi positiivistakaan. Se kuitenkin pehmentää esimerkiksi

vahvaa /y/:tä sanoissa *hyristä ja hymistä* ja esiintyy heleissä, kauniissa ilmauksissa kuten *helistä*. Äänne tuntuu myös varsin pehmeältä. Toisaalta toisessa positiossa sanat kuten *sohista, sähistä, tohista* eivät ole läheskään yhtä mielekkään kuuloisia. Sen ilmavuus ja hengityksenomaisuus tekevät siitä kuitenkin lentävän ja enemmän sonorantin oloisen kuin äänten tuottotapa yksin antaisi ymmärtää.

Tältä pohjalta voisi postuloida, että sananalkuinen /h/ olisi usein kaunis äänne, mutta sanansisäinen /h/ on lähinnä häiritsevä. Sanan eri allofonitkaan eivät tunnu selittävän tätä, sillä ei vaikuta olevan järkeviä perusteita soinnillisen [h]:n epämiellyttävämpään sävyyn esimerkiksi sanassa [tohistä] kuin [h] vaikkapa sanassa [helinä]. On huomionarvoista, että sanansisäinen /h/ esiintyy kuitenkin lähinnä kovien konsonanttien kanssa. *Sihistä, pihistä, kihistä*, muttei *vihistä, lihistä, nihistä, mihistä*. Ehkä tämä ja siihen liittyvät fonotaktiset rajoitteet osaltaan selittävät sisä-/h/:n sävyä.

V. Aineisto ja tutkimusmenetelmät

V.1 Aineisto

Aineistoni on peräisin Kotimaisten kielten kesuksesta (KOTUS), minne se on puolestaan tuotu Väestörekisterikeskuksen (VRK) tilastoista. Se koostuu ensinimistä, jotka on annettu Suomen itsenäisyyden aikana syntyneille, suomea äidinkielenään puhuville ihmisille. Aineiston ajallinen syvyys on sata vuotta, vuoden 1917 alusta vuoden 2016 loppuun ja kokonaisuudessaan nimiä aineistossa on 6 419 203, eli noin 6,4 miljoonaa.

Väestökirjanpidolla on Suomessa pitkät perinteet. Ruotsin vallan alla 1550-luvulta on vakiintunut käytäntö pitää luetteloita asekelteisistä miehistä ja 1634 taas henkikirjoja alun perin veroja varten. Kirkonkirjojen pitäminen syntyneistä, vihityistä ja kuolleista koko maassa säädettiin kirkkolakiin vuonna 1686. Vuoden 1970 loppuun evankelis-luterilainen ja ortodoksinen kirkko pitivät kirjaa jäsenistään. Vuosina 1919–1970 pidettiin myös siviilirekisteriä kirkkokuntiin kuulumattomista. Tällainen hajautunut, kaksinkertainen järjestelmä oli kuitenkin monella tapaa ongelmallinen ja Väestörekisterikeskus perustettiin 1969 ylläpitämään väestökeskusrekisteriä ja ohjaamaan ja valvomaan väestökirjanpitoa. (Väestörekisterikeskus 2019)

On siis mahdollista, että vuosina 1917-1918 syntyneitä kirkkokuntiin kuulumattomia on jäänyt kirjaamatta varsinkin, kun samanaikaisesti sisällissota on myllertänyt yhteiskunnan instituutioissa, mutta tällaisten ”kadonneiden nimien” määrän pitäisi olla varsin pieni, eikä se täten vaikuttane merkittävästi tutkimukseen.

Aineistossa esiintyy 300 henkilöä, joille on listattu kaksi rinnakkaista eriasuista ensinimeä. Tyypillisimmin parissa esiintyy vierasperäinen ja suomalaistettu versio²⁰, mutta joissain tapauksissa esiintyy myös eri kirjoitustapoja²¹, erikielisiä nimiä²² tai eri versioita suomennoksesta²³. Koska ei ollut mitään selkeää perustetta päätellä kaikista tapauksista, onko jompikumpi henkilön virallisempi annettu nimi, päätin sisällyttää kummatkin variantit tutkimukseen. Näin varmistan, ettei oleellista nimiainesta jää tutkimuksesta.

Näitä ”rinnakkaisia nimiä” on aineistossa niin vähän, ettei se lopulta vaikuta merkittävästi tilastollisiin laskelmiin. Tällaisia merkintöjä esiintyi vuodesta 1917 alati vähenevissä määrin vuoteen 1952 asti, mutta vuoden ’42 jälkeen näitä oli kokonaisuudessaan vain seitsemän. Täten voidaankin olettaa, että on osaltaan 1946 säädetty etunimilaki vaikutti nimekisterin pitämiseen niin, ettei tällaisia merkintöjä enää tullut.

Aineisto koostuu grafeemeista, mutta tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavia ovat lähinnä foneemit. Tämä aiheuttaa joitain ongelmia, sillä vaikka suomen kielessä grafeemi-foneemi suhteet ovat pääosin varsin säännöllisiä (Pääkkönen 1991), aineistossa on myös vierasperäisiä nimiä ja kirjoitusasuja, joissa esimerkiksi ⟨y⟩:n foneettinen realisaatio onkin /j/ tai /i/. ⟨i⟩ tarkoittaa myös ajoittain /j/:tä ja toki konsonanttiryppäiden foneettisissa realisaatioissa on suurta vaihtelua. ⟨z⟩ ilmaisee yleensä /ts/:ää, mutta on mahdotonta tietää varmasti, koska se tarkoittaakin soinnillista alveolaarista frikatiivia.

Nimiin liittyvien epävarmuuksien takia en ole yrittänyt fonetisoida aineistoa, vaikka esimerkiksi etuvokaalien edellä esiintyvät ⟨y⟩:t voisikin yleensä tulkita /j/:ksi. Vierasperäiset nimet ja oudot kirjoitustavat ovat kuitenkin jokseenkin pieni osa aineistoa (<0.1%), joten niillä ei pitäisi olla suurta vaikutusta, paitsi tutkittaessa harvinaisia äänteitä.

²⁰ Elisabet/Liisa

²¹ Ola/Uula

²² Feodor/Heikki

²³ Maria/Maija

Aineisto sisälsi jonkin verran erikoismerkkejä²⁴. Nämä siivottiin pois prosessin alussa, ja yhdysnimet kirjoitettiin yhteen. Oli mahdotonta tehdä eroa yhteen kirjoitettujen ja väliviivalla kirjoitettujen yhdysnimien välille, joten nimistä poistettiin kaikki merkinnät kirjaimia lukuun ottamatta.

V.2 Metodologia

Tutkielman tutkimusmenetelmä on yhdistelmä kvantitatiivista ja kvalitatiivista. Aineisto on käsitelty kvantitatiivisin menetelmin päämääränä yksinkertaisesti aineistosta löytyvien piirteiden kuvaileminen ja esilletuominen. Aineistosta on poimittu grafeemien esiintymiä vuosittain eri sijainneista. Yksittäisten grafeemien lisäksi tutkittiin yleisempiä kategorioita kuten etuvokaalien, frikatiivien tai konsonanttien, määrää ja sijaintia sanoissa eri vuosina. Näin on mahdollista kartoittaa eri vuosina suosittuja äänteitä kussakin positiossa nimessä ja muutoksia näissä preferensseissä.

Analyysi toteutetaan Linux bash komennoilla ja Excelillä. Tietokanta itsessään on liian iso järkevästi Excelissä käsiteltäväksi, mutta Excel soveltuu hyvin datan graafiseen esittämiseen. Täten varsinainen datan käsittely suoritettiin Linuxissa ja datan muokkaaminen visuaaliseen muotoon taas pääosin Excelissä. Miesten ja naisten dataa käsiteltiin erikseen, sillä miesten ja naisten nimien suhteen täytyy ottaa eri tekijöitä huomioon (ks. II.1.3).

Kvantitatiivisen analyysin löydökset tutkin kvalitatiivisin menetelmin. Tutkielman kannalta kiinnostavaa ei ole pelkästään, minkälaisia muutoksia on tapahtunut, vaan myös miksi. Tutkielman teoreettinen viitekehys antaa työkaluja lähinnä yksittäisten foneettisten muutoksien taustalla vaikuttaneiden trendien havainnointiin, mutta myös osaltaan näiden trendien selittämiseen.

Muutoksia analysoidaan huomioiden kunkin vuosikymmenen oleelliset sosiaaliset muutokset ja niiden mahdolliset vaikutukset foneettisiin preferensseihin ja toisaalta nimenantoperusteisiin. Osaltaan huomioon myös muutokset nimien antoa säätelevään lakiin niin kohdin, kun se on relevanttia.

²⁴ Aineistossa esiintyivät erillisinä merkit ' * - . / ja `

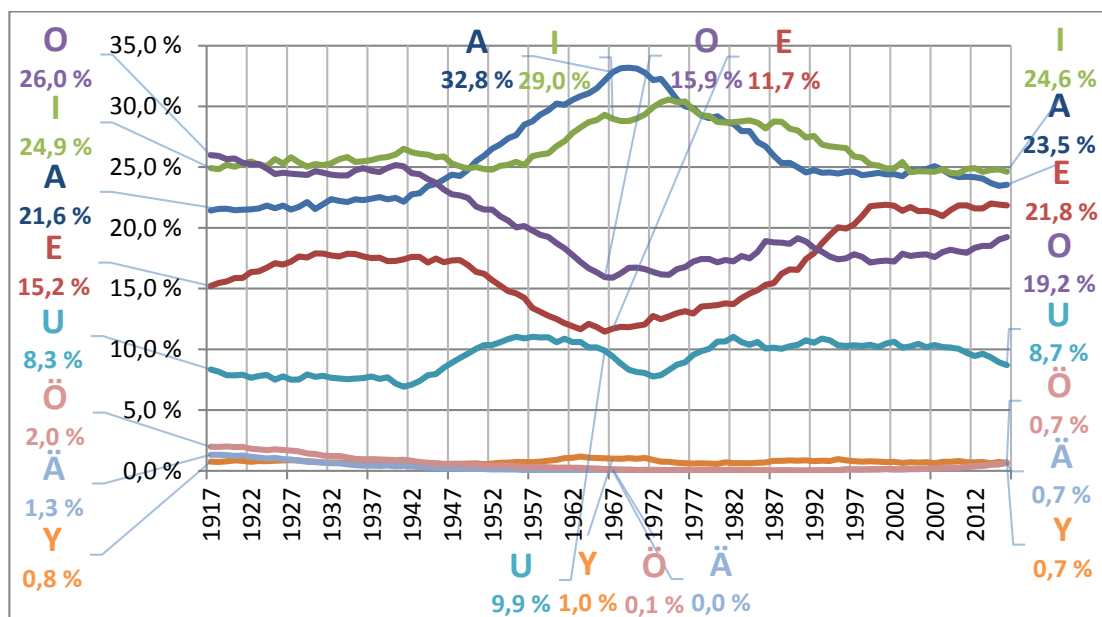
VI. Analyysi

Sanottakoon, että tässä luvussa on todella paljon taulukoita havainnollistamassa tuloksia. Valitettavasti jotkut niistä ovat myös niin isoja, että ne venyttävät sivuja, mutta kaikkien konsonanttien mahduttaminen yhteen taulukkoon ei muuten ollut mahdollista, ja usean rinnakkaistaulukon lukeminen oli liian hankalaa, joten tämä oli paras tähän löytämäni kompromissi.

Olen yrittänyt valikoida mahdollisimman relevantit ja havainnolliset taulukot, mutta kaikkia mahdollisuuksia en pysty tähän sisällyttämään. Täten liitteissä B ja C on lisätaulukoita niistä kiinnostuneille. Liitteessä B on miesten taulukoita ja liitteessä C naisten.

VI.1 Miesten nimistä yleisesti

⟨o⟩ oli yleisin grafeemi miesten nimissä vuonna 1917, jolloin varsinkin ⟨o⟩-loppuiset nimet olivat hyvin suosittuja. Tilanne lähti kuitenkin nopeasti muuttumaan ja ⟨i⟩ ohitti ⟨o⟩:n yleisimpänä grafeemina jo vuonna 1922. Osaltaan suomalaisten nimiasujen suosion kasvu näkyy ⟨a⟩:n, suomen yleiskielen yleisimmän grafeemin (Pääkkönen 1991), suosion merkittävässä nousussa 1940-luvulla.

vähäisesti. Näiden foneemien verrattainen muutos on sikäli kiinnostava, että vain ⟨y⟩ yleisty merkittävästi suurten ikäluokkien aikaan, kun taas ⟨ä⟩ ja ⟨ö⟩ saavuttivat juuri silloin suosion pohjansa. Tällöin kuitenkin suomalaiskantaiset nimet olivat erittäin suosittuja. Niissä ei vain juuri ole etuharmonisia vokaaleja²⁵.

Etuharmonisia vokaaleja käytettiin eniten tutkielman alkuaikoina, ja niiden käyttö laskee tasaisesti ajan kuluessa. Ennen 1940-lukua sekä ⟨ä⟩ että ⟨ö⟩ edustivat yli prosenttia koko nimistön vokaalistosta. Tämä johtunee osaltaan ruotsin kielen suhteellisesti vahvemmassa vaikutuksesta, sillä nämä äänteet esiintyvät myös ruotsin kielessä ja täten myös monissa ruotsalaisissa nimissä.

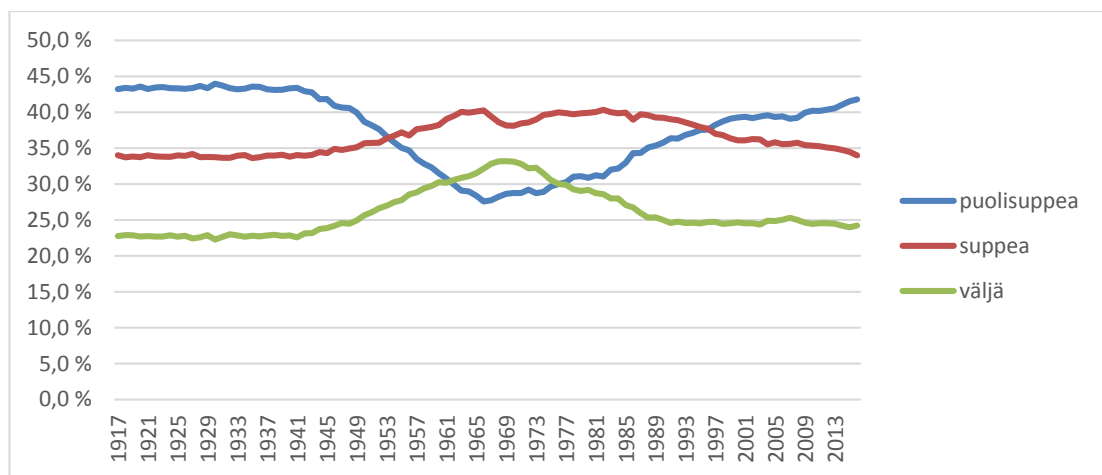
Toisaalta ei ole yllättävää, että kaikkien etuharmonisten vokaalien suosio laskee samanaikaisesti, sillä suomen vokaaliharmonia johtaa siihen, että grafeemit esiintyvät osaltaan yhdessä. Tältä pohjalta ⟨y⟩:n suosio 1960-luvulta olisi outoa, mutta aineistoa tarkemmin tutkimalla nämä esiintymät näyttävät olevan pääasiassa sananloppuisia ⟨y⟩:n esiintymiä nimissä kuten *Henry, Harry, Tommy, Tony*, jne. Nämä nimet esiintyvät jopa yhdysnimissä suomalaisten nimien kanssa, esimerkiksi *Tony-Pekka*, joten selkeästi niitä on käytetty kotoperäisesti. Aineiston pohjalta on mahdotonta sanoa, merkitseekö grafeemi ⟨y⟩ näissä nimissä foneemia /i/ lainakirjoitusasun mukaisesti, vai onko kyse yksinkertaisesti vierasperäisen nimen käyttämisestä suomen kielessä sellaisenaan.

⟨ö⟩:n vähäinen käyttö nimissä ylipäänsä on varsin loogista jo pelkästään siksi, että se puuttuu monista kielistä, joista suomeen on omaksuttu nimiä. Se on myös suomen tuorein grafeemi, ja sillä on jokseenkin negatiivinen sointiväri (ks. luku IV.1.4, Jääskeläinen 2015a:109). On vaikea uskoa vanhempien haluavan antaa lapsilleen nimiä, joihin liittyy vahva pejoratiivinen sävy. Aineiston alussa ⟨ö⟩ on kuitenkin suhteellisen suosittu, eikä tämä ole pelkästään nimen *Yrjö* ansiota. Muun muassa *Väinö* sekä *Björn* ja muutama muu ruotsalainen nimi ovat vahvasti edustettuina aineiston alkupuolella. Tältä pohjalta voisi olettaa, että foneemin negatiivinen sävy olisi osaltaan tuoreempaa perää. Onhan kuninkaan nimestä *Yrjö*kin tullut synonyymi oksennukselle.

Toisaalta varsinkin *Väinö* on yksi 2010-luvun suosituimmista poikien ensinimistä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö /ö/:n väri vaikuttaisi nimien suosioon ylipäänsä, sillä *Väinö* on ainoa etuharmoninen nykyisin suosittu nimi.

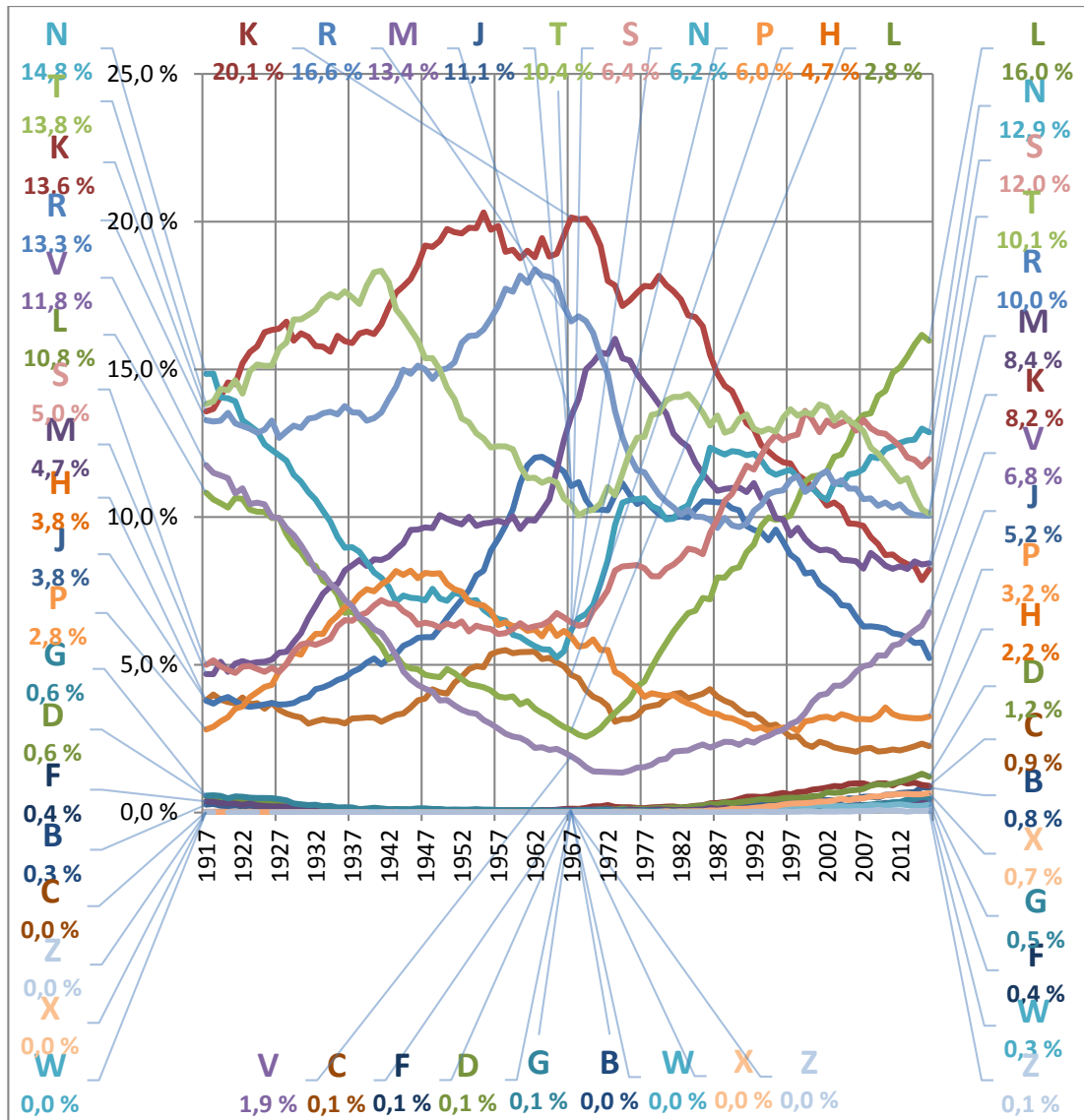
²⁵ ”Ääkkösiä”, ⟨y⟩, ⟨ä⟩ ja ⟨ö⟩.

Vaikuttaisi siis siltä, että se on poikkeus sääntöön. Todennäköisemmin nimi *Väinö* on vain niin tuttu, että se peittää nimen ekspressiivisen sävyn. Eihän sanaa *yö* pidetä myöskään tietääkseni mitenkään rumana, vaikka se koostuukin pelkästään etuharmonisista vokaaleista. Usein kuultu on vähemmän ekspressiivinen, ja *yö:n* sisältö lienee sävyä vahvempi assosiaatio. Ja toisaalta *Väinön* painollinen tavu on *Väi-*, jossa esiintyy ehkä vähiten pejoratiiviseksi koettu ja suomen vanhin etuharmoninen vokaali /ä/. (Austerlitz 1994:250-254.) *Väinön* suosionnousuun vaikuttanee myös osaltaan J. Karjalaisen vuonna 1996 julkaisema kappale *Missä se Väinö on?*

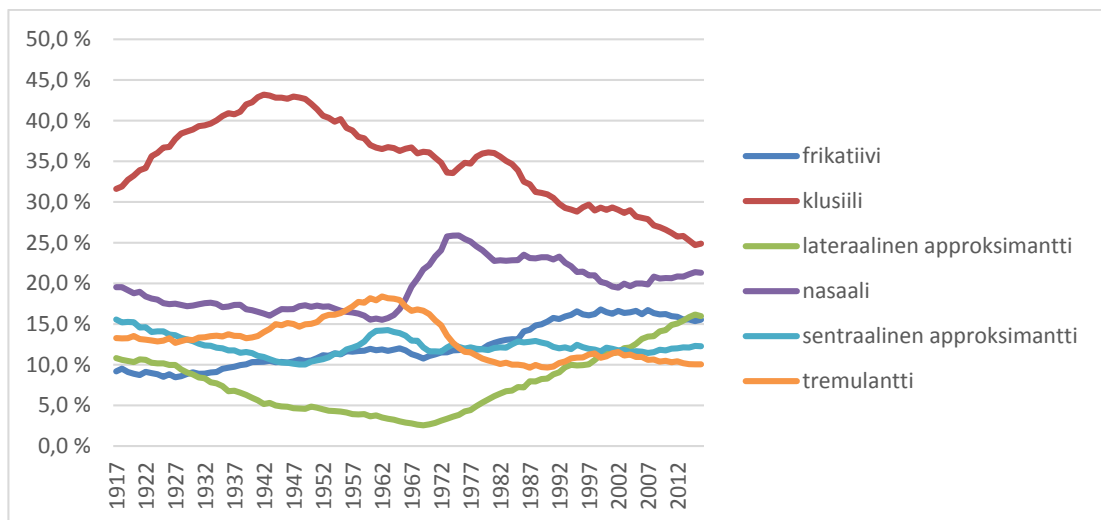

Kaavio 3. Vokaalit korkeuden mukaan

Kaaviossa 3 huomionarvoista on, kuinka vähän vaihtelua vokaalien korkeudessa tapahtuu. Toisaalta vokaaleissa ei ⟨o⟩:n suosion romahduksen lisäksi ylipäänsä näy esiintyneen kovin suurta vaihtelua miesten nimissä, mutta tässä huomataan vielä, kuinka eri vokaalien vaihtelu osaltaan kompensoi toisiaan. Toki on kuitenkin huomionarvoista, kuinka mainittu ⟨o⟩:n romahdus aiheutti sekä laveiden että suppeiden vokaalien esiintymissä piikin.

Kaavio 4. Konsonanttien suhteellinen osuus miesten nimissä vuosittain.

Kaavio 5. Konsonanttien vaihtelu ääntötavan perusteella.

Konsonanttien suhteen nykytilanne on myös varsin eufoninen. Suurten ikäluokkien nimissä ⟨k⟩ ja ⟨r⟩ olivat kaksi suosituinta grafeemia, mutta nyttemmin ⟨l⟩ ja ⟨n⟩ ovat ohittaneet ne. Myös ⟨s⟩, ⟨t⟩, ⟨r⟩, ⟨k⟩, ⟨m⟩, ⟨v⟩, ⟨j⟩ ovat jokseenkin suosittuja. ⟨h⟩ on yli prosentin käyttöasteen grafeemeista ollut tasaisin. Sen suosiossa ei ole ollut suuria piikkejä tai notkahduksia. Nyt se näyttää kuitenkin tehneen tilaa ⟨s⟩:lle.

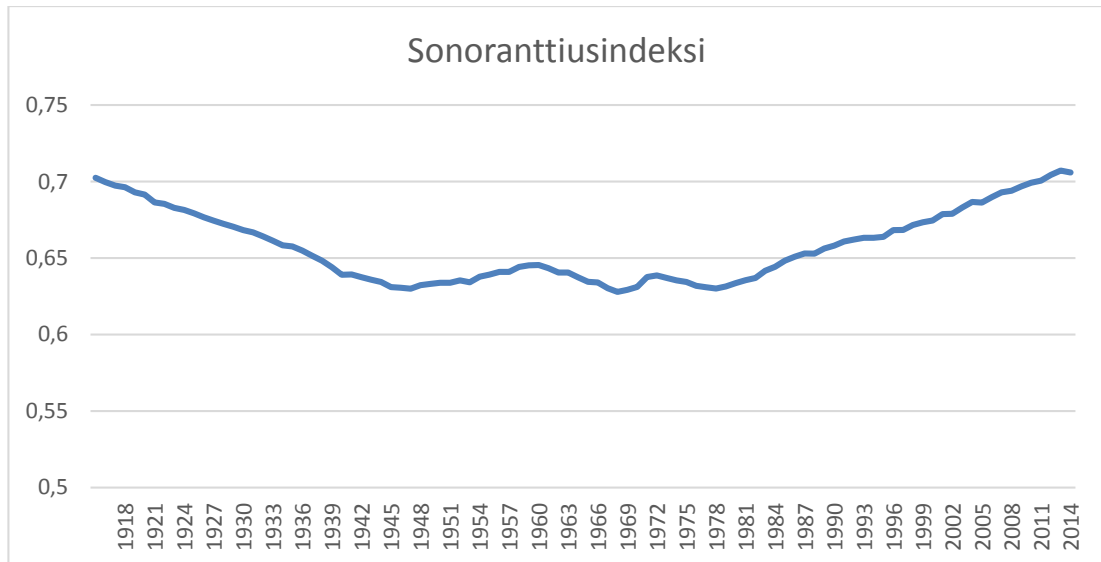
Grafeemeista, joiden esiintymisfrekvenssi on 2010-luvulla yli 5 %, viisi on approksimantteja tai nasaaleja ja neljä klusiileja, frikatiiveja tai tremulantteja. Huomionarvoista, tosin jokseenkin odotettavaa, on myös vierasperäisten grafeemien suosionvaihtelu. Ne ovat olleet tasaisessa nousussa 1980-luvulta alkaen. ⟨d⟩, ⟨c⟩, ⟨g⟩, ⟨x⟩, ⟨b⟩, ⟨f⟩ ovat joko tilaston ajalta huippukäyttöasteessaan tai tasoissa vuoden 1917 tason kanssa.

⟨t⟩, ⟨p⟩, ⟨r⟩ ja ⟨k⟩ saavuttavat kaikki peräkkäin suosionhuippunsa. Tämä näkyy piikkinä klusiilien suosiossa 1940–1950-luvuilla. ⟨t⟩:n huippu on vuonna 1942 (17,9 %), ⟨p⟩:n vuonna 1945 (8,19 %), ⟨k⟩:n vuonna 1955 (20,3 %) ja ⟨r⟩:n vuonna 1962 (18,39 %). Nämä ovat kaikki sävylytään kovia äänteitä, ja ne ovatkin sittemmin lähteneet laskuun. Samanaikaisesti ⟨n⟩, ⟨v⟩ ja ⟨l⟩ putoavat aineistonsa ajalta alhaisimpiin arvoihinsa. Sonorantimmista grafeemeista ainoastaan ⟨j⟩ on tällöin noususuhdanteessa. ⟨m⟩ on kyllä tasaisen suosittu, mutta sen nousu tapahtuu vasta tämän kaiken jälkeen samanaikaisesti ⟨n⟩:n kanssa.

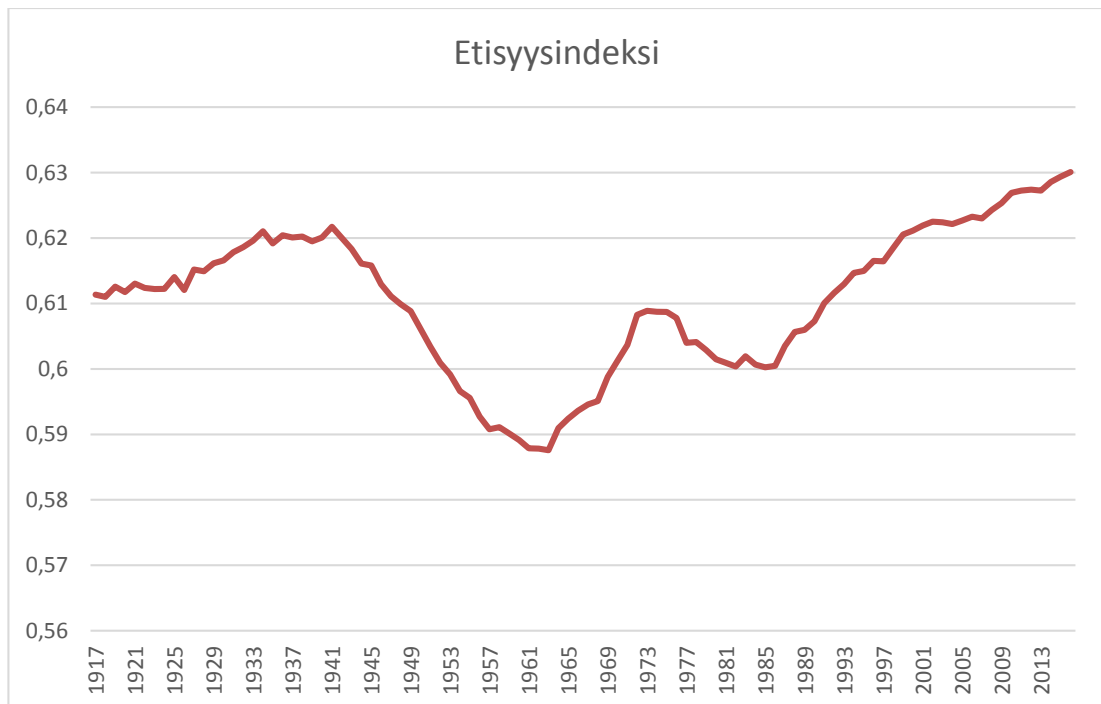
Vuoden 1917 tilanne on mielenkiintoinen, sillä silloin suosiossa on sekoitus koviin ja pehmeisiin nimiin viittaavia grafeemeja. Ekstrapolaimalla trendejä taaksepäin saa kuvan, jonka mukaan aineiston alku osuikin keskelle muutosta, jossa aiemmin suositut pehmeät grafeemit ovat laskussa ja kovemmat taas nousussa. Nämä trendit näkyvät hyvin sonoranttiusindeksin²⁶ muutoksissa (Kaavio 4). Myös etisyysindeksi²⁷ kertoo samanlaista tarinaa (Kaavio 5).

²⁶ Muodostettu luokittelemalla äänteet sonoranttihierarkian mukaisesti: klusiilin sonoranttius on 0, frikatiivin 0,25, nasaalin ja tremulantin 0,5, approksimantin 0,75 ja vokaalin 1.

²⁷ Muodostettu luokittelemalla äänteet etisyyden perusteella. Etuvokaalit sijoitettiin palataalin ja alveolaarin puoliväliin ja takavokaalit velaarin ja faryngaalien puoliväliin.

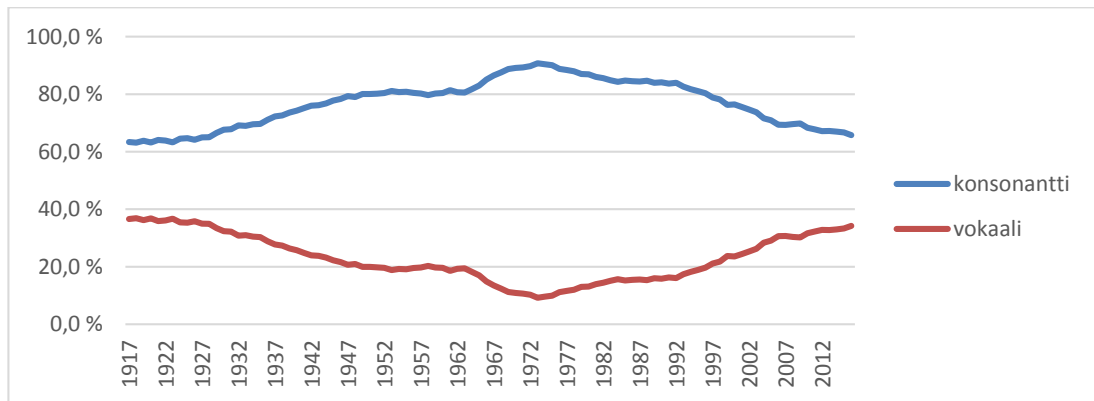
Kaavio 6. Miesten nimien grafeemien sonoranttiusindeksi aineiston ajalta

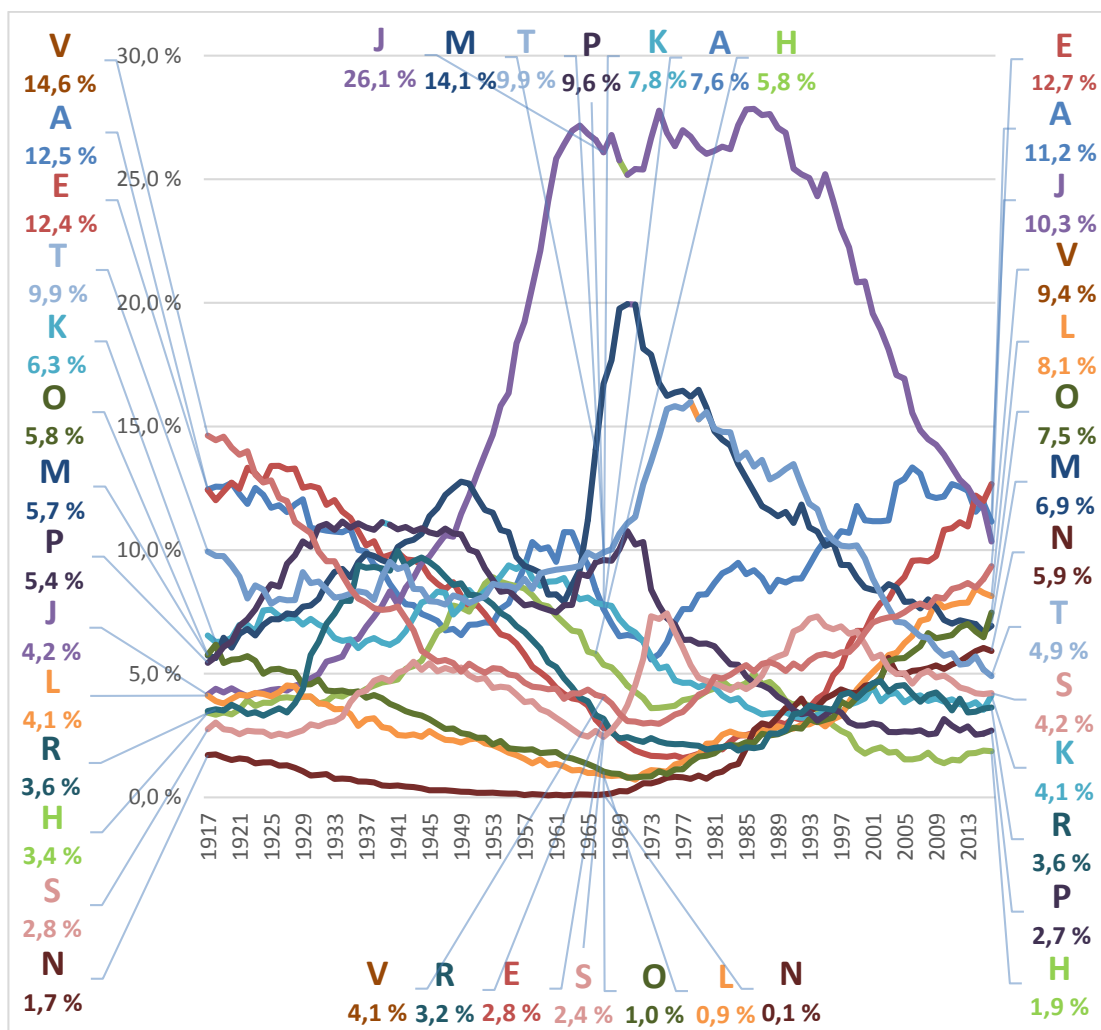
Kaavio 7. Miesten nimien grafeemien etisyysindeksi aineiston ajalta

Kummassakin indeksissä näkyy hyvin notkahdus 1950–1960-luvuilla ja nousu nykypäivää kohden. Indeksit eivät ole mitenkään tarkkaan suunniteltuja, sillä käytössä ei ollut tarkkoja mittauksia eri äänteiden suhteellisista sijainneista, mutta niiden on tarkoitus kuvata erityyppisten äänteiden vaihtelua yhdellä käyrällä. Sonoranttiusindeksi laskee melkein kokonaisen numeron, mikä on aika paljon, koska vokaalien arvo on vakio 1. Etisyysindeksissä vaihtelu on vähäisempää, mutta kuitenkin selkeää.

VI.1.1 Alkugrafeemit

Kaavio 8. Miesten ensinimien alkugrafeemit: vokaali/konsonanttijakauma.

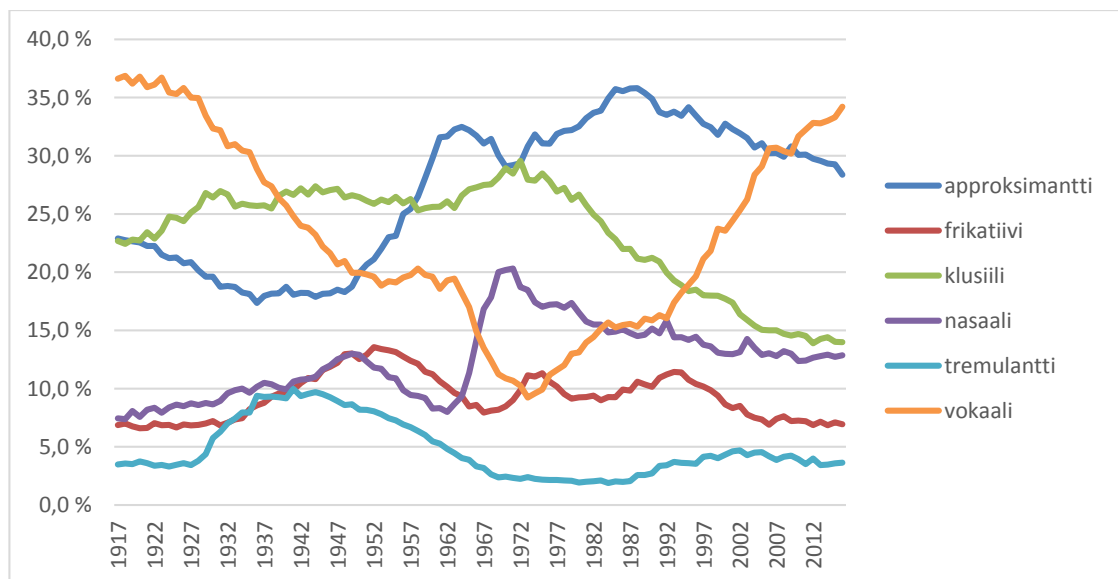

Kaavio 9. Miesten ensinimien 14 yleisintä²⁸ alkugrafeemia.

²⁸ Nämä 14 grafeemia kattavat keskimäärin n. 96,3% kunkin vuoden miesten nimien alkugrafeemeista. Huonoimman katteen vuonna 1918 kate on n. 92,5% ja parhaimman katteen vuonna 1975 kate on n. 98,4%.

Miesten nimet alkavat selkeästi useammin konsonantilla kuin vokaalilla. Neljäntoista yleisimmän grafeemin joukkoon mahtuukin vain kolme vokaalia. Vasta vuonna 2015 ⟨e⟩ ja ⟨a⟩ ovat ylittäneet ⟨j⟩:n yleisimpinä alkumerkkeinä. Tilanne vuosina 1917 ja 2016 on monessa suhteessa samankaltainen, mikä on osaltaan odotettavaakin, sillä monihuippuisten nimien suosionhuippujen väli on usein noin sata vuotta (Kiviniemi 2006:178-180, 203).

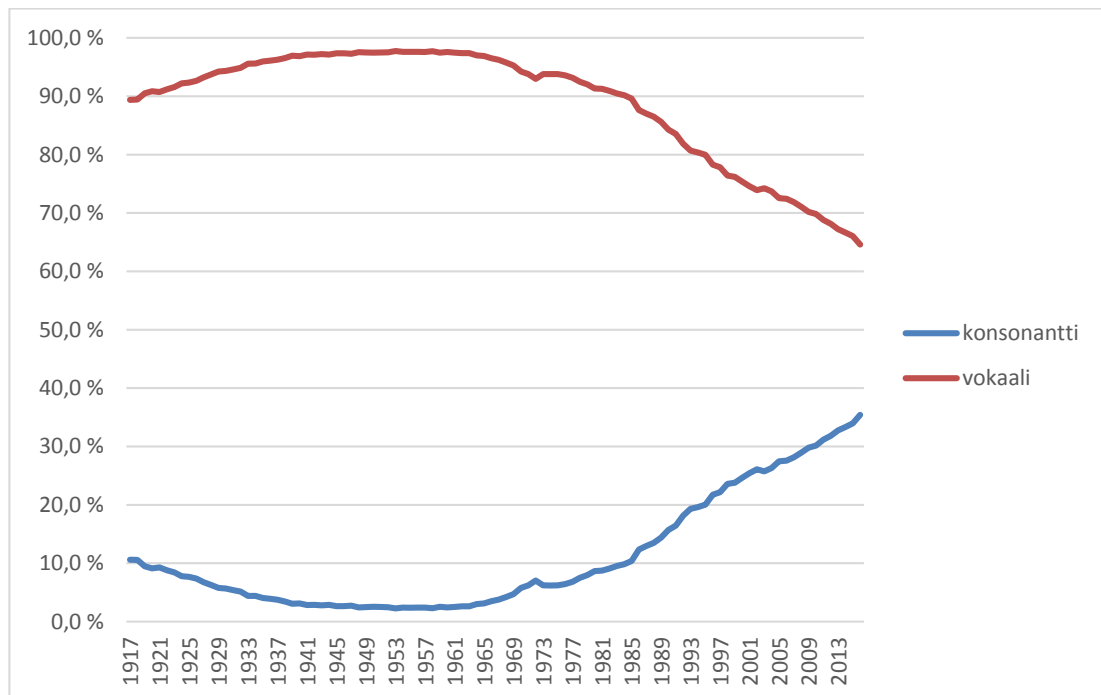
Sonoranttiutta ajatellen /a/ ja /e/ ovat täysiä vokaaleja, /j/ ja /v/ puolivokaaleja, /m/ nasaali ja /p/ ja /t/ klusiileja. Täten suosituimmat äänteet ovat miltei aina olleet korkeasti sonoranttisia, mutta tämä korostuu erityisesti nykypäivänä; sekä /t/ että /p/ ovat alasuhdanteessa, kun varsinkin vokaalit taasen nousevat. Kuitenkin seitsemän yleisintä äännettä kattavat vain pienen osan vuonna 2016 annetuista nimistä verrattuna esimerkiksi vuosiin 1960-1990: tämä johtunee pääosin eri nimien kokonaismäärän nopeasta lisääntymisestä.

Kaavio 10. Miesten etunimet ääntötavan mukaan

Kaavio 10 näyttää, kuinka vahvasti approksimantit ovat dominoineet miesten alkugrafeemeina. Vokaalialkuiset nimet olivat todella harvinaisia vielä 1960–1970-luvuilla, mutta ne ovat olleet ryhmänä suosituimpia aineiston alussa ja lopussa. Kaiken tyyppisiä äänteitä esiintyy tässä positiossa, mutta huomioitavaa on klusiilien suosion lasku ja approksimanttien nousu. Myös nasaalien suosio on huomionarvoinen.

VI.1.2 Loppugrafeemit

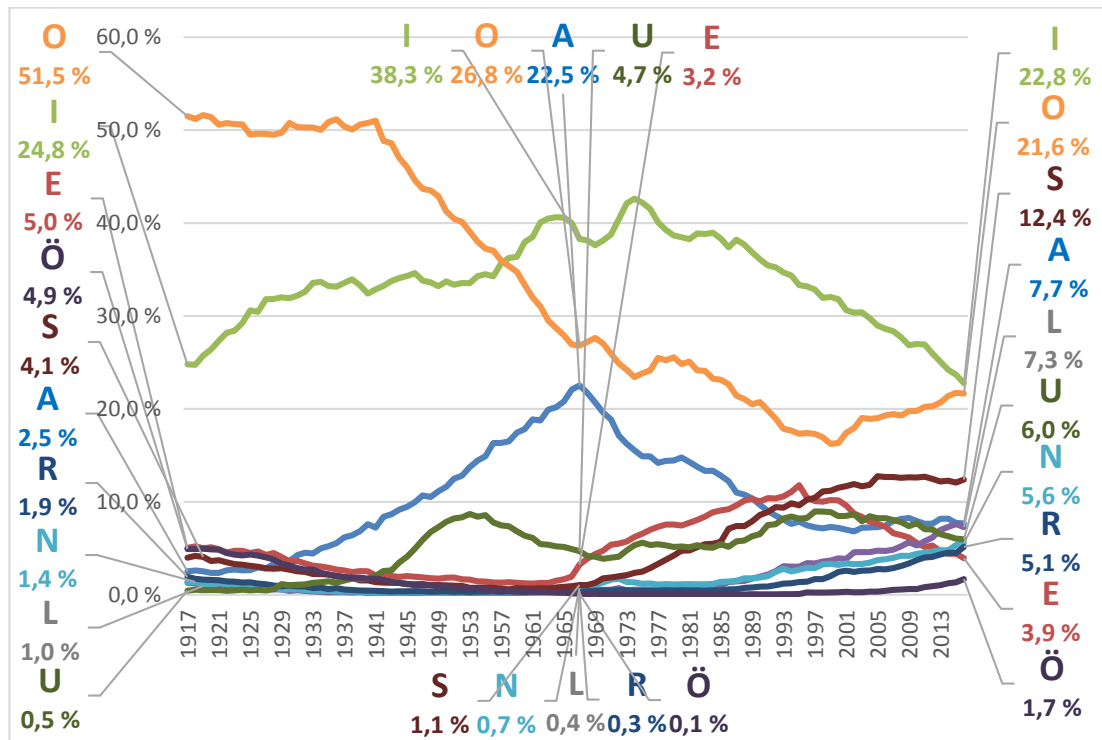
Kaavio 11. Miesten nimien loppugrafeemit: vokaali/konsonanttijakauma.

Konsonanttiloppuisten nimien osuuden kasvu on todella nopeaa. 60-luvulla alle 3% miesten nimistä loppui konsonanttiin. Nykypäivänä niitä on yli kolmannes. Tämä on yli kolme kertaa enemmän kuin edes vuonna 1917, jolloin ruotsalaisten nimien vaikutus oli kuitenkin vielä suhteellisen vahvaa. Tässä näkyy osaltaan suomen vokaaliloppuisuuden säännön heikkeneminen ja osaltaan vierasperäisten nimien suosio. Ruotsalaisissa nimissä tämä trendi on vallinnut jo pitkään (Aldrin 2014:176).

Kaavio 12 (alla) tarkentaa kuvaa. 1940-luvulle asti ⟨o⟩-loppuisuus dominoi täysin miesten nimissä: yli puolet nimistä loppui ⟨o⟩:hon. 1960-lukua kohden ⟨o⟩ menetti osuuttaan toisaalta ⟨i⟩:lle ja toisaalta ⟨a⟩:lle, jota taas ei 1920-luvulla vielä juuri käytetty miesten nimien lopussa. Mielenkiintoista on, ettei mikään muu grafeemi ⟨i⟩:n ja ⟨o⟩:n lisäksi yltänyt 1920-luvulla edes 5 % osuuteen. Useita oli kuitenkin 5 % ja 1 % välillä. ⟨a⟩, ⟨u⟩ ja ⟨e⟩ nousivat hiljalleen, yleiskieltä dominoiva ⟨a⟩ ensimmäisenä ja vahvimpana. ⟨u⟩ ja ⟨e⟩ nousivat parhaimmillaankin 10 % suosioon.

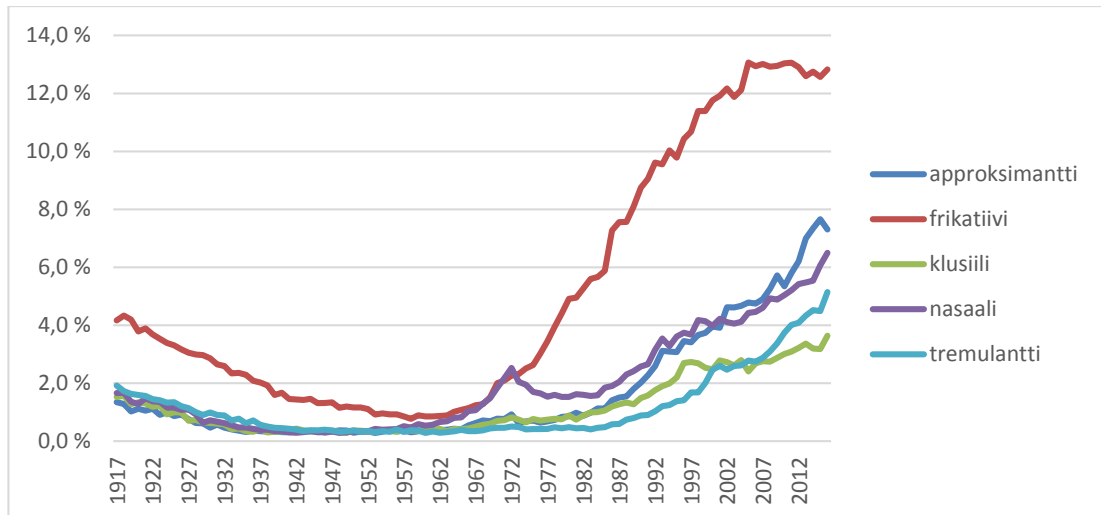
Loppukonsonanttien nousu alkoi 1990-luvulla. Ainoa loppukonsonantti, joka on ollut yleinen ja käytössä myös suomalaisiksi mielletävissä nimissä jo

pitkään, on ⟨s⟩. Se on esiintynyt mm. kotimaisissa varianteissa monista pyhimysnimistä kuten *Hannes*, *Matias*, *Klaus*, *Johannes* tai *Tuomas*. On kuitenkin mielenkiintoista huomata, että ⟨s⟩-loppuisia nimiä ei näköjään juuri annettu 1940–1950-luvuilla. 1990-luvulla ⟨l⟩, ⟨n⟩ ja ⟨r⟩ ovat myös alkaneet yleistyä loppugrafeemeina. ⟨n⟩-loppuisten nimien suosio on huomattu myös Yhdysvalloissa (Taylor 2014), joten kyse taitaa olla varsin laajasta ilmiöstä. ⟨l⟩ on jopa saavuttanut ⟨a⟩:n esiintymistiheydessä. Samalla vanhastaan paikkaa dominoineet äänteet ovat menettäneet suosiotaan ja nyt sekä ⟨o⟩ että ⟨i⟩ kattavat kumpikin enää reilun 20 % nimistä.

Kaavio 12. Miesten nimien kymmenen yleisintä²⁹ loppugrafeemia.

²⁹ Nämä kymmenen grafeemia kattavat keskimäärin n. 97,5% kunkin vuoden miesten nimien loppugrafeemeista. Huonoimman katteen vuonna 2016 kate on n. 94,1% ja parhaimman katteen vuonna 1939 kate on n. 99,4%.

Kaavio 13. Konsonanttien suhteellinen suosio loppugrafeemeina ääntötavan mukaan

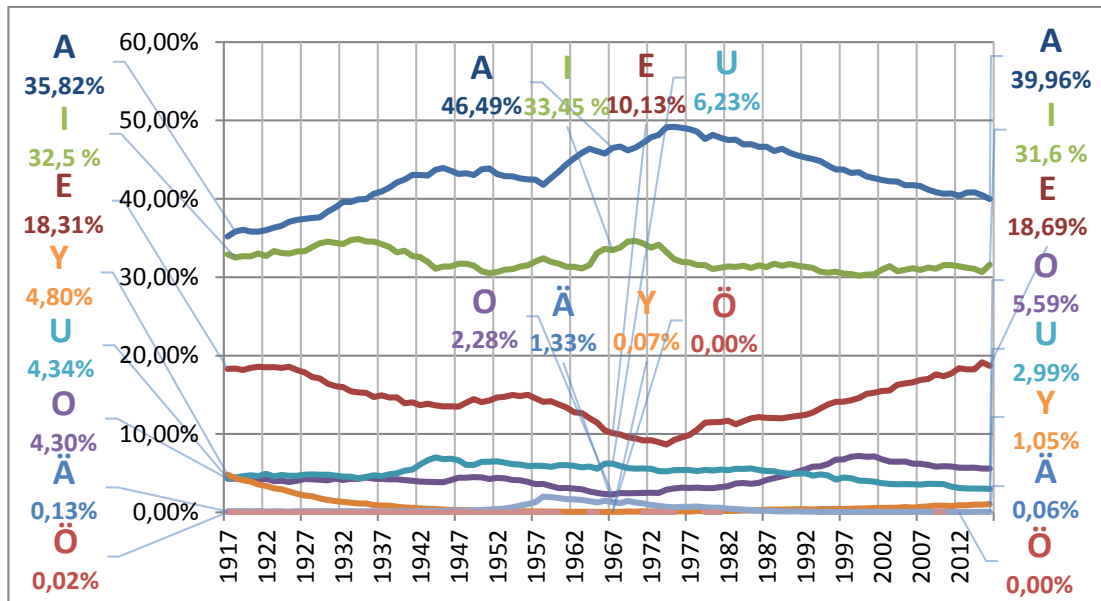
Ääntötavan mukaan jaoteltuna kaikki konsonanttityypit näyttävät nousevan suhteellisen tasaisesti. Frikatiivien, eli käytännössä ⟨s⟩:n, nopea nousu on ainut poikkeuksellinen ilmiö. Toki myös loppunasaalien piikki nasaalien suosionhuipun aikana 1970-luvulla on huomionarvoinen, mutta siltikin suhteellisen marginaalinen 2,5 %:n osuudella. Kuten on jo aiemmin mainittu, voidaan olettaa, että loppu-⟨s⟩ on suomalaisille luontevampi kuin muut loppukonsonantit. Loppu-⟨s⟩ ole mitenkään tavattoman harvinainen yleiskielen sanoissakaan.

VI.2 Naisten nimet pääpiirteissään

Naisten nimien vokaaligrafeemien suosiossa ei ole tapahtunut suuria muutoksia vuosien varrella. Suosituin grafeemi on aina ollut ⟨a⟩, ja sitä ovat seuranneet ⟨i⟩ ja ⟨e⟩. ⟨i⟩ ja ⟨e⟩ ovat tyypillisiä korkeita etuvokaaleja ilman pejoratiivisia sävyjä, kun taas ⟨a⟩:lla on varsinkin loppugrafeemina vahva rooli feminiinisten nimien koodaamisessa indoeurooppalaisessa nimistössä (ks. II.1.3). Toisaalta ⟨a⟩ on myös suomen selkeästi yleisin grafeemi ylipäänsäkin ja äännesymbolisesti neutraali, joten ehkä äänne on myös osaltaan tuttu ja turvallinen. ⟨ö⟩ on aina ollut todella harvinainen naisten nimissä, eikä sen esiintymiä ole kuin 325 koko naisten aineistossa sadan vuoden ajalta eli keskimäärin reilu kolme ⟨ö⟩:tä per vuosi.

Kaikkina vuosina ⟨ö⟩:tä sisältäviä nimiä ei ole edes annettu naisille, ja se on jopa harvinaisempi kuin suomen kielen ortografiaan kuulumaton ⟨é⟩. ⟨é⟩ esiintyy aineistossa 593 kertaa, lähinnä ranskaan pohjaavissa nimissä. Ainoat edes jokseenkin yleiset ⟨ö⟩:n sisältävät naisten nimet ovat *Göta*, *Synnöve* ja *Hjördis*. Näistä vain *Synnöve* on asultaan suomen fonotaksin mukainen, joskin sekin kuulostaa ainakin

omaan kielikorvaani luontevammalta ruotsalaisittain /syn.NÖ.ve/ kuin suomalaisittain /SYN.nö.ve/. Asultaan suomenkielisissä nimissä ⟨ö⟩ esiintyy lähinnä loppuvokaalina nimissä kuten *Päiviö* ja *Heliö* sekä uudemmassa nimessä *Tyttö*.

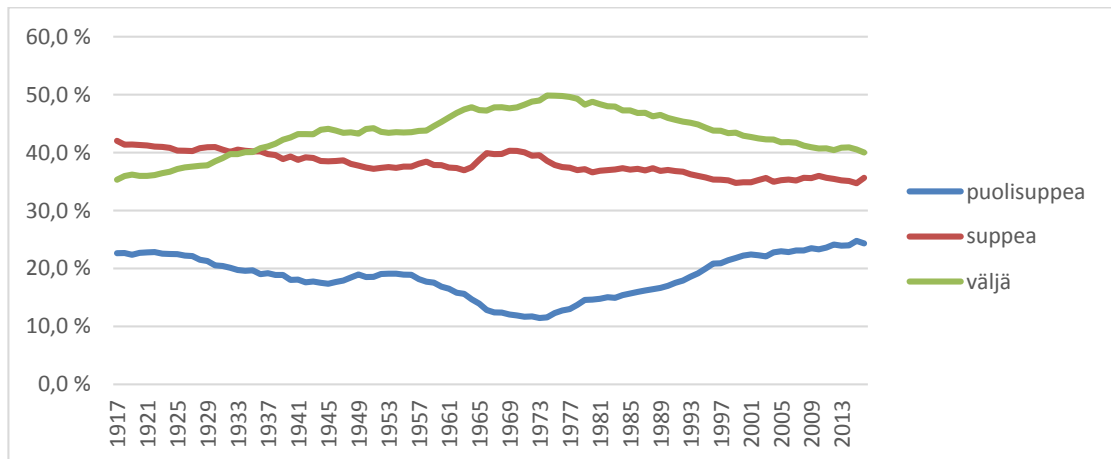
Kaavio 14. Vokaalien suhteellinen osuus naisten nimissä vuosittain.

⟨ä⟩ on jokseenkin mielenkiintoinen, sillä se on ollut verrattain suosittu suurten ikäluokkien aikaan. Sen osuus ei ole noussut paljoa yli 0,1 %:n ennen vuotta 40. Grafeemin suosion kasvu perustuu selvästi neljään nimeen: *Heljä*, *Helinä*, *Päivi* ja *Säde*. Sinällään suosio ei ole yllättävää: /ä/ on etuvokaali, joka toisaalta yhdistetään /a/:han. /a/ on perinteisesti hyvin vahva feminiinisissä nimissä, ja etuvokaalit ovat frekvenssikoodin perusteella feminiinisempiä kuin takavokaalit. Kuitenkin suomen kielessä /ä/:llä on monissa tapauksissa jokseenkin pejoratiivinen sävy (tarkemmin IV.1.4). Ehkä näissä tapauksissa se kumoutuu sanaan assosioituvan lekseemin kautta. *Säde* ja *Helinä* ovat itsessään lekseemejä, joilla on esteettinen referentti, ja *Päivi* ja *Heljä* ovat vain yhden foneemin päässä sanoista *Päivä* ja *Hellä*.

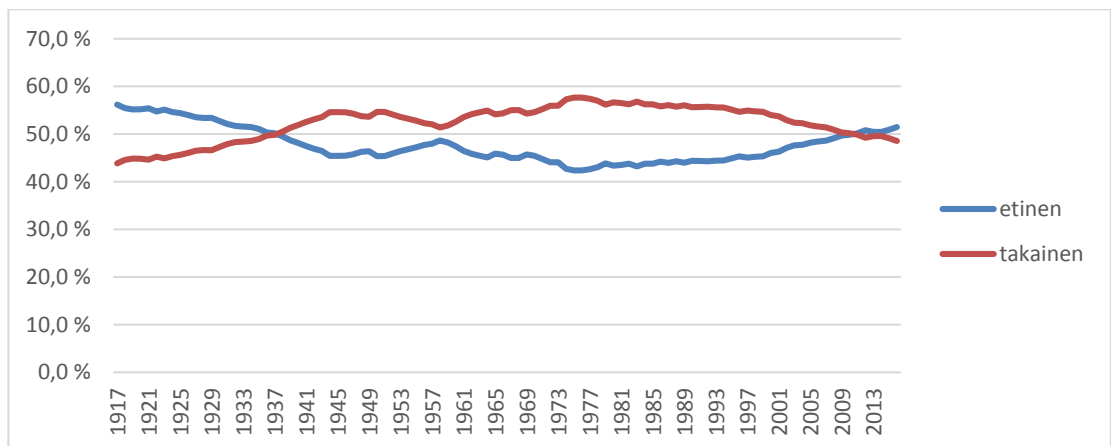
Lienee myös huomioimisen arvoista, että ⟨a⟩:n suosio nousi merkittävästi suurten ikäluokkien aikaan, mutta laski sen jälkeen takaisin kohti vuoden 1917 tasoa. Muutos ei ole valtava, mutta kuitenkin merkittävä. ⟨e⟩:n muutos on päinvastainen, ja näyttääkin perustellulta väittää, että ⟨e⟩ menetti alaa ⟨a⟩:lle vuosien 1930–1990 välisenä aikana. Myös pyöreät takavokaalit ⟨u⟩ ja ⟨o⟩ ovat vaihdelleet keskenään suosiossa; 1917 ne olivat tasoissa, 1940–1980 ⟨u⟩ oli selvästi suositumpi ja nykypäivänä ⟨o⟩ taas on kirkkaasti ohittanut ⟨u⟩:n.

⟨y⟩ ei koskaan toipunut suosionmenetyksestään pian itsenäisyyden jälkeen. Nimenomaan pitkä /y:/ esiintyi paljon esimerkiksi nimissä *Tyyne*, *Tyyne* ja *Lyyli* ja toisaalta sanaloppuinen ⟨y⟩ esiintyi nimissä kuten *Fanny*, *Betty* ja *Jenny*. Myös *Sylvi* ja *Sylvia* olivat hyvin suosittuja. Ehkä tähänkin muutokseen vaikuttaa osaltaan etuharmonisiin äänteisiin mahdollisesti liittyvä negatiivinen sointiväri.

Tosin nykypäivänä juuri nuo samat nimet ovat tulossa takaisin, mutteivät muodosta vielä läheskään yhtä suurta osaa koko nimistöstä kuin vuonna 1917. Toisaalta täytyy muistaa, että nykypäivän suosituimmat nimet ovat huomattavasti harvinaisempia kuin esimerkiksi 1920-luvun suosituimmat yksinkertaisesti jo nimien kokonaismäärän takia (Kiviniemi 2006, 204-205). ⟨y⟩-grafeemin suosio ylitti 1 %:n rajan vuonna 2015 ensimmäistä kertaa miltei sataan vuoteen, mutta suosion kasvu on hidasta: 0,29 %:sta vuonna 1986 1,05 %:n vuonna 2016, eli 0,76 prosenttiyksikköä 30 vuodessa, noin 0,025 prosenttiyksikköä vuodessa. Suhteellinen muutos on toki valtava, mutta absoluuttisesti grafeemin osuus on edelleenkin marginaalinen.

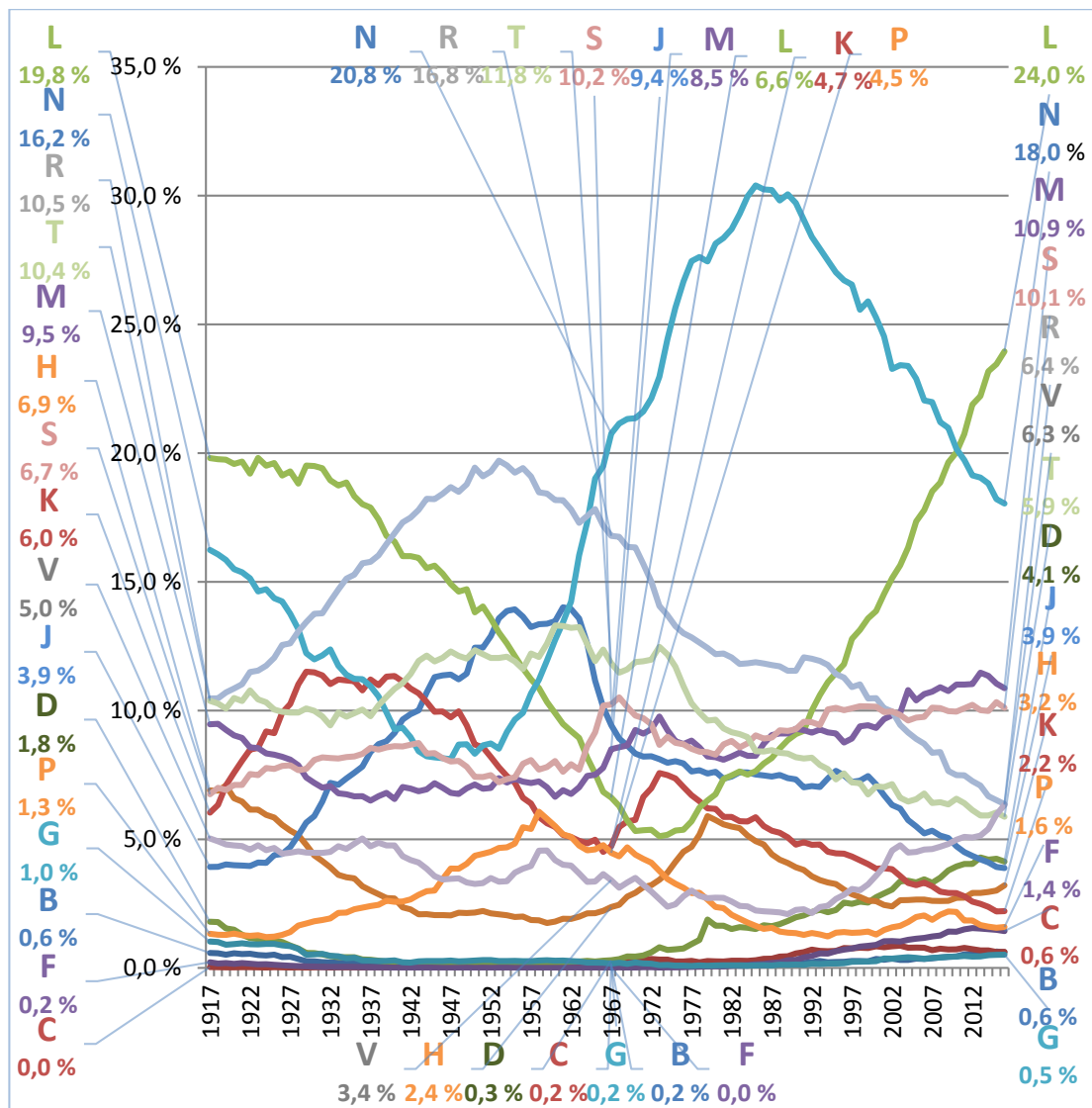
Kaavio 15. Naisten nimien vokaalien korkeus

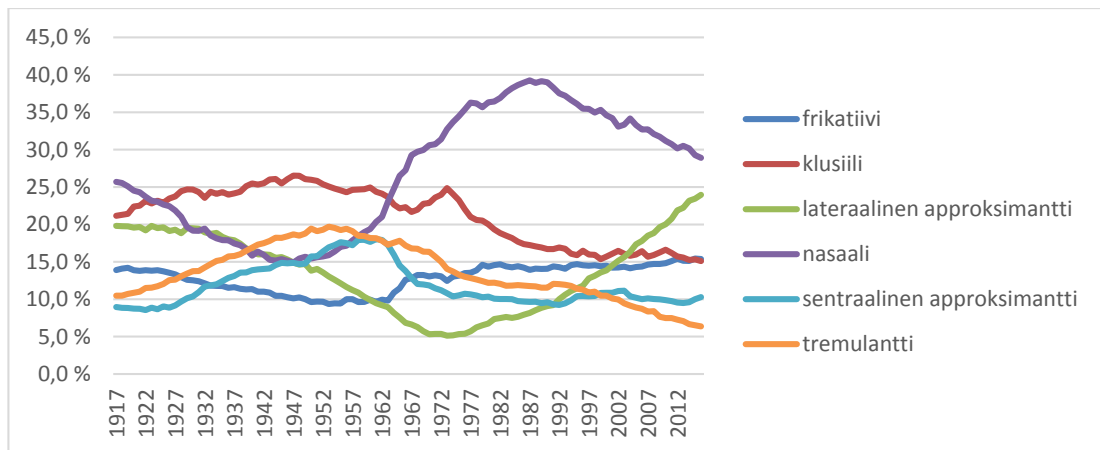
Kaavio 16. Vokaalit etisyyden mukaan

Vokaalikaaviot naisten nimistä eivät ole kovin kiinnostavia, sillä ne lähinnä näyttävät, kuinka vahvasti ⟨a⟩:ta suositaan. Nämä kaaviot kuitenkin havainnollistavat osaltaan myös frekvenssikoodin ennustamaa suppeiden ja etisten vokaalien vahvaa roolia naisten nimissä. Ne olivat yhteensä väljiä ja takaisia suositumpia ⟨a⟩:sta huolimatta vielä 1930-luvulle asti, ja etiset vokaalit ovat taas ohittaneet takaiset nyt 2010-luvulla.

⟨a⟩ näyttää assosioituvan suomalaisittain feminiinisyyteen, sillä vuoden 1929 nimipäiväalmanakkauudistuksen jälkeen (Saarelma-Paukkala 2017, 29-30) annettiin pääosin suomalaisia tai suomalaistuneita vierasperäisiä nimiä (Kiviniemi 2006, 265). ⟨a⟩:n suosion vahvin kasvu ajoittuu tähän murrokseen. Kuten Perttula (2013b) huomioi, sana *nainen* sisältää myös ⟨a⟩:n, joka myös vaikuttanee ⟨a⟩:n feminiiniseen assosiaatioon.

Kaavio 17. Konsonanttien suhteellinen osuus naisten nimissä vuosittain.

Kaavio 18. Naisten nimien konsonantit ääntötavan mukaan

Konsonanttien vaihtelu on naisten nimissä ollut huomattavasti vahvempaa kuin vokaalien. Suosituimmat äänteet ovat aina tosin olleet vahvasti sonoranttisia, mutta vahvasti suomalainen, ainakin nykyisin jossain määrin negatiivisen sävyinen ⟨r⟩ (Perttula 2013a:92-93, Luku IV.1.4), on 1940-luvulla noussut jopa suosituimmaksi konsonantiksi kymmenen vuoden ajaksi ennen vajoamista marginaalisten konsonanttien joukkoon.

Sonoranttihierarkian ennustuksien mukaisesti joko ⟨n⟩ tai ⟨l⟩ on säännöllisesti ollut suosituimpien grafeemien joukossa koko aineiston ajan, mutta 2010-luvulla niiden yhteenlaskettu suosio on vielä poikkeuksellisen korkea. Kummallakin on ollut varsin matala suosiopohja, ⟨n⟩:n tapauksessa vuonna 1945 ja ⟨l⟩:n tapauksessa vielä radikaalimpi putoaminen vuonna 1973. Nämä osuvat pääosin kovien grafeemien korkean suosion vuosiin. Toisaalta ⟨m⟩ on ollut suhteellisen tasaisesti 6,5 ja 11,5 % välillä koko aineiston ajan.

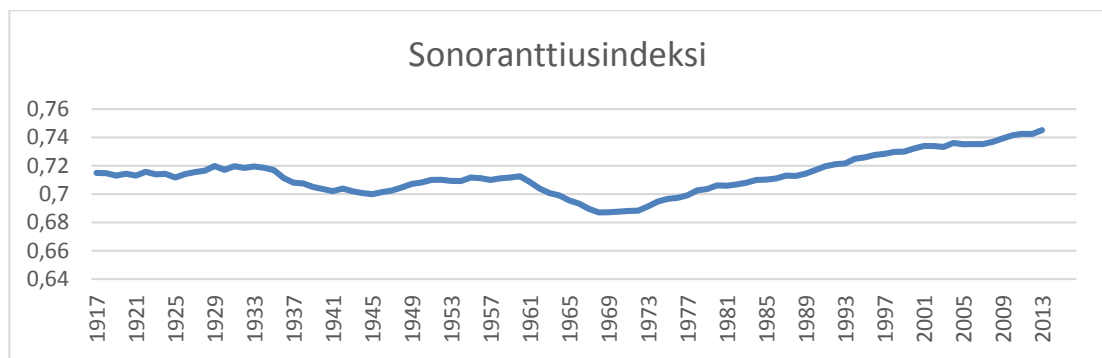
Klusiilien osuus on ollut suurimmillaan 1900-luvun alkupuolella. Nyt niiden osuus on kategorisesti laskenut. ⟨k⟩ oli varsin suosittu 1920–1940-luvuilla ja uudestaan 1970-luvulla, kun taas ⟨p⟩:n ainoa suosionhuippu osuu juuri suuriin ikäluokkiin. Suosituimpana niistä koko aikavälillä on ollut ⟨t⟩, joka säilyi suosiossa vielä ⟨k⟩:n laskun jälkeenkin, mutta nyt se on ollut hiljaisessa, mutta tasaisessa laskussa 1970-luvulta lähtien. ⟨s⟩ taas on ollut varsin tasaisesti 10 % tuntumassa miltei koko aineiston ajan. Alimmillaan ⟨s⟩:n suosio on ollut vuonna 1917, jolloin se oli 6,7 %.

⟨h⟩:n suosionhuippu taas oli vuonna 1917, eikä se ole koskaan yltänyt samalle 7 % tasolle, vaikka suosio nousikin ensin 1970-luvulla ja uudestaan

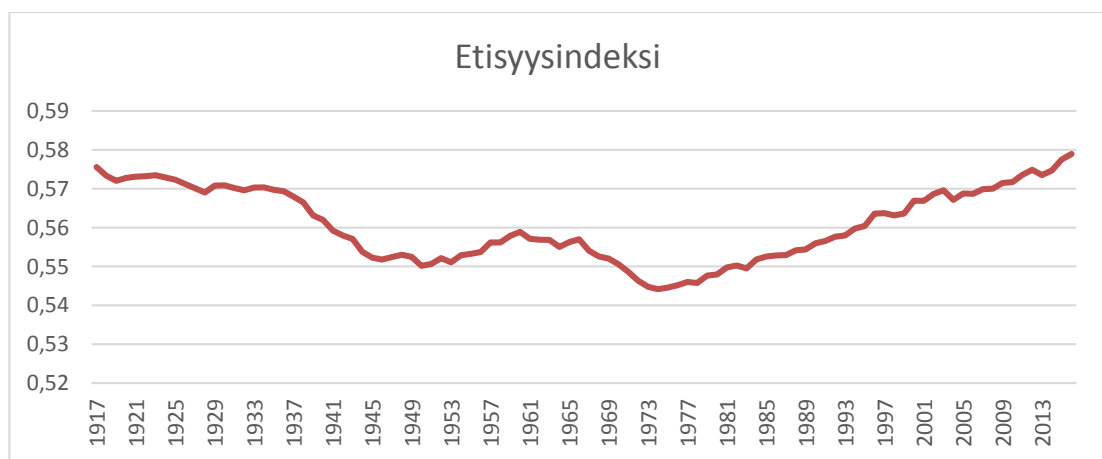
pikkuhiljaa taas 2010-luvulla. Sen esiintymistä rajoittavat tosin monien /h/:n sisältävien konsonanttityhtymien mahdottomuus, joten osaltaan sen suosion ei voikaan olettaa olevan yhtä korkea kuin vapaammin esiintyvillä konsonanteilla. Frikatiivien suosio ylipäänsäkin on ollut varsin tasaista. Ainoa poikkeus on pieni notkahdus 1950-luvulla.

Puolivokaaleista ⟨j⟩ on ollut reilusti suositumpi aina nykypäivään asti, mutta nyt 2010-luvulla ⟨v⟩ on mennyt siitä ohi. Osaltaan puolivokaalien määrää tällaisessa raa’assa frekvenssidatassa tietenkin rajoittaa fonotaksi, joka ei salli niiden esiintymistä muualla kuin tavun alussa, mutta siitä huolimatta ⟨j⟩ oli 1950–1960-luvuilla toiseksi suosituin konsonantti naisten nimissä.

Vierasperäiset konsonantit käyttäytyvät paljolti kuin miestenkin nimissä. Ne ovat suosituimpia vuosina 1917, oletettavasti ruotsin vaikutuksesta, ja 2016, nykyisen kansainvälistymisen johdosta.

Kaavio 19. Naisten nimien sonoranttiusindeksi³⁰

Kaavio 20. Naisten nimien etisyysindeksi³¹

³⁰ Laskettu kuin miesten vastaava

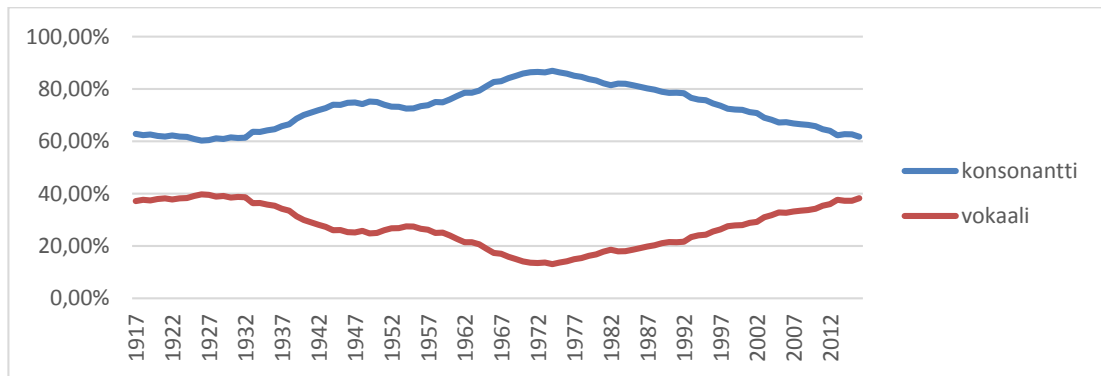
³¹ Laskettu kuin miesten vastaava

Indeksit käyttäytyvät suhteellisen odotuksen mukaisesti.

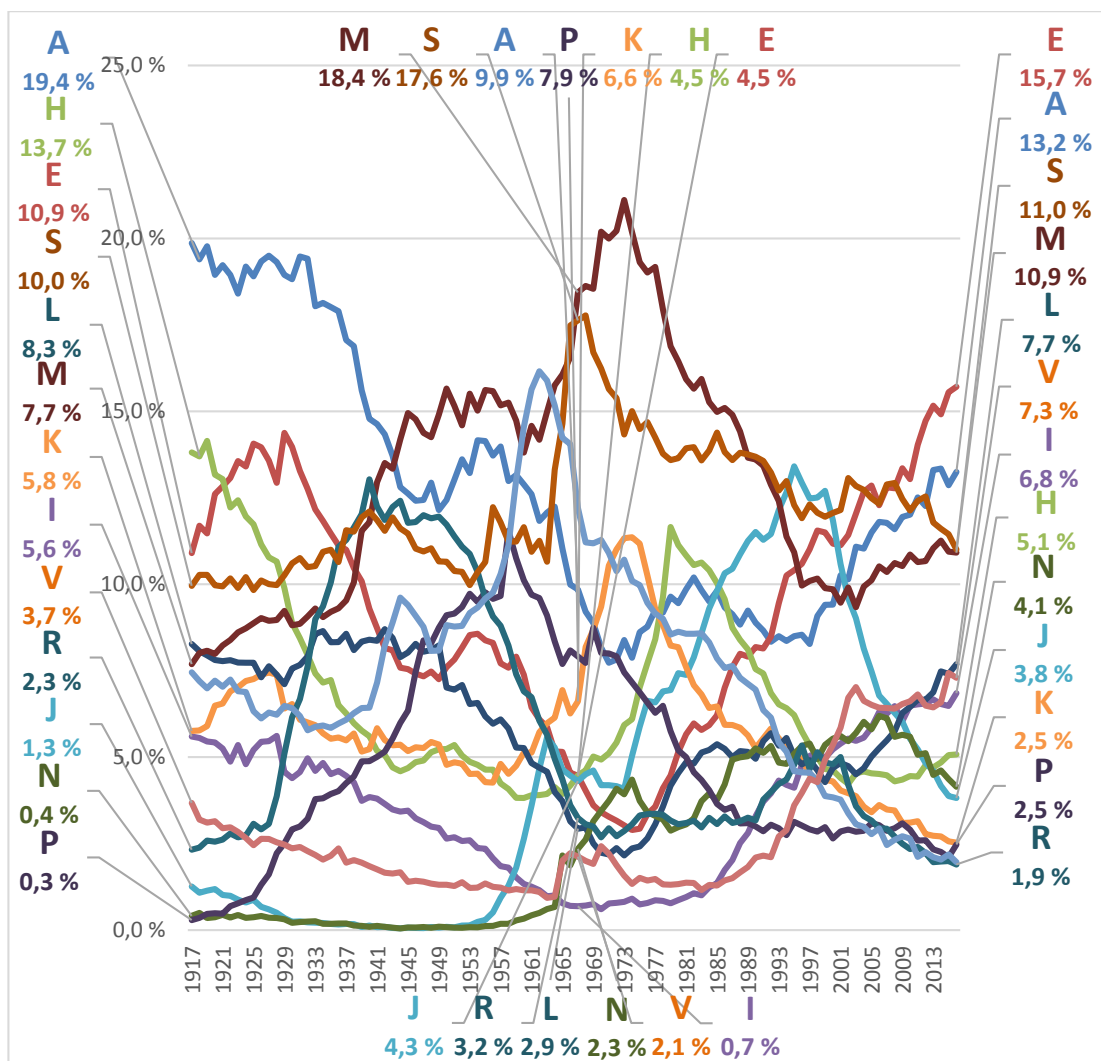
Sonoranttiusindeksin vaihtelu ei ole kovin suurta, kun taas etisyysindeksi on samaa luokkaa kuin miehillä. Etisyysindeksin käyrän arvot sijoittuvat jopa miesten käyrää alemmaksi, mikä olisi muuten yllättävää äännesymbolistisesta näkökulmasta, mutta selittyy kokonaisuudessaan grafeemilla ⟨a⟩. Mikäli ⟨a⟩ jätetään pois kummastakin aineistosta, naisten nimien etisyysarvo on selvästi miesten indeksiä korkeampi.

Sonoranttiusindeksi on erittäin korkea, kuten sonoranttihierarkian pohjalta on odotettavissa. Se ei myöskään vaihtelee niin paljoa kuin miehillä. Naisilla nimet säilyivät varsin sonorantteina sodan jälkeisinä vuosinakin, ja notkahdus tapahtui vasta 1970-luvun taitteessa.

VI.2.1 Alkugrafeemit

Kaavio 21. Naisten ensinimien alkugrafeemit: vokaali/konsonanttijakauma.

Kaavio 22. Naisten ensinimien 14 yleisintä³² alkugrafeemia.

³² Nämä 14 grafeemia kattavat keskimäärin n. 96,9% kunkin vuoden naisten nimien alkugrafeemeista. Huonoimman katteen vuonna 2010 kate on n. 94,2% ja parhaimman katteen vuonna 1978 kate on n. 98,1%.

Naisten nimissä on aina suosittu konsonanttialkuisuutta. Suosituimmillaan se oli 1970-luvulla, kun taas nykytilanne vastaa jokseenkin 1920-luvun tilannetta. Tässä ilmenevät osaltaan suurten ikäluokkien ja etenkin heitä seuranneen sukupolven preferenssit. Vastaavanlainen efekti näkyy miestenkin nimissä.

Sekä aineiston alussa että lopussa suosituimpia alkugrafeemeja ovat ⟨a⟩ ja ⟨e⟩. Nämä ovat kuitenkin ainoat vokaalit kymmenen suosituimman alkugrafeemin joukossa. Huomionarvoista on vokaalin ⟨i⟩ puuttuminen listalta, vaikka se on muuten hyvin yleinen naisten nimissä. Grafeemi on siis suosittu muissa positioissa kuin nimien alussa. Konsonanteista huomionarvoista on ⟨h⟩-alkuisten nimien erittäin huomattava määrä 1917 ja miltei yhtä suuri, hyvin terävä huippu 1979. ⟨h⟩ on kokonaisuudessaan suhteellisen vähän käytetty, joten se esiintyy poikkeuksellisen paljon nimenomaan alkukirjaimena.

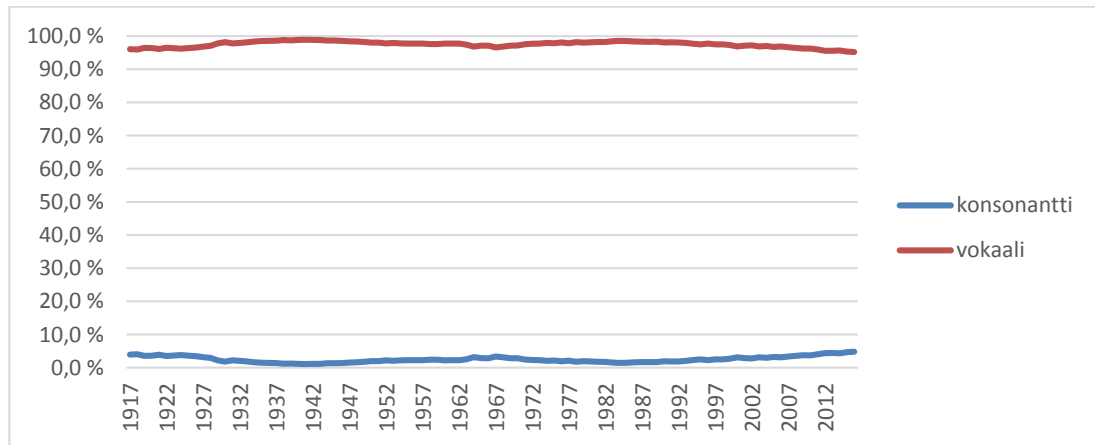
⟨k⟩-alkuisten nimien suosionhuippu on hyvin terävä ja osuu 1970-luvun taitteeseen. ⟨p⟩:n suosiokäyrä on samankaltainen, mutta suosiopiikki osuu noin kymmenen vuotta taaemmaksi. Suosituin klusiili oli ⟨t⟩, jonka suosiopiikki osuu taas näiden väliin ollen parin vuoden ajan jopa suosituin alkugrafeemi. Klusiilialkuiset nimet kokonaisuudessaan ovat siis olleet noin 1940–1980-lukujen piirre. ⟨r⟩ käyttäytyy melkein kuin neljäntenä klusiilina: sen suosiopiikki osuu kymmenen vuotta aiemmaksi kuin ⟨k⟩:n, jonka jälkeen sekin on vajonnut pikkuhiljaa pois. Sillä tosin oli lievä suosionnousu 2000-luvun taitteessa, mutta se kääntyi nopeasti takaisin laskuun.

⟨s⟩ ja ⟨m⟩ ovat olleet tasaisen suosittuja ohittaen pitkäksi aikaa jopa vokaalit ⟨a⟩:n ja ⟨e⟩:n. Kummatkin ovat tässä positiossa selkeästi yleisempiä kuin nimissä kokonaisuudessaan. Nasaalit jakautuvat sananalkuisesti hyvin vahvasti. ⟨m⟩ on suosituimpia naisten nimien alkugrafeemeja, kun taas ⟨n⟩ ei mahdu edes kymmenen suosituimman listalle. Ainoa alkugrafeemina jokseenkin usein esiintyvä approksimantti on ⟨l⟩ ja sekin on huomattavan harvinainen nimenalkuisesti verrattuna sen suosioon kokonaisuudessaan.

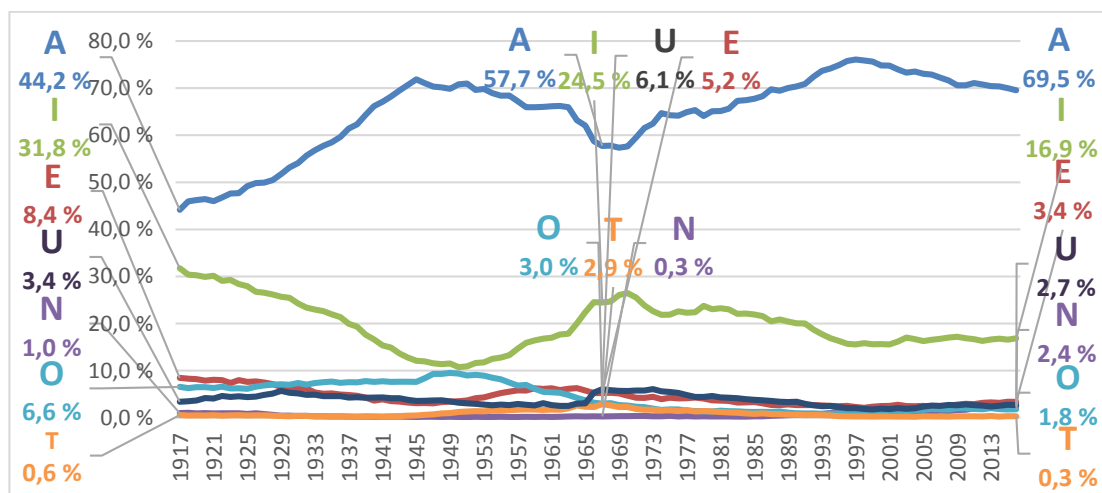
Yleistyksenä etisemmät äänteet näyttävät dominoivan alkugrafeemien listaa poikkeuksina naisten nimissä supersuosittu ⟨a⟩ ja parin huipun ⟨h⟩. Ja vaikka yleisesti se on selvästi suositumpi kuin ⟨e⟩, tässä positiossa ⟨a⟩ jää kauttaaltaan toiseksi. Klusiileistakin vähiten esiintymiä on ⟨k⟩:lla ja eniten ⟨t⟩:llä. Ehkä tässä on jonkinlaista symboliikkaa, jossa etiset äänteet sijoittuvat todennäköisimmin nimien

alkuun? Toisaalta ehkä alkutavun ekspressiivisyys korostuu painollisuutensa takia ja täten siellä esiintyvät useimmiten vahvimmin feminiiniset grafeemit. Tosin tällainen trendi vain korostaa kysymystä ⟨i⟩:n harvinaisuuden syistä.

VI.2.2 Loppugrafeemit

Kaavio 23. Naisten ensinimien loppugrafeemit: vokaali/konsonanttijakauma.

Kaavio 24. Naisten ensinimien seitsemän yleisintä³³ loppugrafeemia.

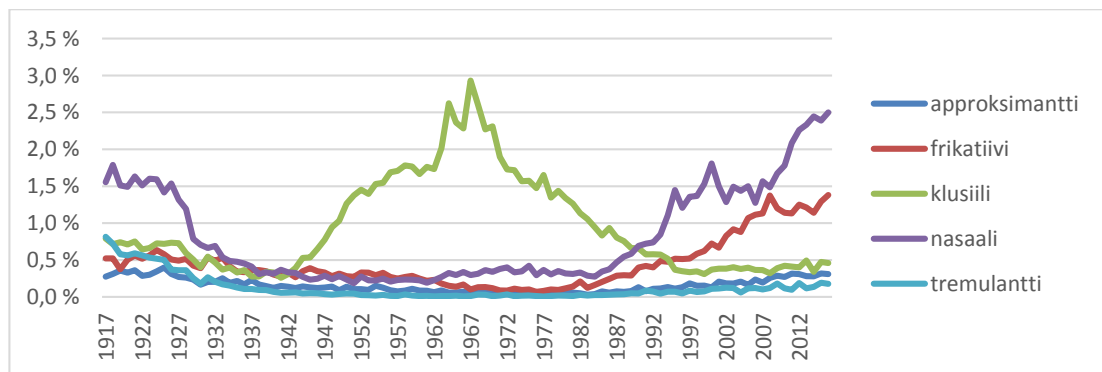
Loppugrafeemien suhteen naisten nimien tilanne on hyvin selkeä. Miltei koko aineiston ajalta yli puolet naisten nimistä ovat loppuneet ⟨a⟩:han ja miltei kaikki ovat loppuneet vokaaliin. Toisin kuin miesten nimissä, naisten nimissä ei ole havaittavissa suurta konsonanttiloppuisten nimien lisääntymistä. Näiden osuus on toki kasvanut 2000-luvulle tultaessa, mutta kasvu on ollut hyvin hidasta.

³³ Nämä seitsemän grafeemia kattavat keskimäärin n. 98,4% kunkin vuoden naisten nimien loppugrafeemeista. Huonoimman katteen vuonna 1917 kate on n. 95,9% ja parhaimman katteen vuonna 1972 kate on n. 99,7%.

Sinällään vaikuttaa äkkiseltään erikoiselta, että ⟨a⟩ on kasvanut noin voimakkaasti aineiston alusta; loppu-⟨a⟩:n feminiininen symboliikka nimissä on kuitenkin indoeurooppalaista perua (Cantor 2015a). Jostain syystä nimenomaan ⟨i⟩ on menettänyt alaa ⟨a⟩:lle, vaikka olisi voinut olettaa ⟨i⟩:n etisyyden ja suppeuden tekevän siitä feminiinisimmän loppugrafeemin.

Miltei kaikki naisten nimet siis loppuvat joko ⟨a⟩:han tai ⟨i⟩:hin, joista ⟨i⟩ on frekvenssikoodin perusteella feminiinisin ja ⟨a⟩ on perinteisesti feminiinijohdin monissa eurooppalaisissa kielissä ja sitä kautta myös siltä alueelta tulleista varsinkin latinaan pohjaavissa nimissä. Selkeästi kuitenkin suomalaiset ovat ottaneet feminiinisen loppu-⟨a⟩:n omakseen, sillä suomalaiskantaisten nimien kulta-aikaan 1950–1960-luvuilla ⟨a⟩:n suosio on ollut huipussaan. Osaltaan myös uudet tuontinimet loppuvat alkuperäisasussaan tyypillisesti ⟨a⟩:han. Trendin jatkuminen ei täten ole kovin yllättävää.

On huomionarvoista, että *Fanny*-tyyliset nimet eivät ole lopulta olleet tarpeeksi suosittuja tuomaan ⟨y⟩:tä kymmenen suosituimman. Toisaalta niiden suosionhuippu on lopulta aika lyhyt, joten tätä ei ehkä kannata pitää kovin yllättävänä. Ylipäänsäkin etuharmonisten vokaalien harvinaisuus korostuu hyvin näissä taulukoissa, joissa yksikään ei ole niin yleisimpien alku- kuin loppugrafeemienkaan joukossa, vaikka taulukot kattavat aina yli 95 % kaikista positioissa esiintyneistä grafeemeista.

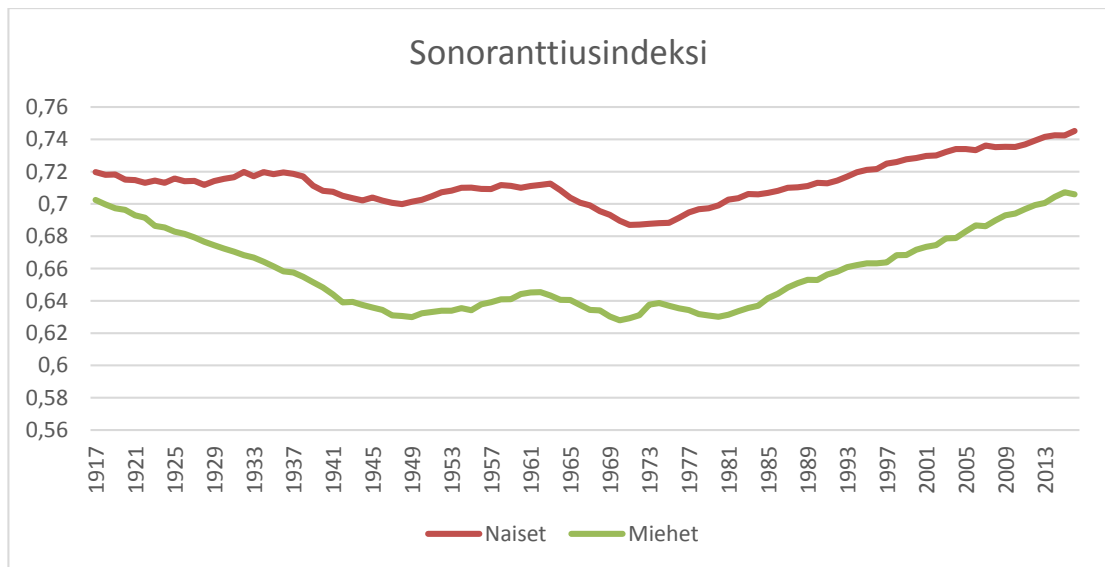
Kaavio 25. Konsonanttien jakauma naisten nimien lopussa.

Ainoat kymmenen yleisimmän listalle mahtuvat konsonantit ovat ⟨n⟩ ja ⟨t⟩, joista ⟨t⟩ esiintyi juuri suurten ikäluokkien aikaan ja ⟨n⟩ on pikkuhiljaa alkanut lisätä suosiotaan. Kummatkaan eivät ole koskaan ohittaneet edes harvinaisempia listan vokaaleja, mutta ne ovat kuitenkin selkeästi suosituimpia kuin muut konsonantit.

Kaaviossa 24 näkyy hyvin loppuklusiilien korostuminen 1940–1970 –luvuilla ja nasaalien korostuminen aineiston alku- ja loppuaikoina.

Frikatiiviloppuiset naisten nimet ovat alkaneet yleistyä 1980-luvulta eteenpäin. Ehkäpä miesten ⟨s⟩-loppuisten nimien yleisyys ja yleiskielessä esiintyvät ⟨s⟩-loppuiset sanat ovat osaltaan pohjustaneet tätä, vaikka kyse on vielä toistaiseksi hyvin marginaalisesta nimiryhmästä.

VI.3 Yhteneväisyyksiä ja eroja

Miesten ja naisten nimien grafeemien muutoksissa oli yhteneväisyyksiä aineiston aikana. Ehkä selkeimpänä yhteisenä trendinä on sekä naisten että miesten nimien maskuliinistuminen sodan jälkeen ja feminiinistuminen 2010-luvulla.

Jos hyväksymme ⟨a⟩:n konventionaalisesti feminiiniseksi, trendi feminiinisyyteen nimien äänneasussa on vielä vahvempi. ⟨a⟩ on ainut poikkeama etisyyden ja suppeuden suosion kasvuun, mutta mikäli sillä on konventionaalisesti feminiininen kaiku, se on osa trendiä, eikä suinkaan poikkeus. Osaltaan tämä saattaa olla osa länsimaista nimistönmuutosta, sillä Barry ja Harper (1995) huomioivat samanlaisen muutoksen amerikkalaisessa nimistössä. Maskuliiniset nimet ovat toki selkeästi maskuliinisempia kuin feminiiniset, mutta sekä feminiiniset että maskuliiniset nimet ovat feminiinistyneet.

Loppugrafeemien vaihtelun suhteen ero on kasvanut hyvin merkittäväksi. Vaikka konsonanttiloppuisuus on aina ollut naisten nimissä yleisempää, vielä 1970-luvulla ei ero miesten ja naisten nimien välillä ollut kovin iso. 2010-luvulla miesten nimen konsonanttiloppuisuudesta on kuitenkin tullut todella yleistä, kun taas naisten

nimissä konsonanttiloppuisuuden lisääntyminen on ollut todella hidasta. Jopa kolmasosa miesten nimistä loppuu nykypäivänä konsonanttiin, kun taas naisten nimissä osuus on edelleenkin alle 5 %, ja näistä esiintymistä yli puolet ovat <n>iä. Kyse on yhtenevästä trendistä ruotsin kanssa, jossa naisten nimet ovat pääasiassa vokaaliloppuisia ja miesten konsonanttiloppuisia (Aldrin 2014:176).

Osaltaan tähän vaikuttanee kansainvälisten nimien entistä suurempi osuus nimistöstämme (Kiviniemi 2006:265). Cutler, McQueen ja Robinson (1990:476-477) mainitsevat muun muassa englannin johtimia, joilla maskuliinisesta nimestä voidaan tehdä feminiininen versio. Nämä johtimet ovat miltei poikkeuksetta vokaaliloppuisia (ibid.), joten lainautuvista nimistä oletettavasti maskuliiniset nimet loppuvat useammin konsonanttiin.

Suomalaisissa nimissä <a>-loppuisuus on ollut niin vahva feminiinisten nimien symboli myös suomalaisten nimien aikakaudella, että pidän kuitenkin todennäköisempänä <a>-loppuisuuden konventionaalistumisen olevan naisten konsonanttiloppuisten nimien suosion tiellä. Mikäli sosiaalisesti <a>-loppuisuus mielletään vahvasti feminiiniseksi, siitä poikkeavat konsonanttiloppuiset nimet eivät kuulosta yhtä feminiinisiltä, eivätkä ne täten tunnu yhtä hyviltä vaihtoehtoilta ainakaan, jos haetaan selvästi naisen nimeä. On myös mahdollista, että koska miesten nimissä on kotoperäisiä vaihtoehtoja yksinkertaisesti vähemmän (Kiviniemi 2006:25), nyt yksilöllisyyden aikana niitä etsitään enemmän ulkomailta.

Tästä kuitenkin herää kysymys, mitä tapahtui maskuliiniselle <o>-lopulle. Vielä vuonna 1917 miesten nimien loppu-<o> oli suositumpi kuin naisten nimien loppu-<a>, mutta <o>:n suosio romahti, kun taas <a>:n suosio vain kasvoi. Ehkä osaltaan suomen kielen frekvenssit puuttuivat peliin vahvan suomalaistumisen aikaan. Romahdus ajoittuu sodan jälkeisiin vuosiin, joten taustalla voi olla siirtyminen toisenlaisiin nimiin.

Sekä miesten että naisten nimissä <i> kasvatti tällöin suosiotaan nimenomaan loppugrafeemina. <a> oli toisaalta myös nousussa, mutta <i>:stä tuli yleisin loppugrafeemi miesten ja toiseksi yleisin naisten nimissä. Frekvenssikoodin perusteella ei ole yllättävää, että <i>:on suositumpi miesten kuin naisten nimissä, mutta on yllättävää, että <i> on ollut niinkin suosittu miesten nimissä. Ehkä tämäkin selittyy äänteen yleisyydellä yleiskielessä. <i> on yleiskielen toiseksi yleisin äänne

heti ⟨a⟩:n jälkeen, eikä niillä kahdella ole paljoakaan eroa. Jos siis trendi on ollut kotoperäisiin grafeemeihin, kummankin äänteen nousu on hyvin ymmärrettävissä.

Puolivokaalien vaihtelu on myös mielenkiintoinen. Ne olivat selkeästi yleisempiä miesten kuin naisten nimissä kautta linjan, vaikka sonoranttihierarkian pohjalta olettaisikin näin sonoranttien äänteiden olevan yleisempiä naisten nimissä. Kuitenkin naisten nimissä puolivokaalit olivat jopa jokseenkin harvinaisia, kun taas miesten nimissä ne olivat pitkän aikaa yleisimpiä alkugrafeemeja.

Toisaalta odotuksen mukaisesti miesten nimissä esiintyi paljon enemmän obstruentteja ja tremulantteja kuin naisten, ja naisten nimissä taas approksimantit ja nasaalit olivat suosituimpia. Nykypäivänä tosin kummallakin sonorantit äänteet ovat vieneet tilaa obstruenteilta, mitä voisi pitää jo aiemmin mainittuna nimien feminiinistymisenä.

VII. Pohdinta

Tuntuu siltä, kuin äänteelliset muutokset olisivat osaltaan yhteiskunnallisen muutoksen peili. Sotien jälkeen on toisaalta suosittu kotimaisia, mutta toisaalta todella kovia äänteitä, kuten obstruentteja ja tremulantteja. Niin miesten kuin naistenkin nimissä näiden suosionhuippu osuu sodanjälkeiselle 40 vuoden jaksolle. Ehkä tosiaankin kovina aikoina annetaan kovia nimiä. Nominatiivinen determinismi itse asiassa jopa antaa perusteet tällaiselle nimeämiselle, vaikka kyse ei todennäköisesti olekaan ollut tietoisesta toiminnasta.

2010-luvulla pohjoisessa on pitkään vallinnut rauha, ja maailma on vähemmän väkivaltainen kuin koskaan (Pinker 2014). Tänä suhteellisen rauhallisena aikana pehmeät äänteet ovat hiljalleen lisänneet suosiotaan, kun taas kovien äänteiden suosio on miltei kauttaaltaan alhaisimmillaan koko aineiston ajalta.

Suomen kielelle vieraat grafeemit ja nimet ovat olleet kaikkein suosituimmillaan aineiston alussa ja lopussa. Toisaalta tämä vastaa nimien suosionhuippujen sadan vuoden sykliä (Kiviniemi 2006:178-179), joten osa siitä johtuu varmasti vanhojen nimien paluusta. Osasyynä lienee myös kuitenkin yhteiskunnallinen ulospäinsuuntautuminen. Vuonna 1917 Suomi suuntautui vahvasti vielä Ruotsin suuntaan, ja ruotsia puhuivatkin miltei kaikki etelässä tai lännessä asuvat tai yhtään korkeammalle koulutetut. Luonnollisesti ruotsin kielellä oli vahva vaikutus niin suomen kieleen kuin suomalaisen nimistöön ja suomalaisten

suosimaan äännemaailmaankin. Tätä kautta selittyy niin etuharmonisten vokaalien vahva edustus kuin suomalaisille vieraiden äänteiden suhteellinen yleisyys.

Nykyäänä taas maailma on internetin ja median takia lähempänä kuin koskaan, ja siitä on seurannut ennennäkemättömän vahva kansainvälistyminen (Ghemawat ja Altman 2019) ja varsinkin angloamerikkalaisen kulttuurin dominoiva asema kylmän sodan loputtua. Täten nykyäänä on oletettavaa, että nimistöön ja kieleen tulee vahvasti vaikutteita ulkomailta.

Voi olla, että ihmisten äänteelliset preferenssit ovat vieraiden kielten vaikutuksesta muuttuneet ja tämän takia suomalaisetkin kokevat nyt lännessä kauniiksi koetut äänteet kauniiksi. On vaikea uskoa yhdenkään vanhemman antavan lapselleen nimeä, josta ei pitäisi. Täten tuntuu rationaaliselta olettaa vanhempien antaneen lähinnä sellaisia nimiä, joista he ovat pitäneet, mutta heidän arvonsa ja painotuksensa lienevät vaihdelleet vaikuttaen myös heidän sosiaaliseen makuunsa.

Frekvenssikoodi, sonorantihierarkia ja suomen äänteiden väri yhdessä selittävät monien äänteiden suosiota sekä miesten että naisten nimissä. Sonorantihierarkian ja frekvenssikoodin perusteella piirretyt kuvaajat olivat paljolti samankaltaisia. Äänteiden väri selittää etenkin ⟨r⟩:n, ⟨y⟩:n, ⟨ä⟩:n ja ⟨ö⟩:n frekvenssikoodiin ja sonorantihierarkiaan pohjaavista odotuksista poikkeavan käyttäytymisen. Tuntuu, että näiden pohjalta pitäisi olla mahdollista rakentaa jonkinlainen indeksi, jolla voitaisiin numeroida äänteiden sävyä suomessa tarkemmin.

Joitain odottamattomia muutoksia aineistossa kuitenkin tapahtuu. Esimerkiksi ⟨a⟩:n suosiota varsinkin naisten nimissä ei näytä olevan mahdollista selittää muulla kuin suomen kielen frekvensseillä. Sama pätee ⟨i⟩:n suosioon miesten nimissä. Kummankin grafeemin suosio nousi vahvasti nimenomaan sodan jälkeen, jolloin suomalaiset ja suomalaisasuiset nimet olivat suosionsa huipulla. Tämä täytyisi ehkä ottaa huomioon nimenomaan äänteiden värissä. Mikäli ⟨a⟩:lla tosiaan on feminiininen sävy, se olisi myös mahdollista numeroida. Tällaisen indeksin rakentaminen käy tosin vaikeaksi, sillä eri äänteillä näyttää olevan erityyppisiä sävyjä. Ilmiön tarkempaan kartoittamiseen neurologiset menetelmät voisivat tarjota apua.

Etuharmonisten vokaalien harvinaisuus selittyy kahdella tavalla. Toinen on jo mainittu negatiivinen sointiväri. Täten ihmisillä ei liene halua antaa lapsilleen vakiintumattomia etuharmonisia nimiä. Tämä näkyy hyvin siinä, että esimerkiksi

Sartjärven (2011) tutkimista paljon varioiduista nimimuoteista *-ija* ja *-nja* ei juurikaan esiinny etuharmonisia variantteja *-ijä*³⁴ tai *-njä*.

Toisaalta on vähemmän kieliä, joista tuoda etuharmonisia nimiä maahan, sillä etuharmoniset vokaalit ovat Euroopan ja maailmanlaajuisesti varsinkin kirjoitusjärjestelmissä harvinaisia. Tämä on relevanttia, koska nimet tuodaan usein kieleen kirjallisen asun kautta, joten äänteet sopeutuvat uuden kielen kyseisiä grafeemeja vastaaviin foneemeihin. Täten, vaikka /æ/ onkin varsin yleinen esimerkiksi englannissa ja ranskassa, kielten ortografian mukaisesti se kirjoitetaan ⟨a⟩:na ja täten lainatuissa nimissä se on ainakin ääntynyt suomalaisittain /a/:na. Nykypäivänä englannin vaikutus on tosin niin vahva, etten pidä mahdottomana joidenkin käyttävän englannin kielistäkään ääntämystä.

Ainoat lähdekielet, joista etuharmonisia nimiä oikeastaan voisi suoraan tulla Suomeen, ovat siis *umlautilliset*³⁵ germaanisiet kielet kuten saksan kieli ja skandinaaviset kielet, mutta kulttuurikentässä ne eivät tällä hetkellä ole yhtä näkyviä kuin esimerkiksi angloamerikkalainen kulttuuri, eikä Suomessakaan ruotsin kieli ole tällä hetkellä kovin pidettyä etenkin nuoremman, nimiä antavan sukupolven keskuudessa (Pitkänen ja Westinen 2017:39-41). Täten on odotettavaakin, ettei ruotsalaisia nimiä suosita. Ja toisaalta ruotsissakin annetaan tällä hetkellä paljon angloamerikkalaisia nimiä, eikä *umlaut* esiinny kovinkaan paljoa (ks. luku II.3.1.1.1).

Näyttäisi siltä, että nimet ja kielen fonotaksi ovat muuttuneet samassa tahdissa sallivammiksi. Toisaalta tämä lienee tiedostettua kriteerien löyhempää tulkitsemista nimiä hyväksyvien taholta, sillä onhan heilläkin toki samankaltainen sosiaalinen maku kuin yhteiskunnassa yleensäkin. Tähän vaikuttaa varmasti tiedostamaton kielikorvan muuntuminen sääntöjä rikkovien yhdistelmien tullessa yleisemmiksi. Esimerkiksi *-nja*-pääte on periaatteessa suomen fonotaksin vastainen (alveolaarinen nasaali yhtyy eri ääntöpaikan konsonanttiin, palataaliseen /j/:hin) ja sitä noudattaneet nimet ovatkin olleet pitkään huomattavasti vähemmän suosittuja kuin *-ija*-päätteiset. Kuitenkin mitä pidemmälle kohti nykypäivää tulemme, sitä suositummiksi *-nja*-malliset nimet ovat tulleet *-ija*-mallisten nimien kustannuksella. (Sartjärvi 2011)

³⁴ *-ijä*-päätteisiä nimiä oli aineistossani yksi kappale vuodesta 1990 eteenpäin

³⁵ *Umlaut* tarkoittaa etuääntämystä ja sitä merkitään ¨-merkillä, eli vaikka ⟨ä⟩ on etisesti ääntyvä ⟨a⟩

Samaan aikaan kieleen tulee jatkuvasti lisää fonotaksia rikkovia lainoja, eikä sanoja enää mukauteta yhtä vahvasti suomen kieleen kuin aiemmin (ks. luku III). Tämä on todennäköisesti osaltaan edesauttanut myös miesten nimien konsonanttiloppuisuuden huomattavan nopeaa yleistymistä.

Alkugrafeemeista oli mielenkiintoista huomata nimenomaan /m/:n yleisyys. Tälle ei ole mitään fonotaktisia perusteita; periaatteessa /m/ voi esiintyä vapaasti vain yleisten sääntöjen rajoittamana. Kuitenkin jostain syystä se on yleinen alkukonsonantti sekä miesten että naisten nimissä, vaikkei muuten olekaan erityisen yleinen. Ylipäänsäkin etiset äänteet näyttävät olevan huomattavasti yleisempiä nimien alussa. Takaiset äänteet taas eivät yleisesti näy esiintyvän mitenkään huomattavan paljoa nimien lopussa, vaikka tietenkin naisten nimistöä dominoiva loppu-⟨a⟩ osaltaan luokin sellaista vaikutelmaa. Kuitenkin toiseksi yleisin loppugrafeemi myös naisilla on ⟨i⟩, joka on kauimmainen mahdollinen vaihtoehto matalasta takäänteestä.

Kokonaisuutena voisi esittää, että nimissä esiintyvät äänteet eivät ole selvästikään täysin mielivaltaisia. Ihmisten suosimaan äänenkuvaan vaikuttavat yhteiskunnallinen tilanne ja kielelliskulttuurinen ympäristö, jossa nimenantajat elävät. Nimien valintaan kuuluu toki myös paljon muita tekijöitä kuin sen äänteellinen laatu, mutta selkeästi joko tietoisella tai tiedostamattomalla tasolla äänteiden laadulla ja sen maalaamalla kuvalla on merkittävä rooli nimenannossa. Kuten Kiviniemikin (1993:10, 2006:140-142) on huomioinut, nimenantajat ovat jo pitkään osuneet uskomattoman tarkkaan samoihin nimiin myös hitaamman tiedonvälityksen aikakaudella.

Työssä jäi kuitenkin myös paljon tilaa jatkotutkimukselle. Vaikka tutkielma osaltaan tukikin taustateoriaa, olisi myös arvokasta testata eri teorioiden selitysvoimaa. Tilastolliset menetelmät tarjoaisivat tälle työkalut, kunhan eri äänteiden pisteet eri skaaloilla saataisiin määriteltyä. Siihen tarvittaisiin osaltaan apua kokeellisen fonetiikan puolelta.

Sanapaino näyttää ainakin joissain tapauksissa (esim. *Väinö*, luvussa VI.1) olevan relevanttia sanan ekspressiivisen sävyn kannalta, mutta toistaiseksi eri osien suhteellinen painoarvo jää epäselväksi. Osaltaan tutkielmaa rajoitti myös se, että kaikkien äänteiden piirteitä ei suinkaan ole kartoitettu, vaan näyttää siltä, että vain selkeimmät ja vahvimmat trendit on huomattu. Etenkin neurolingvistiikka voisi

tarjota tällä saralla paljon arvokasta lisätietoa siitä, kuinka ihmiset kokevat eri segmenttejä.

Toinen puute on äännesegmenttien jääminen tutkimuksen ulkopuolelle. Suomen äännesymboliikassa on usein huomioitu tiettyjen vokaali- ja konsonanttiryhmien ominaissävy, ja kielihistoriallisesti suhde vaikkapa lyhyen ja pitkän /y/:n välillä on varsin monimutkainen, joka johtaa niiden erilaiseen äännesymboliseen sävyyn (ks. III.2). Täten vähintään kaikki vokaaliparit ja konsonanttiparit tai jopa tavut pitäisi tutkia erikseen.

Tällaisilla tiedoilla voisi muodostaa valmiimpaa kuvaa siitä, kuinka äänteet lopulta luovat mielikuvaa ihmisen mielessä. Kokonaisuus on toki monimutkaisempi kuin pelkkien yksittäisten äänteiden summa – jokainen nimi on kokonaisuus. Toisaalta myös nimiyhdistelmien tutkiminen pelkkien ensinimien sijaan mahdollistaisi esimerkiksi rytmisten tekijöiden analysoinnin.

Näiden lisäksi työ tarjoaa hedelmällisen pohjan typologiselle kieltenväliselle vertailulle. Tällä hetkellä tämä on kuitenkin vielä aika utopistinen ajatus, sillä eri maissa nimidataa on hyvin rajallisesti kerättynä, ja tällainen tutkimus rajoittuisi pakostakin muutamaan hyvin isoon kieleen. Toisaalta jo kahden kielen nimistön vertailu ajallisesti voisi antaa arvokasta informaatiota muun muassa kieltensisäisestä äännesymboliikasta.

Ongelmia tosin aiheuttaa myös grafeemi-foneemi –vastaavuuden puute hyvin monissa kielissä. Suomessa grafeemiaineistoa voi tutkia foneettisesti miltei sellaisenaan, mutta monissa Euroopan kielissä aineisto täytyisi ensin fonetisoida, ja siinä on valtava työ. Toki olisi mahdollista verrata pelkästään grafeemeja, mutta tästä saatu informaatio olisi varsin rajallista, sillä nimet ovat kuitenkin ensisijaisesti foneettisia ilmiöitä (Linell 2005).

Toki vertailevaa tutkimusta voisi toteuttaa myös muuten kuin nimien tasolla. Yksi mahdollinen aihe olisi esimerkiksi, kuinka yhteiskunnalliset asenteet korreloivat nimien asun muutoksen kanssa ja toisaalta, toteutuvatko havaitut 1940-luvulta alkanut maskuliinistumis- ja 1980-luvulta alkanut feminiinistymistrendit myös muissa maissa ja kulttuureissa. 1980-luvun feminiinistymistrendi on jo havaittu Yhdysvalloissa, joten olisi todella mielenkiintoista saada tuloksia myös etenkin muista Euroopan maista.

VIII. Yhteenveto

Tässä tutkielmassa lähdettiin selvittämään, minkälaisia muutoksia Suomessa annetuissa nimissä on tapahtunut vuosien 1917–2016 aikana, ja minkälaisia syitä muutosten taustalla on. Nimien äänneasusta löytyi osaltaan yksittäisten nimien suosionvaihtelunmukaista vaihtelua, mutta osaltaan myös todennäköisesti yhteiskunnallisista tapahtumista johtuvia muutoksia. Naisten ja miesten nimet käyttäytyivät varsinkin alku- ja loppugrafeemien muutoksien suhteen hyvin eri tavalla ja varsinkin sonoranttius toimi ennustavana tekijänä. Äännesymbolismi, sonoranttihierarkia ja frekvenssikoodi ennustivat osan muutoksista jopa yllättävän hyvin. Osalle ilmiöistä ei kuitenkaan pystytty antamaan vahvaa selitystä.

Suomen nimistön kannalta tutkielma maalaa selkeitä aikakausia, kutakuinkin 1917–1940, 1940–1980 ja 1980–2017. Näinä aikakausina on paljon yhteneviä muutoksia sekä miesten että naisten nimissä ja trendit ovat selkeitä. Selittävinä tekijöinä yhteiskunnalliset tapahtumat toimivat varsin hyvin. Nimenantokriteerien teorian pohjalta niitä on jokseenkin mahdollista myös mallintaa: osaltaan muutoksissa näkyvät muutokset yhteiskuntafilosofiassa ja dominoivassa kulttuurissa ja osaltaan yhteiskunnallisesti merkittävät tapahtumat.

Tutkielma on vain pintaraapaisu todella mielenkiintoiseen, monisyiseen ja monipuoliseen maailmaan. Tulokset tukevat näkökulmaa, jonka perusteella ensinimet voivat kertoa meille paljon antajistaan ja ajanhengestä. Niiden avulla voi periaatteessa siis harjoittaa sosiolingvististä arkeologiaa. Tutkielmassa etsityt yhteiskunnalliset trendit materialisoituivat aineistossa. Tältä pohjalta nousi tosin myös monia uusia tutkittavia kysymyksiä.

Työn toteuttamisessa selkeästi vaikeimmat vaiheet olivat äännesymbolisen teoriapohjan rakentaminen ja aineiston käsittely. Äännesymboliikassa löydettyjä trendejä ei tunnu löytyvän kootusti mistään ja varsinkin eufoniaa on tutkittu lingvistiikan piirissä yllättävän vähän. Äännesymbolismi lienee osaltaan vienyt tältä alaa ja on toki totta, että eufonia on vain yhdenlaista äänteiden ekspressiivisyyttä.

Aineiston ongelma oli yksinkertaisesti suuruus. Aineisto on valtava, eikä sen käsittelyyn oikein löytynyt minkäänlaista valmista ohjelmistoa, joten suuri osa työstä oli sopivien komentojen suunnittelua ja automatisoitua luonnollisen kielen käsittelyä. Tämä osaltaan hidasti kiinnostavien ilmiöiden tutkimista. Samassa

aineistossa on edelleen todella paljon tutkittavaa. Etenkin nimien jakaminen tavuihin olisi hyvin antoisaa ja

Toisaalta oli yllättävää, että eufoniaa on tutkittu niin vähän, varsinkin nykyisten neurologisten metodien aikakaudella. Luulisi aiheen olevan kiinnostava neuro- ja psykolingvisteille. Äänteiden mielekkääksi kokemisessa on varmasti paljon subjektiivista ja kysymys lienee monisyinen tehden sen tutkimisesta haastavaa, mutta olettaisi sitä kuitenkin yritettävän.

Lähdeluettelo

- Ainiala, Terhi, Minna Saarelma ja Paula Sjöblom. 2008. *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aldrin, Emilia. 2014. "Förnamnsvalet som resurs för förhandling av könsidentiteter och könsgränser." *Studia Anthroponymica Scandinavia* 169-191.
- . 2011. *Namnval som social handling: Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar*. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Allerton, D. J. 1987. "The Linguistic and Sociolinguistic Status of Proper Names." *Journal of Pragmatics* 11 (1): 61-92.
- Anderson, John. 2014. "Names." Teoksessa *The Oxford Handbook of the Word*, John Taylor (toim.). Haettu 23.3.2018.
doi:10.1093/oxfordhb/9780199641604.013.003.
- Austerlitz, Robert. 1994. "Finnish and Gilyak sound symbolism - the interplay between system and history." Teoksessa *Sound Symbolism*, Leanne Hinton, Johanna Nichols ja John Ohala (toim.), 249-260. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barry, Herbert ja Aylene S. Harper. 1995. "Increased Choice of Female Phonetic Attributes in First Names." *Sex Roles* 32: 809-819.
- Bishop, Lloyd. 1975. "Phonological Correlates of Euphony." *French Review Volume 49 No. 1* 11-22.
- Blomqvist, Marianne. 1993. *Personnamnsboken*. Finn Lectura.
- Blount, Benjamin. 2014. "Personal Names." Teoksessa *The Oxford Handbook of the Word*, John Taylor (toim.). Oxford: Oxford University Press.
- Cantor, Theodore. 2015b. *The Exceptions: Male Names Ending in A*. 9.12.2015 Haettu 30.4.2019. <https://blog-en.namepedia.org/2015/12/the-exceptions-male-names-ending-in-a/>.
- . 2015a. *Why Most European Names Ending in A Are Female*. 3.11.2015 Haettu 24.3.2019. <http://blog-en.namepedia.org/2015/11/why-most-european-names-ending-in-a-are-female/>.
- Casler, Lawrence. 1975. "Put the Blame on Name." *Psychological Reports* 36 (2): 467-472. doi:10.2466/pr0.1975.36.2.467.
- Coulter, Keith S. ja Dhruv Grewal. 2014. "Name-Letters and Birthday-Numbers: Implicit Egotism Effects in Pricing." *Journal of Marketing* 78 (3): 102-120. doi:10.1509/jm.13.0059.
- Crystal, David. 1995. "Phonaesthetically speaking." *English Today* 42, 11 (2): 8-12.
- Cutler, Anne, James McQueen ja Ken Robinson. 1990. "Elizabeth and John: sound patterns of men's and women's names." *Journal of Linguistics* 26: 471-482.
- Dingemanse, Mark, Will Schuerman, Eva Reinisch, Sylvia Tufvesson ja Holger Mitterer. 2016. "What sound symbolism can and cannot do: Testing the iconicity of ideophones from five languages." *Language* 92 (2): e117-e133. Haettu 5.11.2017. doi:<https://doi.org/10.1353/lan.2016.0034>.

- Etu- ja sukunimilaki. 19.12.2017/946. Annettu Helsingissä 19.12.2017. Haettu 29.4.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170946>.
- Etunimilaki. 20.12.1945/1265. Annettu Helsingissä 20.12.1945. Haettu 29.4.2019. <https://www.genealogia.fi/nimet/nimi1265s.htm>.
- Fónagy, Ivan. 1991. *La vive voix: essais de psycho-phonétique*. Paris: Payot.
- Frisch, S. A. 2015. "A preliminary investigation of quantitative patterns in sonority sequencing." *Italian Journal of Linguistics* 27: 9-27. http://www.italian-journal-linguistics.com/wp-content/uploads/2_Frisch.pdf.
- Ghemawat, Pankaj ja Steven Altman. 2019. "Harvard Business Review." *The State of Globalization in 2019, and What It Means for Strategists*. 6.2.2019 Haettu 6.5.2019. <https://hbr.org/2019/02/the-state-of-globalization-in-2019-and-what-it-means-for-strategists>.
- Haarala, Risto. 1974. *Onomatopoeettisten verbien vokaalivaihtelusta*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Haubrichs, Wolfgang. 2014. "Personennamen sprachlich ostgermanischer Provenienz." *Studia Anthroponymica Scandinavia* 5-35. <http://kgaa.nu/tidskrifter/bok/sas-2014>.
- Heinsuu, Heinike ja Eva Saar. 2015. "Sound Symbolism of Expressive Verbs in Finnic Languages (Estonian, Finnish, Ingrian, Votic)." *Journal of Estonian and Finno-Ugric linguistics* 6 (1): 55-74.
- Hinton, Leanne, Johanna Nichols, ja John Ohala. 1997. "Introduction: sound-symbolic processes." Teoksessa *Sound symbolism*, Leanne Hinton, Johanna Nichols ja John Ohala (toim.), 1-14. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 1997. *Sound Symbolism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hübscher, Iris, Joan Borràs-Comes ja Pilar Prieto. 2017. "Prosodic mitigation characterizes Catalan formal speech: The Frequency Code reassessed." *Journal of Phonetics* 65: 145-159. doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.wocn.2017.07.001>.
- Häkkinen, Kaisa. 1978. *Eräistä suomen kielen äännerakenteen luonteenomaisista piirteistä ja niiden taustasta*. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Jakobson, Roman, ja Linda Waugh. 2002. *The Sound Shape of Language*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Jarva, Vesa. 2003. *Venäläisperäisyys ja ekspressiivisyys suomen murteiden sanastossa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jung, Carl ja Wolfgang Pauli. 1952. *Naturerklärung und Psyche: Synchronizität als ein Prinzip akausaler Zusammenhänge*. Zürich: Rascher.
- Jääskeläinen, Anni. 2015b. "ise-vartaloisten verbien äännesymboliikkaa." *Sananjalka* 57: 106-128.
- Jääskeläinen, Anni. 2015a. "Suomen äännesymboliikkaa imitatiivien kautta tarkasteltuna." *Virittäjä* 4: 464-497. Haettu 3.26.2018. <https://journal.fi/virittaja/article/view/48004/16814>.
- . 2013. *Todisteena äänen kuva*. Helsinki: Unigrafia Oy.

- Karlsson, Fred. 1983. *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. Juva: WSOY.
- Kiviniemi, Eero. 1993. *Iita Linta Maria: etunimiopas vuosituuhannen vaihteeseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- . 1982. *Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisten etunimet ja nimenvallinta*. Espoo: Weilin & Göös.
- . 2004. ”Sari ja Sanna - Selvitys kahden suosituksen etunimen leviämisestä.” Teoksessa *Kielestä kiinni. Tietolipas 113*, Seija Aalto, Auli Hakulinen, Klaus Laalo, Pentti Leino ja Anneli Lieko (toim.), 310-330. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- . 2006. *Suomalaisten etunimet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- . 1971. *Suomen partisiippinimistöä : ensimmäisen partisiipin sisältävät henkilö- ja paikannimet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koivisto, Vesa. 2013. *Suomen sanojen rakenne*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Lampinen, Arja. 2001. ”Etunimen valinta – haasteellista kielenkäyttöä.” *Kielikello*.
- Liddell, Henry George ja Robert Scott. 2018a. *Perseus under PhiloLogic*. Haettu 6.5.2019. <http://artflsrv02.uchicago.edu/cgi-bin/perseus/getobject.pl?c.5:1:914.LSJ>.
- . 2018b. *Perseus under PhiloLogic*. Haettu 6.5.2019. <http://artflsrv02.uchicago.edu/cgi-bin/perseus/getobject.pl?c.53:1:91.LSJ>.
- Lieberson, Stanley. 2000. *A matter of taste: how names, fashions and culture change*. New Haven: Yale University Press.
- Linell, Per. 2005. *The Written Language Bias in Linguistics: Its Nature, Origins and Transformations*. London: Routledge.
- Lockwood, Gwilym ja Mark Dingemanse. 2015. ”Iconicity in the lab: a review of behavioral, developmental, and neuroimaging research into sound-symbolism.” *Frontiers in Psychology* 6: 1246-1260. Haettu 26.3.2018. doi:10.3389/fpsyg.2015.01246.
- Miall, David. 2001. ”Sounds of contrast: An empirical approach to phonemic iconicity.” *Poetics* 29: 55-70.
- Michalos, Christina. 2009. ”In the Name of the Law.” *Counsel* 25 (4): 16-18. <https://www.5rb.com/article/in-the-name-of-the-law-nominative-determinism/>.
- Mikone, Eve. 2001. ”Ideophones in the Balto-Finnic languages .” Teoksessa *Ideophones*, Erhard Voeltz ja Christa Kilian-Hatz (toim.), 223–233. Amsterdam: John Benjamin Publishing.
- Müller, Horst. 2010. ”Neurolinguistic Findings on the Language Lexicon: The Special Role of Proper Names.” *Chinese Journal of Physiology* 53, 6: 351-358.
- Nimiläki. 9.8.1985/694. Annettu Helsingissä 9.8.1985. Haettu 3.23.2018. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1985/19850694>.

- Nurminen, Minna. 2014. *Lasten etunimet ja nimenvalintaperusteet Suomessa asuvissa monikielisissä perheissä*. Turku: Turun yliopisto.
- Ohala, John. 1997. "Sound Symbolism." *Seoul International Conference on Linguistics*. Seoul: University of California.
- Osakeyhtiö Weilin & Göös Aktiebolag. 1929. *Nimipäiväalmanakka*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Paikkala, Sirkka. 2012. "Puolison nimi vai oma nimi?" *Kielikello* (1).
<https://www.kielikello.fi/-/puolison-nimi-vai-oma-nimi->.
- Palm, Matti. 1966. "Deskriptiiviverbiemme kompositiosta." *Virittäjä* 70: 382-385.
- Parker, Steve. 2017. "Sounding out Sonority." *Language & Linguistics Compass Volume 11, Issue 9*. Haettu 23.3.2018.
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/lnc3.12248/full>
- Pelham, Brett W., Matthew C. Mirenberg ja John T. Jones. 2002. "Why Susie Sells Seashells by the Seashore: Implicit Egotism and Major Life Decisions." *Journal of Personality and Social Psychology* 82 (4): 469-487.
- Pelham, Brett ja Mauricio Carvallo. 2011. "The Surprising Potency of Implicit Egotism: A Reply to Simonsohn." *Journal of Personality and Social Psychology* 101 (1): 25-30. doi:10.1037/a0023526.
- Pelham, Brett ja Mauricio Carvallo. 2015. "When Tex and Tess Carpenter Build Houses in Texas: Moderators of Implicit Egotism." *Self and Identity* 4 (6): 692-723. doi:10.1080/15298868.2015.1070745.
- Pelham, Brett ja Shimizu Mitsuru. 2011. "Liking for positive words and icons moderates the association between implicit and explicit self-esteem." *Journal of Experimental Social Psychology* 47: 994-999.
 doi:10.1016/j.jesp.2011.03.025.
- Pelham, Brett, Tracy DeHart, Luke Fiedorwicz, Mauricio Carvallo ja Shira Gabriel. 2011. "Including Others in the Implicit Self: Implicit Evaluation of Significant Others." *Self and Identity* 10: 127-135.
 doi:10.1080/15298861003687880.
- Perttula, Heli. 2013b. "Etunimen sukupuoli." *Kielikello* (3).
<https://www.kielikello.fi/-/etunimen-sukupuoli>.
- . 2013a. *Etunimen sukupuoli: Eron tekeminen naisten ja miesten etunimien välille*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Perälä, Emma. 2017. *Jo ennen syntymää vai vasta ristiäisissä? Nimenantoprosessi suomalaisissa perheissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Pinker, Steve. 2014. *Has the Decline of Violence Reversed since The Better Angels of Our Nature was Written?* Haettu 6.5.2019.
http://stevenpinker.com/files/pinker/files/has_the_decline_of_violence_reversed_since_the_better_angels_of_our_nature_was_written.pdf.
- Pitkänen, Ville, ja Jussi Westinen. 2017. *Puhut sie ruotsia?* Helsinki: Jäljentämö Jokela.
https://e2.fi/file_attachment/get/Puhut_sie%20_ruotsia.pdf?attachment_id=180.

- Plautus, Titus Maccius. 1950. *Persa*. Wallace Lindsay (toim.). Oxford: E Typographeo Clarendiano.
- Pääkkönen, Matti. 1991. ”A:sta ö:hön. Suomen yleiskielen kirjaintilastoja.” *Kielikello* 1.
- Raymond, Smeets. 2009. *On the Preference for Self-related Entities: The Role of Positive Self-associations in Implicit Egotism Effects*. Nijmegen: UB Nijmegen.
- Rhodes, Richard. 1994. ”Aural images.” Teoksessa *Sound Symbolism*, John J Ohala, Leanna Hinton ja Johanna Nickols (toim.), 276-292. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rogers, Everett. 1983. *Diffusion of Innovations*. Third Edition. New York: Collier Macmillan Publishers.
- Saarelma-Paukkala, Minna. 2017. *Etunimikirja*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Saarelma-Paukkala, Minna. 2010. ”Suomalaisen nimipäiväkalenterin luontoaiheiset etunimet.” Teoksessa *Yliopiston nimipäiväalmanakka 2011*, Minna Saarelma-Paukkala (toim.), 58-69. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Saarelma-Paukkala, Minna. 2016. ”Suomen kansalaisten etunimet vuonna 2016.” Teoksessa *Yliopiston nimipäiväalmanakka 2017*, Minna Saarelma-Paukkala (toim.), 54-63. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Sapir, Edward. 1929. ”A study in phonetic symbolism.” *Journal of Experimental Psychology* 12: 225-239. doi:10.1037/h0070931.
- Sartjärvi, Maija. 2011. *Anna ja Meija, Anja ja Minja. Kaksitavuisten ija- ja nja-päätteisten naistennimien yleistymisen ja suosionvaihtelu*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Haettu 6.9.2017.
- Saussure, Ferdinand de 1916. *Cours de linguistique générale*. Charles Bally ja Albert Sechehaye (toim.). Paris: Payot.
- Sedley, David. 2003. *Plato's Cratylus*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stekel, Wilhelm. 1911. ”Die Verpflichtung des Namens.” *Zeitschrift für Psychotherapie und Medizinische Psychologie*: 110-114.
- Suomen kielen lautakunta. 2005. *Suhuaänteiden š ja ž merkintä vierasnimissä*. Haettu 30.3.2018.
https://www.kotus.fi/ohjeet/suomen_kielen_lautakunnan_suosituksia/suosituksset/suhuaanteiden_s_ja_z_merkinta_vierasnimissa.
- Suomi, Kari. 1990. ”Huomioita yleiskielen konsonanttien yhdistelyrajoituksista ja pohjalaismurteiden epenteettisistä vokaaleista.” *Virittäjä* 94: 139-160.
- . 1983. ”Palatal vowel harmony: A perceptually motivated phenomenon?” *Nordic Journal of Linguistics* 6: 1-35.
- . 1980. *Voicing in English and Finnish stops*. Turku: Publications of the Department of Finnish and General Linguistics of the University of Turku 10.
- Suomi, Kari, James McQueen ja Anne Cutler. 1997. ”Vowel Harmony and Speech Segmentation in Finnish.” *Journal of Memory and Language* 36: 422-444.

- Suomi, Kari, Juhani Toivanen ja Riikka Ylitalo. 2008. *Finnish Sound Structure: Phonetics, phonology, phonotactics, and prosody*. Oulu: Faculty of Humanities.
- . 2006. *Fonetiikan ja suomen äänneopin perusteet*. Helsinki: Gaudeamus Kirja.
- Tambovtsev, Yuri. 2010. "Euphony in World Languages." *Lingua Posnaniensis* (The Poznań Society for the Advancement of the Arts and Sciences) LII (2): 99-111. Haettu 29.9.2017.
<https://www.degruyter.com/view/j/linpo.2010.52.issue-1/v10122-010-0008-8/v10122-010-0008-8.xml>.
- Taylor, David. 2014. *The meteoric rise of boys' names ending in 'n'*. 8.4.2014. Haettu 29.4.2019.
<https://web.archive.org/web/20140628073234/http://www.prooffreader.com/2014/04/baby-names-rise-of-n.html>.
- Touboul, Jonathan. 2014. *The hipster effect: When anticonformists all look the same*. Paris. <https://arxiv.org/pdf/1410.8001v1.pdf>.
- Waaramaa, Teija. 2015. "Perception of emotional nonsense sentences in China, Egypt, Estonia, Finland, Russia, Sweden, and the USA." *Logopedics Phoniatrics Vocology* 40 (3): 129-135. Haettu 4.10.2017.
<http://www.tandfonline.com/doi/full/10.3109/14015439.2014.915982>.
- Whissell, Cynthia. 2014. "Choosing a Name: How Name-Givers' Feelings Influence Their Selections." Teoksessa *The Oxford Handbook of the Word*, John Taylor (toim.). Oxford: Oxford University Press.
- . 2001. "Cues to referent gender in randomly constructed names." *Perceptual and Motor Skills* 93: 856–858.
- Vilkuna, Kustaa. 1976. "Suomalaisten etunimistö." Teoksessa *Etunimet*, tekijä: Pirjo Mikkonen, 8-16. Helsinki: Otava.
- Vilkuna, Maria, Auli Hakulinen, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho. 2008. *Iso suomen kieliooppi*.
<http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>.
- Virkkula, Johanna. 2014. *First Name Choices in Zagreb and Sofia*. Helsinki: Unigrafia.
- Voeltz, Erhard ja Christa Kilian-Hartz. 2001. "Ideophones - Introduction." Teoksessa *Ideophones*, Erhard Völtz ja Christa Kilian-Hartz (toim.), 1-8. Amsterdam: John Benjamin Publishing.
- Vorarek, Martin, Stephan Rieder, Stefan Stieger ja Viren Swami. 2015. "What's in a Surname? Physique, Aptitude, and Sports Type Comparisons between Tailors and Smiths." *PLOS ONE* 1-11. doi:10.1371/journal.pone.0131795.
- Väestörekisterikeskus. 2019. *Väestötietojärjestelmän historia*. Haettu 29.4.2019.
<https://vrk.fi/historia#>.
- Zwebner, Yonat, Anne-Laure Sellier, Nir Rosenfeld, Jacob Goldenberg ja Ruth Mayo. 2017. "We Look Like Our Names: The Manifestation of Name Stereotypes in Facial Appearance." *Journal of Personality and Social Psychology* (American Psychological Association) 112 (4): 527-554. Haettu 3.23.2018. doi:<http://dx.doi.org/10.1037/pspa0000076>.

Liitteet

A. Käytetyt Linux komennot

Läpinäkyvyyttä ja toistettavuutta varten liitän tähän käyttämäni Linux-komennot.

Merkittävänä apuna komentojen laatimisessa on ollut Erik Axelson ja Reddit-käyttäjä /u/ EAT_THE_CARNISTS. Raakadata oli .csv tiedostona

(1) *Pienet grafeemit:*

```
PERLIO=:utf8 perl -pe '$_ =lc'
```

(2) *Kenoviivojen poisto ja kumpienkin nimien mukaanotto:*

```
perl -pe 's/\"(.*)\"/(\".*\", \".*\")/\"$1\",$3\\n\"$2\",$3/;'
```

(3) *Uniikkien merkkien selvittäminen:*

```
awk 'BEGIN{FS=""} {for(i=1;i<=NF;i++){chars[$(i)]=$(i);}} END{for(c in chars){print c;}}' < FILE
```

(4) *Nimien eri merkkien määrä vuosittain:*

```
sed -E -e 's/'"([^\"]*)"'", "([^\"]*)"',.*\\L\\2,\\1/' -e 's/^(["],+),(.+)$/\\1,\\2\\n\\1,\\3/; P; D' | sort | uniq -c
```

(5) *Nimien merkkien kokonaismäärä vuosittain:*

```
awk -F, '{a[$2]+=length($1)-2} END{for(i in a) print i,a[i]}' file
```

(6) *Nimien ensimmäinen merkki:*

```
sed -E -e 's/'"([^\"]*)"'", "([^\"]*)"',.*\\L\\2,\\1/' | sed -E -e 's/,.{0}(.){.}/,\\1/; t; d' | sort | uniq -c
```

(7) *Toinen merkki:*

```
sed -E -e 's/'"([^\"]*)"'", "([^\"]*)"',.*\\L\\2,\\1/' | sed -E -e 's/,.{1}(.){.}/,\\1/; t; d' | sort | uniq -c
```

(8) *Viimeinen merkki:*

```
sed -E -e 's/'"([^\"]*)"'", "([^\"]*)"',.*\\L\\2,\\1/' | sed -E -e 's/,.{0}(.){.}/,\\1/; t; d' | sort | uniq -c
```

(9) *Toiseksi viimeinen:*

```
sed -E -e 's/'"([^\"]*)"'", "([^\"]*)"',.*\\L\\2,\\1/' | sed -E -e 's/,.{1}(.){.}/,\\1/; t; d' | sort | uniq -c
```

(10) *Keskimerkki tai pari:*

```
sed -E -e 's/'"([^\"]*)"'", "([^\"]*)"',.*\\L\\2,\\1/' | sed -E -e 's/,.{0} s/^(["],+),(.+)$/\\1,\\2/; t0'
```

(11) *Nimien määrä kunakin vuonna:*

```
cut -d "," -f 2 file | awk ' { tot[$0]++ } END { for (i in tot) print tot[i],i } ' | sort
```

(12) *Konsonanttien poisto:*

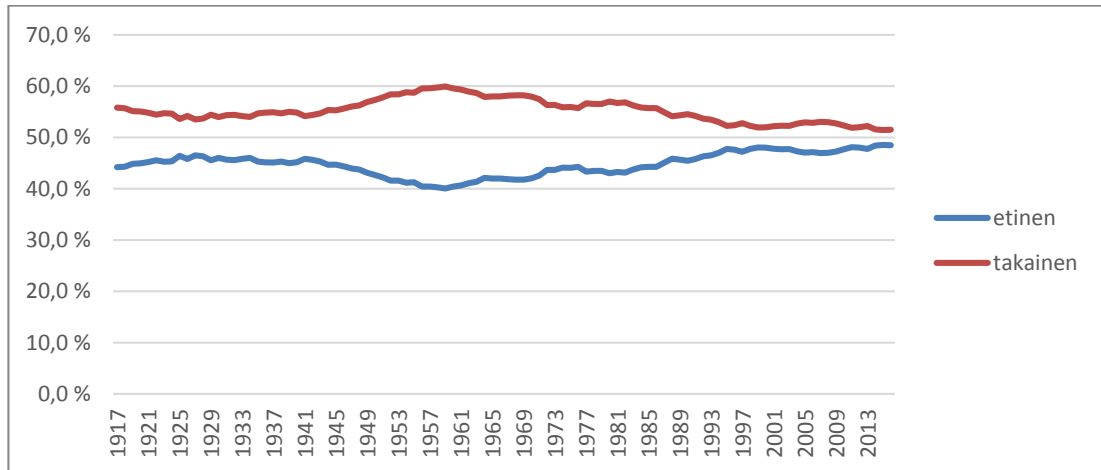
```
sed 's/[bcdfghijklmnpqrstvwxyzčďň]/g' file
```

(13) *Vokaalien poisto:*

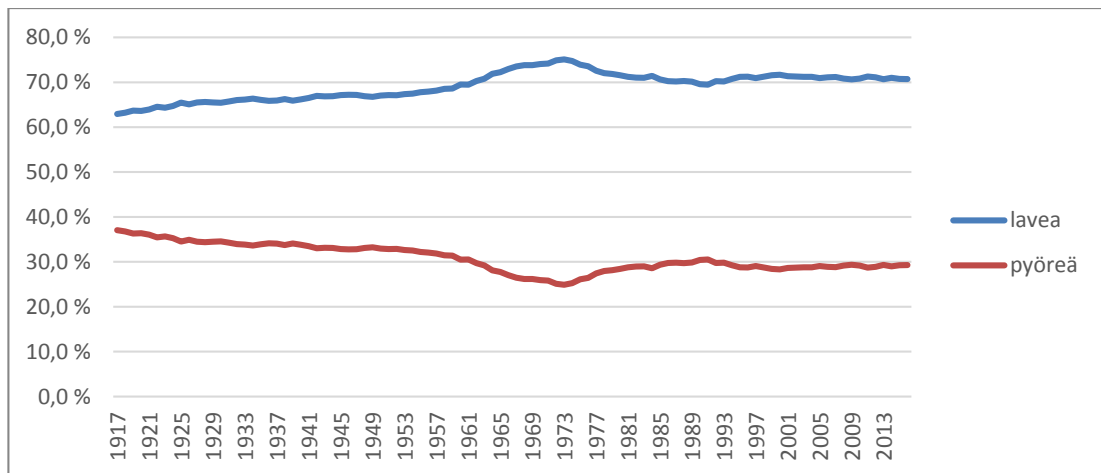
sed 's/[ääãæèéëïĩïòóôõøúýæiouyääö]//g' file

(14) *Muiden merkkien poisto:*

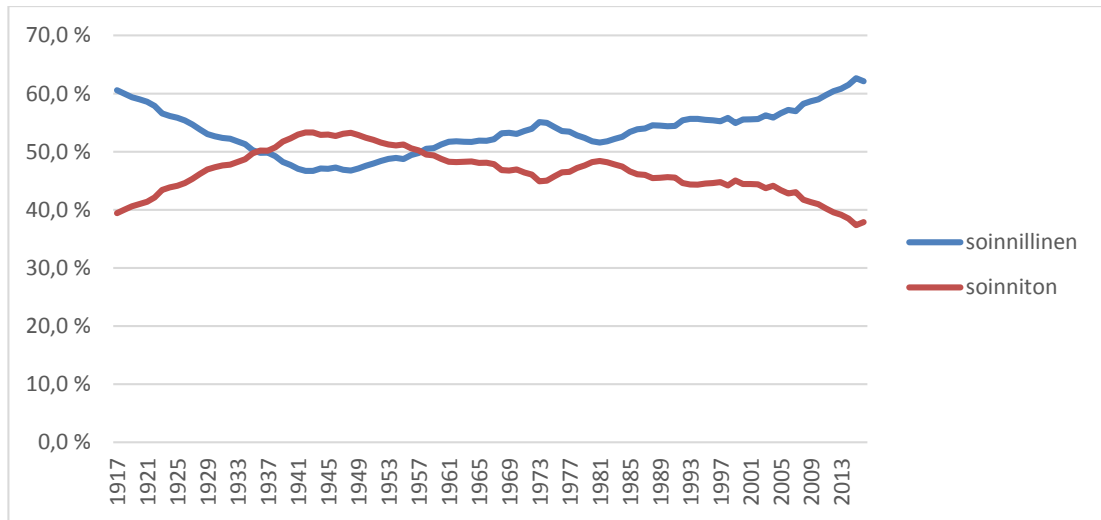
sed "s/[\\"*\-\\.\\\"#]//g" file

B. Miesten nimien lisäkaavioita

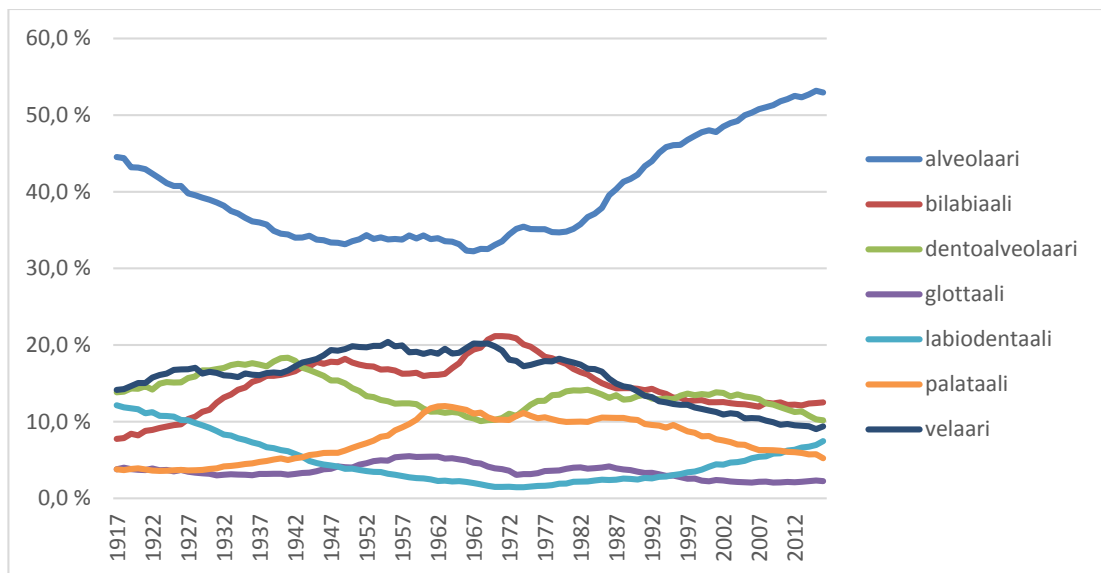
Kaavio 26. Vokaalit etisyyden mukaan

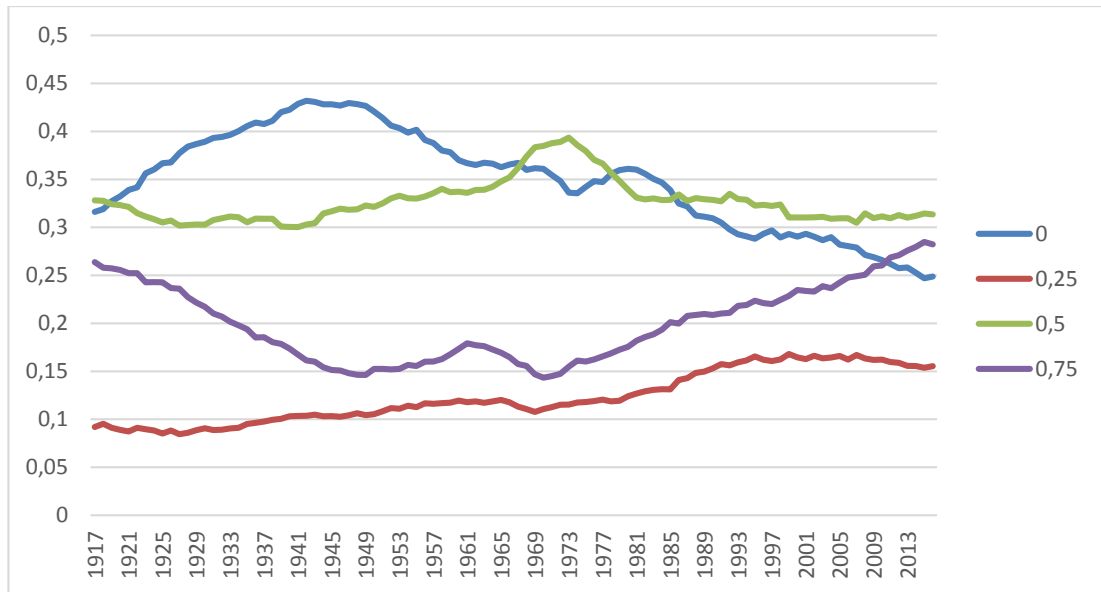
Kaavio 27. Vokaalit pyöreiden mukaan

Kaavio 28. Konsonantit soinnillisuuden mukaan

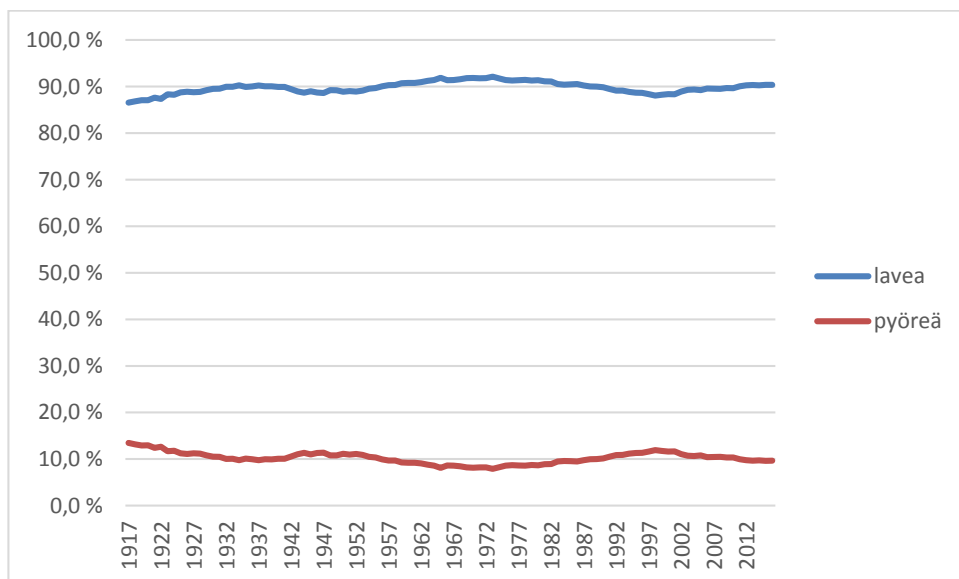

Kaavio 29. Konsonantit ääntöpaikan mukaan (huomaa, että suomessa 4 / 11 yleisestä konsonantista on alveolaareja kuin myös harvinaisempi ⟨d⟩)

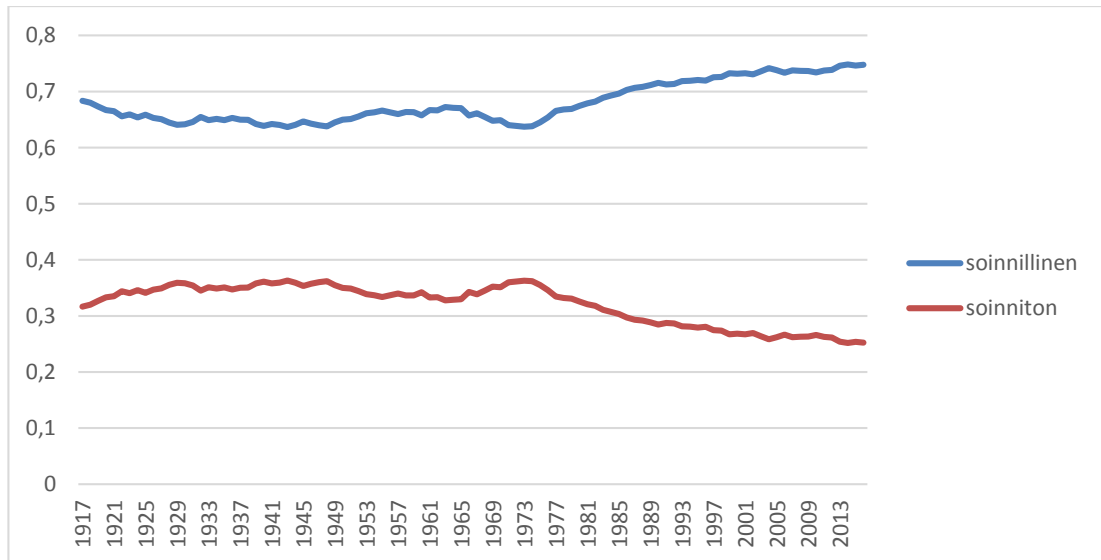

Kaavio 30. Konsonantit sonoranttiuden mukaan (0 = obstruentti, 0,25 = frikatiivi, 0,5 on nasaali tai tremulantti, 0,75 on approksimantti)

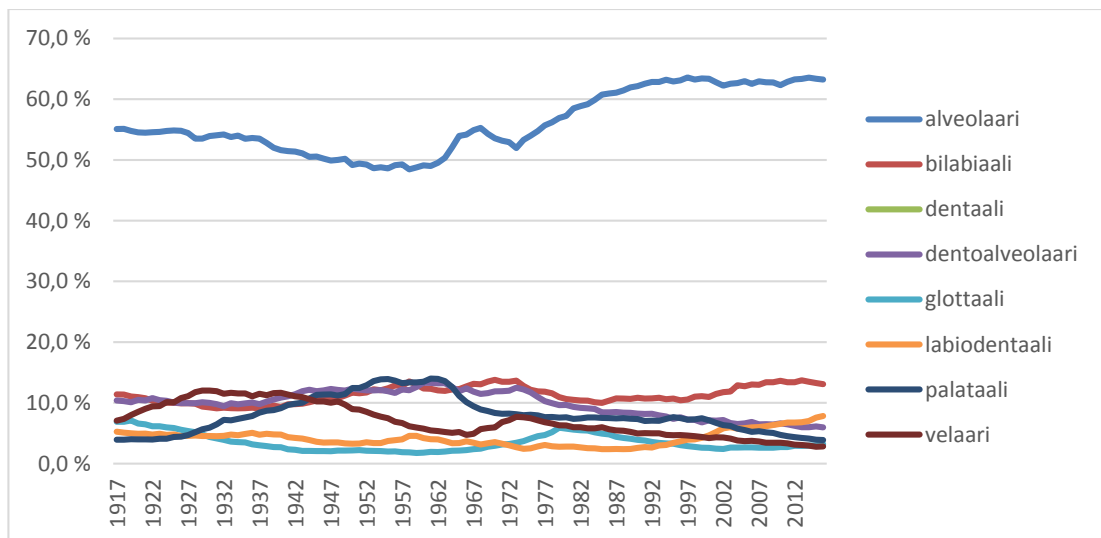
C. Naisten nimien lisäkaavioita

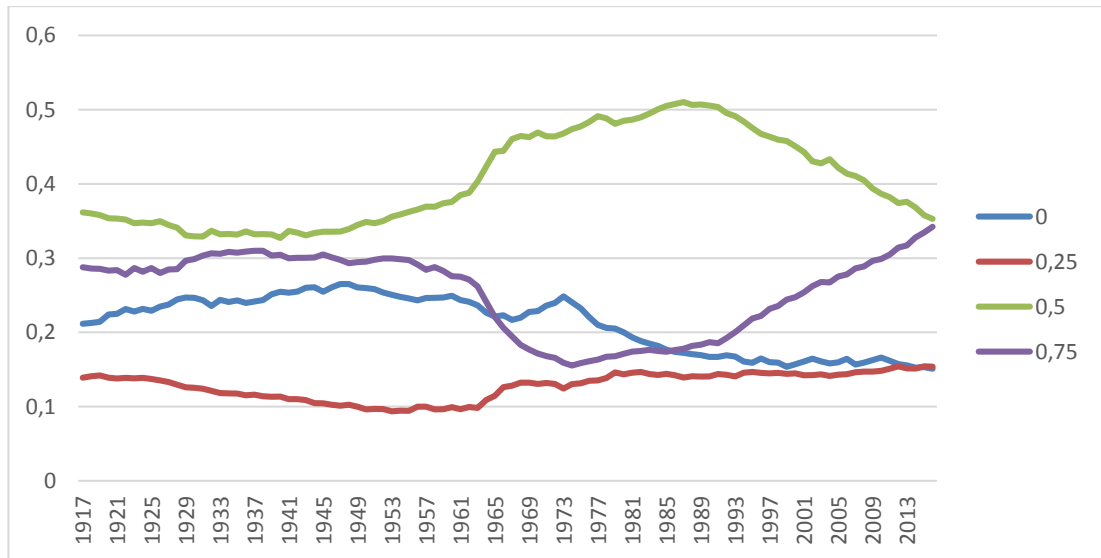
Kaavio 31. Vokaalit pyöreiden mukaan

Kaavio 32. Konsonantit soinnillisuuden mukaan

Kaavio 33. Konsonantit ääntöpaikan mukaan (huomaa, että suomessa 4 / 11 yleisestä konsonantista on alveolaareja kuin myös harvinaisempi {d})

Kaavio 34. Konsonantit sonoranttiuden mukaan (0 = obstruentti, 0,25 = frikatiivi, 0,5 on nasaali tai tremulantti, 0,75 on approksimantti)